

קונטרס

הכנה פתיל תכלת

בנושא "מצוות התכלת בציצית"

בו יבוא בקצרה תיאור והשתלשלות מציאת חלזון התכלת בדורו

על ידי הנשר הגדול שר התורה אדמו"ר הגאון הקדוש

מרן רבנו גרשון חנוך העניך זצלה"ה מראדזין

בעל מחבר הספרים "סדרי טהרות" על כל סדר טהרות, "סוד ישרים" על התורה ועל המועדים, "שפוני טמוני חול" "פתיל תכלת", וספר "עין התכלת", "אורחות חיים", ועוד

כן יבואו בו מכתבי קודש מאת מרן זי"ע בעניין התכלת מגוף כתי"ק ונלוו אליו בירורי דברים אודות חדשים מקרוב באו החפצים למצוא תכלת חדשה מדעת עצמם על יסוד מחקרי חכמי המדע ומבלי יסוד נכון בדעת התורה וההלכה המסורה בידינו מדור דור

יוצא לאור במהדורה חדשה ומורחבת על ידי מערכת "תפארת ראדזין"

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

בני ברק תשפ"א

©

כל הזכויות שמורות להוצאת "תפארת ראדזין"

כולל התרשימים והתצלומים

אין לצלם או להדפיס חוברת זו או חלק ממנה

בלי רשות בכתב מהמו"ל

קונטרס

הכנף פתיל תכלת

בנושא "מצוות התכלת בציצית"

בו יבוא בקצרה תיאור והשתלשלות מציאת חלזון התכלת בדורו
על ידי הנשר הגדול שר התורה אדמו"ר הגאון הקדוש

מרן רבנו גרשון חנוך העניך זצלה"ה מראדזין

בעל מחבר הספרים "סדרי טהרות" על כל סדר טהרות, "סוד ישרים" על
התורה ועל המועדים, "שפוני טמוני חול" "פתיל תכלת" וספר "עין
התכלת", "אורחות חיים", ועוד

כן יבואו בו מכתבי קודש מאת מרן זי"ע בעניין התכלת מכת"ק

ונלוו אליו בירורי דברים אודות חדשים מקרוב באו החפצים למצוא
תכלת חדשה מדעת עצמם על יסוד מחקרי חכמי המדע ומבלי יסוד
נכון בדעת התורה וההלכה המסורה בידינו מדור דור

יוצא לאור בס"ד על ידי מכון "תפארת ראדזין"

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

כתוספת לגיליון "תפארת ראדזין" על פרשת שלח, ולרגל מלאות מאה
ושלושים שנה להסתלקות מרן אדמו"ר הגה"ק זצוק"ל מחדש התכלת

(תרנ"א – תשפ"א)

פה עיר התורה והחסידות בני ברק ת"ו, תשפ"א

תוכן העניינים

- א. דברי פתיחה.....4
- ב. זיהוי חילזון התכלת – על פי סימנים (=בליווי תרשימים ואישורי מומחים).....13
- ג. תאריכון – ציוני דרך ותאריכים במסעי גילוי חלזון התכלת, צביעת התכלת בציצית ותפוצתה.....19
- ד. מכתב תשובה מאת רבנו כ"ק מרן אדמו"ר "בעל התכלת" זצ"ל אל הגאון רבי אברהם הופנברג (ב"ח) אבד"ק וואסקי [פולין].....33
- ה. מכתב תשובה מאת רבנו כ"ק מרן אדמו"ר "בעל התכלת" זצ"ל – שנשלח אל הגה"צ רבי עקיבא יוסף שלעזינגער בעל "לב העברי" בירושלים עיה"ק [בתוספת תצלום גוף כתי"ק].....35
- ו. מכתב מאת הרה"ג רבי שמעון שלזינגר זצ"ל בן הגאון רבי עקיבא יוסף זצ"ל בעל 'לב העיברי' מירושלים עיה"ק, אל כ"ק מרן אדמו"ר רבנו שמואל שלמה זצוק"ל, בבקשה לשלוח אליו תכלת.....45
- ז. מכתב כ"ק מרן אדמו"ר הרש"ש זצ"ל הי"ד אל רש"ש שלזינגר.....46
- ח. קטע מדברי הג"ר ירוחם ליינער זצ"ל על דבר מאמר הרב הרצוג ב'ההד'.....69
- ט. מן הגנזך: מאמר ערוך מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א - "בעניין זהות דג התכלת" (בנוגע לזהות חדשה שמבקשים להעניק לחלזון התכלת ועוד. הופיע בס"ד בכתב עת תורני לפני כעשרים שנה, בעריכה חדשה ובתוספת מרובה).....48
- י. מכתב תשובה מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א, אל כב' הגאון רבי לוי יצחק הלפרין זצ"ל, מייסד וראש המכון הטכנולוגי לענייני הלכה בירושלים עיה"ק ת"ו, בעניין התכלת החדשה של המדענים.....65
- יא. קטע ממאמר הגאון רבי שלמה מילר שליט"א ראש כולל טאראנטא, על דבר התכלת החדשה.....70
- יב. קטעים מתשובת הגאון רבי אשר ווייס שליט"א מספרו שו"ת מנחת אשר, בדבר התכלת החדשה.....71
- יג. תמונות ותצלומים מיוחדים – המוזיאון התת ימי בנאפולי, דיונון "התכלת" במשוטו בעומק ים.....73

דבר יחה

"ויאמר ה' אל משה לאמור: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם, ונתנו על ציצית "הכנף פתיל תכלת": והיה לכם לציצית" (במדבר טו, לז-לט)

המילים הקדושות הללו, הכתובות בתורתנו הקדושה בפרשת שלח – נהגות הן בפיהן של רבבות אלפי ישראל לדורותיהם, פעמיים באהבה בכל יום ויום, במסגרת המצווה הקדושה של "קריאת שמע" שחרית וערבית.

מצוות ציצית שבבגד "ארבע כנפות", הינה מצווה שכוללת בקרבה שתי מצוות: האחת – מצוות חוטי "לבן שבציצית", והשנייה "הכנף פתיל תכלת" – שהיא הטלת פתיל תכלת של ציצית, זוהי המצווה המשלימה את מצוות ציצית בכללותה כמאמר הכתוב "הכנף פתיל תכלת – והיה לכם לציצית!"

הלכה פסוקה היא:

"התכלת אינה מעכבת את הלבן, והלבן אינו מעכב את התכלת" (משנה מנחות פרק רביעי, משנה א; רמב"ם, "משנה תורה", פרק ראשון מהלכות ציצית, הלכה ד).

לא במשך כל הדורות, מצויה הייתה בישראל התכלת בציצית במידה שווה. התנאים ההלכתיים שבמצווה זו, המצריכים שצביעת התכלת תיעשה בדמו של "חילזון" ימי, ממין מסוים דווקא, כמאמר חז"ל (תוספתא דמנחות) "תכלת אינה כשרה אלא מן החילזון"; וכן, יוקר תהליך הפקת הצבע ומחירו הגבוה יחסית – נמנים הם בין הסיבות שגרמו לכך במישרין ובעקיפין, כי חוט התכלת ייעשה נדיר ובלתי מצוי בקרב עם ישראל, למשך פרקי זמן שונים.

כבר בתקופת רבותינו וחכמינו התנאים הקדושים ז"ל, מצינו התייחסות מפורשת ומעשית למחסור ששרר לעיתים בהשגת צבע התכלת, כפי שמוצאים אנו במאמר הידוע של חז"ל במסכת מנחות (מג:):

"תניא, היה רבי מאיר אומר, גדול עונשו של לבן מעונשו של תכלת (רש"י: גדול עונשו של לבן. שהוא מצוי, למי שאינו מטיל ציצית לבן. מעונשו של תכלת. יותר משל תכלת, שאינו מצוי). משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם, שאמר לשני עבדיו, לאחד אמר הבא לי חותם של טיט, ולאחד אמר הבא לי חותם של זהב. ופשעו שניהם ולא הביאו. איזה מהן עונשו מרובה? הוי אומר, זה שאמר לו הבא לי חותם של טיט, ולא הביא! (רש"י: שמצוי הוא, ולא הביא, עונשו מרובה). (ע"כ)

למרות הקושי ויוקר העלויות הכרוך בהשגת התכלת, ישראל קדושים בכל הדורות היו משקיעים מאמצים מרובים בכדי לזכות ולקיים מצווה יקרה זו של פתיל תכלת על כנפי בגדיהם, כמנהג ישראל קדושים המהדרים אחר המצוות. לנגד עיניהם של בני ישראל קדושים שבכל דור ודור, עמד לבטח בין השאר מאמרו הלוהט של התנא הקדוש רבי מאיר, המאיר באור יקרות גודל יקרה וקדושתה של מצווה מיוחדת זו, שנועדה להזכיר לאדם בכל עת את מציאות השכינה הקדושה, כפי ששנינו על כך בגמרא (שם):

”תניא, היה רבי מאיר אומר: מפני מה נשתנה תכלת, מכל מיני צבעונין? (רש”י: שייחדו הקב”ה למצווה זו). מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכיסא הכבוד (רש”י: ומזכיר על ידי התכלת את היושב על כיסא הכבוד), שנאמר (שמות כד) ”ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר”. (ע”כ)

אולם ברבות הימים, מאז גלו ישראל מעל אדמתם והתרחקו מן הארצות שגובלות עם הים התיכון – המקור העיקרי לציד חלזונות שמהם נצבע גוון התכלת, בצירוף גזרות המלכות וסיבות נוספות שהזמן גרמן, פסקה בהדרגה תעשיית התכלת של ציצית, עד כי לימים חדלה מלהתקיים. לפי ההשערות שנאמרו בנושא, הדברים אירעו והתרחשו בערך בתקופת ”רבנן סבוראי”, לפני כאלף וחמש מאות שנה. מני אז, פסקה מישראל מצוות התכלת בציצית, עד כי רבנו הקדמון מחבר ”ספר החינוך”, שחי בשלהי תקופת הראשונים, מתאונן בספרו (במצוות ציצית): ”וזה ימים רבים, שלא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו!”

דור הולך ודור בא, ומצווה יקרה זו של התכלת בציצית – נשתכחה לדאבון לב כליל מישראל.

אכן כבר שלמה המלך, החכם מכל אדם אומר: ”לכל עת ולכל זמן”. זימנה ההשגחה עליונה לבית ישראל בדורות האחרונים, אדם גדול בענקים, גאון וצדיק מאד נעלה, גבוה משכמו ומעלה מכל העם, בתורה, בחכמה ובחסידות, ולהבדיל, בשבע חכמות שבעולם – בדמותו הכבירה והתמירה של רבנו הגאון הקדוש מרן אדמו”ר רבי גרשון חנוך העניך זצללה”ה מראדזין, המפורסם בכל תפוצות ישראל כבעל ”סדרי טהרות” על כל סדר טהרות, ובעל ”אורחות חיים”. רבנו הגדול, החוטר כידוע מגזע היחס והמעלה כבנו וממשיך דרכו של אביו הגאון הקדוש אדמו”ר רבנו יעקב מאיזביצא זי”ע בעל ”בית יעקב”, ונכדו של מייסד שושלת איזביצא, הרב הקדוש רבנו מרדכי יוסף זי”ע בעל מחבר ספר ”מי השילוח”.

הוא הגבר אשר הוקם על, אשר כדברי חז”ל הקדושים ”מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו”, כדרך שנאמר אודות חזקיהו מלך יהודה בשעתו. היה זה רבנו הגדול

בעל "אורחות חיים" זצ"ל מראדזין, האדם הגדול בענקים, אשר נטל על שכמו את המעמסה הכבירה, לצד הנהגת עדה קדושה של אלפי חסידים, הרבצת תורה לתלמידים בבית מדרשו, פסיקת שאלות הלכה בכתב ובעל פה, וניהול חיי קהילת עיר מושבו "ראדזין" שבה כיהן ברבנות, וזאת מלבד כתיבת המון חידושויו בנגלה ובנסתר בכל מקצועות התורה. -

נסע לאורחות ימים, למדינת איטליה, ושם פעמיו לעבר בית הנכאות של דגי הים שונים ומשונים השוכנים במקום, הוא האקווריום הגדול והמהולל שבעיר נאפולי, השוכן על גדות הים האדריאטי, שאך שנים מעטות קודם לכן פתח שעריו, במטרה לחקור ביסודיות אחר מיני החלזונות השונים המצויים במימי ים התיכון, ולמצוא ביניהם את המין המתאים לפי דעת תורה ולפי כללי ההלכה, למען מטרה קדושה זו של צביעת "התכלת של ציצית".

היה זה בנר ראשון של חנוכה, שנת תרמ"ט, היום שבו צבע רבנו זצ"ל במו ידיו את החוט הראשון של התכלת בציצית, ומני אז נפתחה תקופה חדשה בישראל, עם גילוי התכלת של מצווה, שחודשה לראשונה לאחר הפסקה ארוכה בן למעלה מאלף וחמש מאות שנה, האפשרות לקיים מצוות ציצית בשלימותה, תכלת ולבן.

מני אז נשפך כידוע דיו רב אודות נושא התכלת, הן מצד המיימינים והן מצד המשמאילים, כדרכה של תורה, זה אומר בכה וזה אומר בכה. קהל עדת קדשנו, אנשי שלומנו חסידי ראדזין היקרים די בכל אתר ואתר, נהגו מני אז בהטלת פתיל תכלת בציצית, והדבר הפך ברבות הזמן לסימן היכר של 'חסידי ראדזין' בכל מקומות מושבותיהם. כמו כן הצטרפו קבוצות שונות, ויחידים ת"ח רבים.

אכן, כדרך דברים שנודעים ונלמדים בשעתם, הרי מטבע העניין הדברים נוטים להתקוות עם הזמן, ונוספה העובדה, שלמצווה יקרה זו נטפלו במשך השנים האחרונות חכמים וחוקרים, שאין דעת התורה והמסורה נר לרגליהם, ועיקר השקפתם יונקת מספרי חכמי ובעלי המחקר והטבע, ולא מחכמת התלמוד ויסודי התורה. והדבר מחלחל במשך הזמן אף לדעתם של תלמידי חכמים ויראים, שאינם זוכים להבחין בין "תכלת" ובין "קלא אילן", ובפרט כאשר ישנו צד, שהינו חזק בפרסומת ובאמצעי שכנוע, ומשופע באנשים ובתקציבים, השולחים לשון מושחזת ועולבת במלאכי אלוקים, עתים בגלוי ועתים בהבלעה ובדרך של התחכמות, כביכול רבנו הגדול אמנם פתח הפתח, ויישר חילו, אך אנו בזמננו נגלו לנו תעלומות חכמה, עד שאף רבנו עצמו לו חי כיום, היה מסכים ומודה לנו על האמת... דברים מחוסרי שחר כמובן. ועוד דברי הבל שאין לפרטם.

אי לכן, ומחמת "עת לעשות לה", יצאנו מגדרנו בזאת לפרסם דברים שלפנינו, למרות שאין זה כלל מדרכנו מימים ימימה, ואת צנועים חכמה. ובכדי לקבוע מסמרות בדעת רבנו הגאון הגדול הקדוש, רבן של בני הגולה, שהיא דעת תורה, וכלשונו הטהור של כ"ק מרן אדמו"ר מהרא"י זצ"ל, בעת שהתייחס בשעתו לדעות הללו שהחלו כבר אז בימיו להישמע השכם והערב, שמורגל היה על לשונו מטבע לשון זה: "אנו, אין לנו אלא דברי בן עמרם!" [הכוונה לרבנותינו נשיאנו הקדושים זי"ע, שהיו מנהיגי הדור בשעתו], עכ"ל הטהור. הפוך בה והפוך בה, שכולה בה...!

זוהי אפוא המטרה וזהו היעד, בהדפסת חוברת זו אשר בשם "הכנף פתיל תכלת" יכונה, שיש בה משום "ודע מה שתשיב", והרבה יותר ממה שקרינו לפניכם כתוב על לוחות העדות, לוחות הברית שהשאיר אחריו רבנו הקדוש זי"ע ברכה בספריו העצומים, הפוך בהם ומהם לא תזוע – ולהבדיל על לוח ליבנו, וקצר המצע מהשתרע, ועוד חזון למועד אי"ה. ישכילו חכמים ויבינו, כי מהם מקור חיים, הן להלכה והן למעשה, כידוע ומפורסם בשער בת רבים.

ובידוע, כי יותר אשר היה רבנו הגדול והקדוש גאון עצום בחכמת התורה, היה כמו כן איש האשכולות, החכם השלם בכל מיני חכמות טבעיות ולימודיות אשר דורות לא קם כמותו, וליבו ראה חכמה הרבה, מלבד כמובן היותו מקובל עצום ונורא. אי לכן, ההולך בעקבות דעתו הגדולה והקדושה בעניין זה, יש לו עמוד חזק על מי להישען, וכן על הגדולים שקיבלו דבריו אז, ואלו המחדשים על דעת עצמם, אין להם על מי להישען כי אם על שכלם והבנתם, יפרידו בדברים ויביעו בדעות, וכי אם יבוא בזמן מאוחר חכם אחר וימצא עניין להפריך דבריהם, אזי מה פעלו ומה עשו. לא כן ההולכים לפי דעת חכמים וצדיקי אמת, יש להם על מה שיסמכו, ואינם כדברים אלו שפורחים באוויר ואין להם על מה שיסמכו.

מלבד דברים הללו, מתפרסמים הנה סימני "החילזון" לפי דעת קדשו של רבנו, וכן תמונות מן החילזון המצוי במעמקי הים, ומאידך מבנה גופו החיצון והפנימי, באופן שניתן להצביע במפורש על כל סימן וסימן כפי שזיהה רבנו זצ"ל.

ועוד הוספנו בס"ד עניין חדש ורב תועלת, והוא לוח הזמנים והתאריכים בהתחדשות התכלת בציצית, מעת שרבנו הגדול גילה מצווה זו בחידושה, ועד לימינו אנו, פרק זמן של כמאה ושלושים שנה, עבודה שטרם נראתה ונעשתה בתחום זה, יבינו חכמים וישכילו, נבונים ויעשו חיל.

ויהי רצון מפני אבינו שבשמים, שנזכה לקיים מצוות הבורא יתברך באהבה וביראה, ושנזכור באמצעות קיום מצווה יקרה זו של תכלת בציצית את היושב על הכיסא, בבחינת מה שאמרו ז"ל על הפסוק "וראיתם אותנו וזכרתם", שעל ידי ראייה בא לידי זכירה. ונזכה במהרה לראות בבניין בית מקדשנו ותפארתנו, ובביאת גואל צדק משיחנו, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים, ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות – אמן כן יהי רצון!

מאמר 3475
 תא"ש 5/1933

שפוני טמוני חול

הוצאה שניה

והוא בירור הלכה במציאות החלזון אף בזמנינו אם נוכל להשיגו ולצבוע בו תכלת לקיים מצות ציצית בשלמות. למען נלמד ליראה את ה' על ידי ראייה המביאה לידי זכירה שעיקרה בראיית התכלת כדאיתא במסכת מנחות (מנ:), ונתבאר בו מקום מציאותו וסימניו שיצאו לנו מדברי חז"ל התנאים והאמוראים וגדולי הפוסקים הראשונים ז"ל:

אשר העליתי והכינתי בעניי הצעיר והדל באלפי ישראל גרשון חנוך באאמו"ר הרב הגאון הקדוש סוהר"ר יעקב זללה"ה מאיזבצא.

ווארשא

בדפוס ר' חיים קעלמער נ"י ברחוב נאוואליפיע נומר 11
 סנת תרמ"ז לפ"ק

МАМАРЪ СФЫНЫ ТМЫНЫ ХОЛЪ
 ВАРШАВА
 въ Типо-Литографіи Х. Кельтера ул. Новоліпне № 11.
 1887.

מאמר
פתיל תכלת

משה יוסף זצ"ל

והוא חלק שני למאמר, שפוני טמוני חול' אשר הוצאו לאור בעוהש"י בשנת
 תרמ"ז שבו נתבאר אפשרות מציאת התכלת בזמן הזה. ובחלק הזה
 יתבאר שהחלון נמצא על פי הסימנים המבוארים מדברי חול'
 שהם נמצאים באותו חלון הנמצא, שמורים באצבע שזה הוא
 החלון שבדמו צבעו את התכלת לפניו בישראל למלאכת
 המישכן ולציצית. וגודל יקרתו אז. וזמן העלמתו.
 ולאזה סבה נעלם. ודיני פרטי מראה התכלת
 והצביעה והבדיקה ומעלות התכלת
 ומגולותיה היקרים, ודיני השלת התכלת
 בציצית הכריכות והחוליות, וקונטרס
 ישער התשובה לבאר קצת
 דברינו במאמרנו
 הראשון:

אשר העליתי והכינותי בעניי הצעיר והרל כאלפי ישראל
 גרשון חנוך באאמ"ר הרב הגאון הקדוש מוה"ר יעקב זללה"ה מאיזבצא.

ווארשא

בדפוס ר' חיים קעלטער נ"י ברחוב נאוואליפיע נומר 11

שנת תרמ"ה לפ"ק

МАМАРЪ ПСИЛЬ ТХЕЙЛАСЪ

т. е. Объясненіе о Крашенныхъ нитокъ
 изданіе Еноха Ленёра Раввина въ Радинѣ.

ВАРШАВА

въ Типо-Литографіи Х. Кельтера ул. Новоліпіе № 11.

1888.

מאמר עין התכלת

4938943

מהנשר הגדול בעל כנפים איש האלהים, אאמו"ר סאור ורבן שלי כל בני הגולה הגאון הקדוש מוריני ורבינו גרשון הנוד זצוקללה"ה הכ"ט באדמו"ר הגאון הקדוש מוהר"י מא"זביצא זצוקללה"ה בעה"ק"ח ספר הקדוש בית יעקב.

בו יודיע לעדת עם קודש כי כבר נגמר סלאכת התכלת ובעוהש"י כמה אלפים מישראל כבר עשו על כנפי בגדיהם ודילי תכלת ולבן, ובעוהש"י בכל יום יוסיפו רבים מישראל לקיים מצוות תכלת ובו יבואר ויתורץ כל הקושיות שהגיע אליו מפי הכתב ומפי השמיעה בענין זה, ובו ימצא תשובות נכוחות לכל השואלים בענין ושלא בענין ואף לשואל שלא מדעת דברי תורה על הכל הושב בעוהש"י במאמר הזה כהלכה במיב טעם ודעת.

ונלוה א"י מאמר דלעיל שער העיר

ווארשא

הוציא לאור

בדפוס ר' מאיר יחיאל האלטער ג"י ברהוב סיללא נוסר 4.

שנת תרנ"ב לפ"ק

ЭЙНЪ ГАТХАЙЛЕСЪ

т. е. выяснение вопроса о религиозномъ пошени
такъ наз. Тхелеть (крашенныя нитки.)

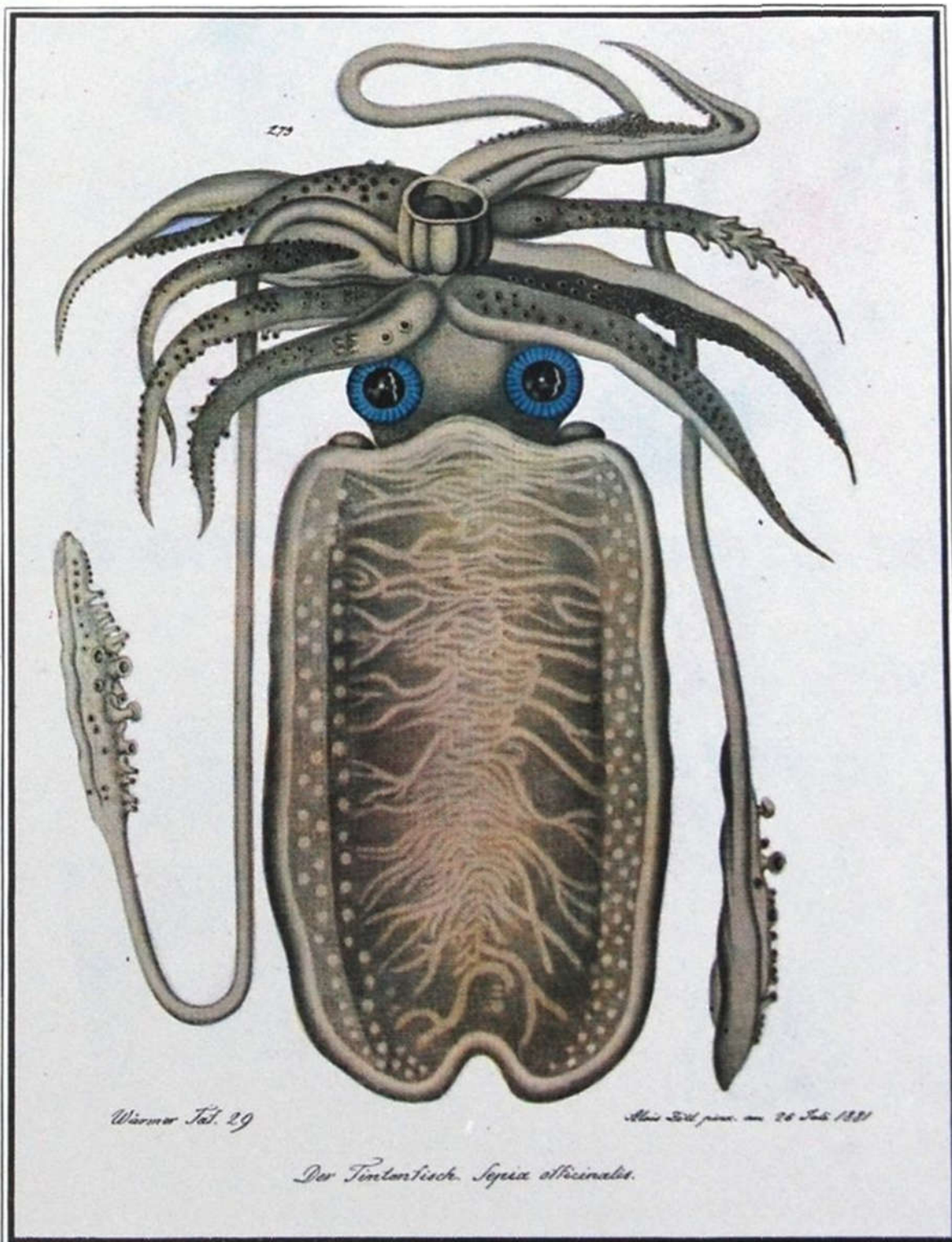
Соч. Э. ЛЯЙНЕРА.

изъ гор. Радина

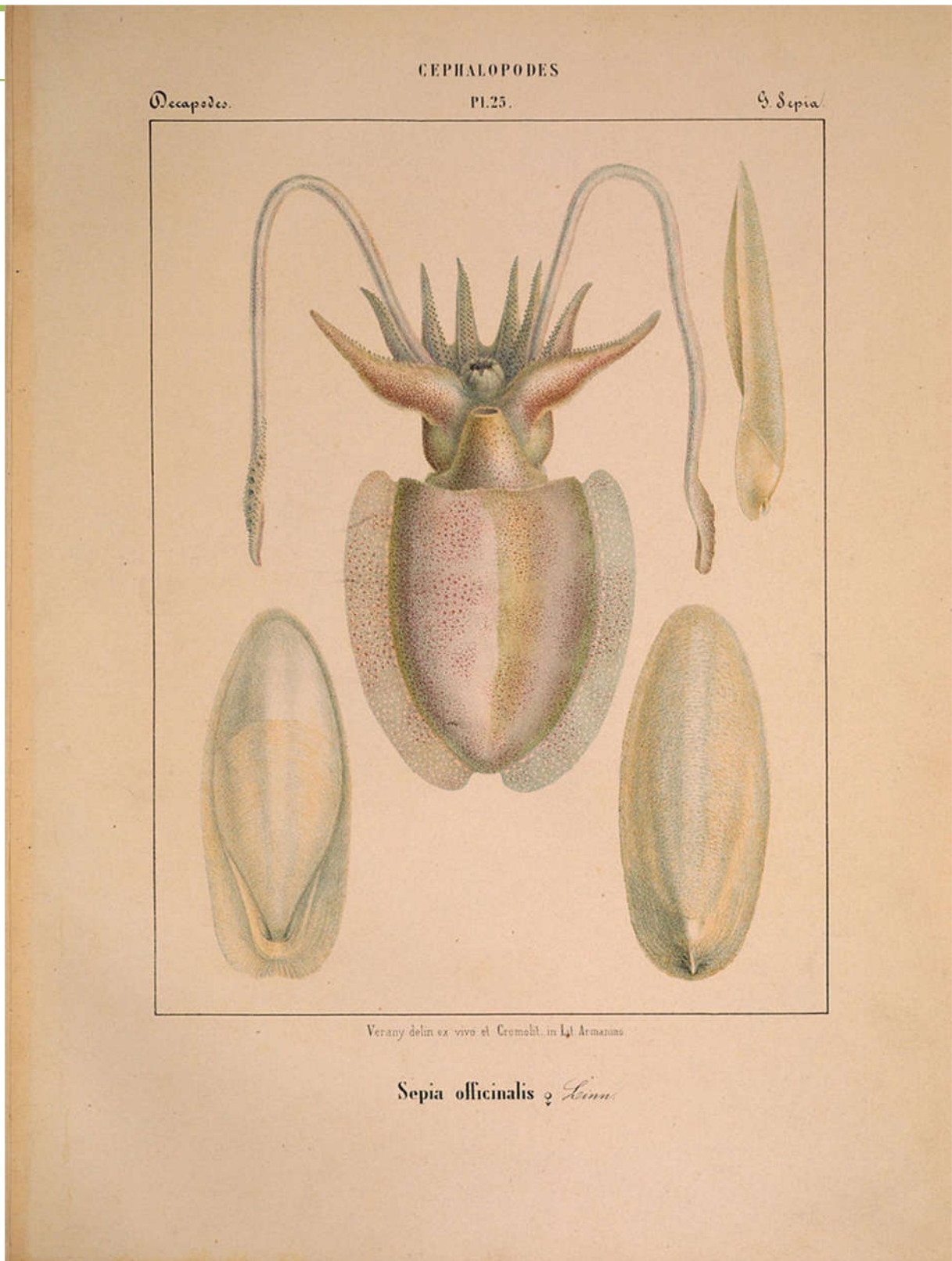
ЧАСТЬ I

ВАРШАВА 1891.

שער ספר "עין התכלת" שנדפס לאחר פטירת מרן רבנו המחבר זצ"ל בהוצאת בנו וממלא מקומו בקודש מרן אדמו"ר "תפארת יוסף" זי"ע

תמונת החילוון ממין "ספיה אופיציןליס" (דיונון הרוקחים) אותו זיהה רבנו זצ"ל כחילוון התכלת (במבט מלמעלה)

באמצע: הדיונון, ולמעלה: משפך הראש, הימנו מקלח מים כסילון

מהצדדים: קונכיית העצם הפנימית

31.5.77

1.23/31

לכבוד
המכון לצביעת התכלת
שע"י אגודת חסידי ראדזין בישראל
רח' אהרנסון 8
בני - ברק

א.נ.נ.

Sepia officinalis הנדון: דיונון

בהתאם לבקשהכם הננו לאשר לכם כי הדיונון שנוזל שלפוחיתו משמש לצביעה, זהה לחלוטין לבעל החיים הימי הנקרא *Sepia officinalis*, שהאדמו"ר מרדזין, הגאון ר" גרשון הנוף ליינר זצ"ל מצא בימה של איטליה לפני כ- 100 שנה ואשר מוזכר בספרו מאמר פתיל תכלת (הוצאת תרמ"א).

הדיונון נמנה עם מערכת הרכיכות, אליה שייכות גם החלזונות והצדפות. הדיונון נמנה בתוך המערכת עם מחלקת הדיונונים (*Cephalopoda*), השם הלטיני ניתן לבעל חיים זה ע"י *Linnaeus* בשנת 1758.

מדקדקנו את אחד-עשר הסימנים שהאדמו"ר מרדזין מצא בבעל חיים זה, והננו מאשרים בזה כי הסימנים האלה המפורטים מטה נמצאים בו. ואלה הם סימניו:

- א. מראה גופו כעין התכלת; הדיונון ידוע בשינויי הצבע המהירים שלו בהתאמה לצבעי המצע וכחגובה לגירויים שונים. בין השאר הגוונים נמצא גם גוון כחלחל. (עין יקע: "אין זול ויהא פוג, הוון מראה ילגא מזורק קו")
- ב. חומר החלזון, היינו: רכות בשרו והילוכו המים ע"י סנפיריו דומה לדג; בשר הדיונון משמש אצל עמים שוכני חוף-הים התיכוני למאכל. בדומה לדגים, שוחה הדיונון במים. חלק משחיתו מבוצע ע"י "סנפיר" המקיף את גופו.
- ג. יש בו גידין ועצמות; (א) לדיונון שתי חבילות שרירים קשים, הנמשכים לאורך גופו בצד הפנימי. הם דומים לגידים של בעלי חוליות; (ב) בגבן של הדיונון "עצם" גורנית המכוסה על ידי רקמה. הלוחית הזאת היא שריד של קונכיית הרכיכה; ד. החלזון נושא עליו קליפה ולבוש הגדל עמו: לדיונון, כמו לרכיכות אחרות, "גלימה" העוטפת את גופו (גם את ה"עצם") וגדלה עמו.
- ה. מראשו יוצאים פתילים כפופים, כמין אונקלאות ויחדות כפופים העשויים בראש שלשלת הכלים שלוחה על הכותל; הכוונה לזרועות הציד הבולטים מראשו קדימה ועוטרם את פתח הפה.
- ו. יש בו פתילים ארוכים כעין דמות נחש ועליהם כמין יבלות אדומות, מפוצלות פצלות רבות בתואר בשר; מלבד 8 זרועות קצרות, יש לדיונון 2 זרועות ארוכות, החבויות בשעת המנוחה בכיסים מיוחדים ונשלחות קדימה בשעת הטרפייה.
- ז. דם החלזון שחור כדיו; לדיונון וקרוביו נוזל שחור - "דיו" - הנמצא בכיס מיוחד באזור שק הקרביים. בשעת גירוי מופרש הנוזל אל תוך המים. מתהווה ענן שחור המשמש להגנת הדיונון.

ה. דרכו לתקוע ולהפור עצמו בארץ:
דיונונים נוהגים בשעת מנוחתם להתחפר בקרקעית הים.
ט. נמצאים בו שני מיני דמים:
בעוד בסעיף ז' מתואר נזל ההגנה השחור - "דיו", יש לדיונון מערכת דם רגילה.
י. החלזון עיקר גידולו בים ועולה גם ליבשה על ההרים שבים ויכול לחיות שם, וכאשר הוא בים הוא טעון צידה אבל כשעולה ליבשה ניצוד ועומד הוא:
הדיונון הוא בעל חיים ימי. באשר לעלייתו ליבשה, יחכך והכוונה היא שבשעת סערה הים פולט דיונונים אל החוף.
יא. החלזון כולו גוף אטום מעוטף כמעטפה ואין יוצאים ממנו אברים בעלי עצמות.
כגוף כל הרכיכות גם גום הדיונון עטוף ב"גלימה" (ראה סימן ד'). אין לדיונון אברים בולטים בהם עצמות.

ר.ב.

הננו ממציאים לכם תמונת הדיונון שבו סימנו את הסימנים המצויינים דלעיל.

בכבוד רב,

ד"ר חנן לוינסון
מרצה באוניברסיטה ת"א

הנידון: *sepia officinalis*

בהתאם לבקשתכם, הננו לאשר כי הדיונון שנוזל שלפוחיתו משמש לצביעה, זהה לחלוטין לבעל החיים הימי הנקרא *sepia officinalis*, שהאדמו"ר מראדזין, הגאון רבי גרשון חנוך ליינר זצ"ל, מצא בימה של איטליה לפני כ-מאה שנה, ואשר מוזכר בספרו "מאמר פתיל תכלת" (הוצאת תרמ"ח).

הדיונון נמנה עם מערכת הרכיכות, אליה שייכות גם החלזונות והצדפות. הדיונון, נמנה בתוך המערכת עם מחלקת הדיונונים (cephalopoda), השם הלטיני ניתן לבעל חיים זה על ידי linnaneu בשנת 1758.

בדקנו את אחד עשר הסימנים שהאדמו"ר מראדזין מצא בבעל חיים זה, והננו מאשרים בזה כי הסימנים האלה המפורטים מטה נמצאים בו.

ואלה הם סימניו:

א. מראה גופו כעין התכלת:

הדיונון ידוע בשינויי הצבע המהירים שלו בהתאמה לצבעי המצע ובתגובה לגירויים שונים, בין שאר הגוונים נמצא גם גוון כחלחל. [לשון רבנו: 'אכן בכל התחלפות, הוא מראה תכלת מעורב בו'].

ב. חומר החלזון, היינו: רכות בשרו והילוכו במים על ידי סנפיריו, דומה לדג:

בדומה לדגים, שוחה הדיונון במים. חלק משחייתו, מבוצע על ידי "סנפיר" המקיף את גופו.

ג. יש בו גידים ועצמות:

(א) לדיונון שתי חבילות שרירים קשים, הנמשכים לאורך גופו בצד הפנימי. הם דומים לגידים של בעלי חוליות.

(ב) בגבו של הדיונון "עצם" גורנית, המכוסה על ידי רקמה. הלוחית הזאת, היא שריד של קונכיית הרכיכות.

ד. החלזון נושא עליו קליפה ולבוש הגדל עמו:

לדיונון, כמו לרכיכות אחרות, "גלימה" העוטפת את גופו (גם את ה"עצם") וגדלה עמו.

ה. מראשו יוצאים פתילים כפופים, כמין אונקלאות ויתדות כפופים העשויים בראש שלשלת הכלים שתולים אותם על הכותל:

הכוונה לזרועות הצייד הבולטים מראשו קדימה, ועוטרם את פתח הפה.

ו. יש בו פתילים ארוכים כעין דמות נחש, ועליהם כמין יבלות אדומות, מפוצלות פצלות רבות בתואר בשר:

ז. מלבד 8 זרועות קצרות, יש לדיונון 2 זרועות ארוכות, החבויות בשעת המנוחה בכיסים מיוחדים, ונשלחות קדימה בשעת הטריפה.

ח. דם החלזון שחור כדיו:

לדיונון וקרוביו נוזל שחור – "דיו" – הנמצא בכיס מיוחד באזור שק הקרביים. בשעת גירוי, מופרש הנוזל אל תוך המים. מתהווה ענן שחור, המשמש להגנת הדיונון.

ט. דרכו לתקוע ולחפור עצמו בארץ:

דיונונים נוהגים בשעת מנוחתם להתחפר בקרקעית הים.

י. נמצאים בו שני מיני דמים:

בעוד בסעיף ז' מתואר נוזל ההגנה השחור "דיו", יש לדיונון מערכת דם רגילה.

יא. החלזון עיקר גידולו בים, ועולה גם על היבשה על ההרים שבים, ויכול לחיות שם, וכאשר הוא בים הוא טעון צידה, אבל כשעולה ליבשה, ניצוד ועומד הוא:

הדיונון, הוא בעל חי ימי. באשר לעלייתו ליבשה, יתכן והכוונה ביא שבשעת סערה הים פולט דיונונים אל החוף.

יב. החלזון כולו גוף אטום, מעוטף במעטפה ואין יוצאים ממנו אברים בעלי עצמות.

כגוף כל הרכיכות, גם גוף הדיונון עטוף ב"גלימה" [ראה סימין ד']. אין לדיונון אברים בולטים ובהם עצמות.

כב. הננו ממצאים לכם תמונת הדיונון, שבו סימנו את הסימנים המצויינים דלעיל.

בכבוד רב,

ד"ר חנן לוינסון, מרצה באוניברסיטת ת"א

לכבוד
המכון לצביעה החבלה
שק"י אגודת הסידי ראדזין בישראל
רה' אהרונסון 8
בני-ברק.

הנדון: הלזון - ציונות (טקסיה אוסיצקנאלק -
או קמפלי פאדי)

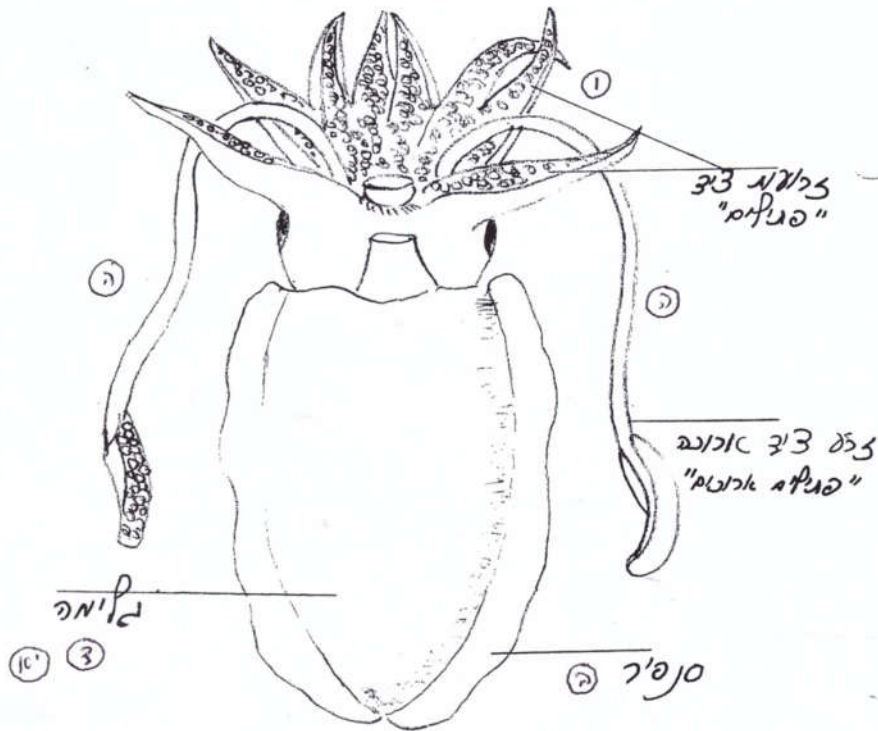
בהתאם לבקשתכם הנכבד לאשר לכם כי הדיוגון שהצגתם לפנינו אשר מרם
שבשלמותו הנכם צובעים הכלה לציצית זחה להלוטין לחיה היס (דג הלזון)
הנקרא טקסיה אוסיצקנאלק שהאדמו"ר מרדזין הגאון ר' גרשון הנוד ליינר זצ"ל
קצא ביטח של איסליה לפני כ-100 שנה ואשר מופיע בספרו פאמר מחיל חבלת -
(תוצאה הרם...).

כ"ב בדקנו את אחד עשר הסימנים שהאדמו"ר מרדזין מצא בחיה ים זו
(דג החלזון) אשר על סימניו מסתמך בספר הנ"ל על כל מקורות בש"ס בכלי, -
ירושלמי, מדרש רבה הרמב"ם ובעלי החוספוח) והננו מאשרים נזה שהסימנים
האלה והמפורטים פטה נמצאים בון
וזלה הם סימניו:

- א) מראה גופו כעין החבלה
 - ב) הומר החלזון, היינו: רכות בשרו והילוכו במים ק"י סנפיריו
דומה לדג.
 - ג) יש בו ציפין ועצמות.
 - ד) החלזון נושא עליו כלימה ולבוש הגדל עמו.
 - ה) מראשו יוצאים מחילים כפופים, כמין אונקלמות ויהדות כפופים
זויים בראש שלטת הכלים הכלים לחלותן על הכותל.
 - ו) יש בו מחילים ארוכים בעין דמוה נהש ועליהם כמין יכולת
אדומות, מפובלות פלוח רכות בחזאר בשר.
 - ז) דם החלזון שחור כדיו.
 - ח) דרכו לתקוע ולהמור עצמו בארץ.
 - ט) נמצאים בו שני מיני דמים.
 - י) החלזון עיקר גידולו בים ועולה גם ליבשה על ההרים שבים ויכול
לחיות שם וכשהו בים הוא טעון ציפה אבל כשעולה ליבשה ניצוד וקומח
הוא.
 - יא) החלזון כולו גוף אסום טעוץ במעטפה ואין יוצאים ממנו אברים בעלי
עצמות.
- רצ"ב הננו ממציאים לכם המונח חדג הנ"ל שבו סימנו את כל הסימנים
המצויינים דלעיל.

בבבב רב,

האונגברטיטה בחל-אביב

Sepia officinalis
ציון

תאריכים וציוני דרך – בגילוי וחידוש מצוות ה"תכלת בציצית"

שנת תרמ"ז

מרן זצ"ל משים ליבו מאז ומקדם על העדר קיום מצוות תכלת בציצית, וכלשון קדשו: "כאשר זה שנים רבות שמתי אל ליבי עניין מצוות תכלת, אשר בעוונותינו הרבים נמנעת מאתנו, והוא אחד מהעניינים אשר חדלנו טובה בגלויותינו..." ואכן מאז רבנו אינו נח ולא שקט, ומכניס עצמו בעובי הקורה לבירור עניין מצוות התכלת בציצית בזמננו, ולאחר שמלבן האפשרות לקיים המצווה גם בזמן הזה, שנחוי רק למצוא החילזון של תכלת, עמל ויגע רבנו בכוחו הגדול ובזרועו הנטויה על פני כל התורה כולה, לברר וללבן מתוך ש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים, ראשונים ופוסקים, למצוא ולהעלות סימני החילזון כפי שהורו לנו חז"ל

לצד בירור ההלכה והסימנים של חז"ל, מתחיל רבנו לחקור במיני הדגים הבאים בחשבון לזיהוי חילזון התכלת על פי סימני חז"ל, ושולח בעקבות מחקריו אלה ל"גלילות ים התיכון" להביא אליו את 'דג הדיו', שנבחר על ידו בקפידה מתוך קבוצה של דגי דיו הכוללת כתשע עשר מינים, כאשר רבנו מצביע על מין אחד מתוכם, שבו נמצאים לפי דעתו כל הסימנים "לכאורה", המתאימים לתיאורי החילזון של מצווה

הדם השחור כדיו (שנמצא מתאים לפי תיאור הרמב"ם) נמצא אף הוא בידו, "אכן אין בכוח כל האומנים במלאכת ההפרדה [=כימאים] להפרידו". רבנו תולה זאת ביושן הצבע שבידו, ומביע לכן תקווה כי יעזרנו השי"ת לבוא לגלילות הים התיכון בעצמו, ושם יעלה בידו לתפוס החילזון בעודו חי, ואז ישתדל להוציא ממנו את צבע התכלת המיוחל לשם הצביעה

שנת תרמ"ז

י"א מרחשוון, יום ג' פרשת וירא – רבנו משלים את כתיבת המאמר הראשון "שפוני טמוני חול", שבו "בירור הלכה במציאות החילזון אף בזמננו אם נוכל להשיגו, ולצבוע בו תכלת לקיים מצוות ציצית בשלימות, למען נלמד ליראה את ה' על ידי ראייה המביאה לידי זכירה.. ונתבאר בו מקום מציאותו, וסימניו שיצאו לנו מדברי חז"ל התנאים והאמוראים, וגדולי הפוסקים הראשונים ז"ל" (=לשון רבנו בעמוד השער של הספר)

סוף ימות החורף – הופעת הספר הראשון "מאמר שפוני טמוני חול" – וורשה תרמ"ז

במהלך יתרת השנה, מתבררת ומתלבנת סוגיית התכלת בישראל, כלשון רבנו "מעט
ההיא (של הופעת הספר) חלפו עברו קיץ וחורף קור וחום, והנה הגיעוני הרבה
חבילות של תשובות בכתב ובעל פה מהרבה חכמי וגדולי ישראל, ובעזרת השי"ת
מכולם לא היה אחד ששיג בשורש העניין, ורק בפרטים אחדים הקשו על דברי, ושמחתי בפלפולם" (עכלה"ט)

שנת תרח"ם

ימות החורף – רבנו זצ"ל יוצא לראשונה מעירו ראדזין שבפולין, לעבר עיר
"נאפולי" שבמדינת איטליה, בכדי לראות שם החילזון כשהוא חי, בתוך האקווריום
התת-ימי המשמש למחקר, שהוקם לראשונה בהיסטוריה בעיר חוף זו. בבית נכאת
ענק זה, בודק רבנו הדק היטב ועוקב בדריכות אחר כל מיני החלזונות הדומים
ונבדלים זה מזה, עד שהוא מוצא את החילזון המבוקש על ידו, שבו לדעת קדשו
מצויים ללא ספק כל הסימנים שנתנו חז"ל, וכלשונו: "במאמרנו הקטן 'שפוני טמוני
חול', להיותנו מסופקים עוד אם תמצא ידינו הענייה למצוא את החילזון בכל סימניו,
לא הארכנו... אולם כעת, שהשם יתברך עזרני ברוב רחמיו וחסדיו למצוא את
החילזון בכל סימניו, ראיתי לבאר"..." (מאמר 'פתיל תכלת')

ממקומו שבאיטליה, מתאר רבנו בשפתו העשירה והצירית כל אשר ראו עיניו, וכל
אשר למד במחקריו במהלך ביקורו באיטליה, אודות היסטוריית הצביעה בבדים בזמן
העתיק. רבנו גם נודד לאיים הרחוקים שבמדינה, למקומות הדייג ששם צדים את
החילזון, בכדי לקבל לידי דג חלזון חי, או לפחות להשיג צבע טרי שלו אצל
הסוחרים. אולם בפועל, רבנו אינו מוצא אצלם כלום, שכן מתברר לו, כי עונת דייג
החילזון מצומצמת לחדשים מסוימים בתקופת הקיץ, אי לכן אין רבנו מצליח למצוא
בימי החורף אפילו קורט דם חילזון אחד בכל רחבי מדינת איטליה

ערב חג השבועות, שנת תרח"ם – רבנו זצ"ל משלים את כתיבת הספר השני "מאמר
פתיל תכלת", ומביע בהקדמתו תקווה "כי יעזרני הא-ל, ויהיה עמדי בדרך אשר
אנוכי מוכן לנסוע אורחות ימים, להביא את דמו (של החילזון) ולהוציא לאור צבע
התכלת" (עכלה"ט)

קיץ תרח"ם – רבנו עורך כעת את מסעו השני לאיטליה, בכדי למצוא את דג
החילזון חי, במטרה לערוך בדמו ניסויי צביעה של התכלת בציצית, כפי שיעד בסוף
ההקדמה למאמר "פתיל תכלת".

יום שלישי שנכפל בו "כי טוב", לסדר "כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל" (פרשת בלק), שנת "מציאות חלזון" (=תרמ"ח) – רבנו זצ"ל כותב בעיר וונציה של איטליה, ומבשר בקול רינה כי בס"ד לאחר יגיעה רבה, מצא את דג החילזון "באי קטן בקצה לשון הים המערבי", בשיעור הראוי לאסוף את דמו לצביעה ("כי רק באיים מיוחדים נמצא החילזון, באופן שיש בו הדם לצביעה ולא נזרק החוצה על ידו, ובזמנים מיוחדים יתראה באיזה ימים בשפע"), ואז אוסף רבנו את הצבע לפי הכמות שנראתה לו כמספקת למטרה, והינו שב כשבידו "האוצר הגדול" לביתו שבראדזין

מכאן עובר רבנו לשלב המעשי הראשון בהפקת צבע התכלת מן החילזון. רבנו עורך ניסויים רבים במעבדה שהקים בחצר קדשו, בכדי להוציא את גוון התכלת המבוקש, מן הדם השחור כדיו. רבנו משקיע במלאכה רוב מאמץ ויגיעה, בלימוד הסממנים ובשימושם בפועל, כדי שהכול יתבצע באופן ששייך היה שיתבצע כן מלפנים, בעת שהתכלת הייתה רווחת בישראל. לבסוף מאמציו הללו מוכתרים בהצלחה, ורבנו מודיע אז באופן חגיגי כי "בעזה"י עלה בידי להוציא הדם השחור כדיו את צבע התכלת, באופן שאין שום דבר המסייע לצבע, רק דם החילזון, והסממנים הם משוללי צבע, ורק פועלים להוציא את הדם". רבנו אף מוסיף ומודיע ברבים, כי "מי שרוצה לראות מלאכת הוצאת הצבע, יוכל לבוא, ואראהו בעזרת ה'".

שלהי שנת תרמ"ח – הופעתו לאור עולם של המאמר השני של רבנו "פתיל תכלת", שבו מתבשר עם ישראל כי "החילזון נמצא על פי הסימנים המבוארים מדברי חז"ל, שהם נמצאים באותו החילזון הנמצא, שמורים באצבע שזה הוא החילזון שבדמו צבעו את התכלת לפנים בישראל" (=מתוך לשון רבנו בעמוד השער)

שנת תרמ"ט

רבנו עובר לשלב האחרון והמכריע בהפקת התכלת, שבמהלכו הוא עורך ניסויים רבים בדם החילזון שהובא במיוחד מאיטליה, בכדי לקבל תמיסת צבע יעילה לשם צביעת התכלת

כ"ה בכסלו, נר ראשון של חנוכה – רבנו זצ"ל מצליח בעזרת השי"ת "אחר הרבה ניסיונות ובדיקות ביגיעה רבה" לצבוע היורה הראשונה של צביעת התכלת בציצית, עם דם החילזון שהביא עמו ממדינת איטליה

אור ליום ב', נר חמישי של חנוכה – רבנו כותב מכתב תורה אל הגאון רבי חיים ברלין זצ"ל, שבו הוא מודיע לו "כי רבות עבדתי להוציא מצוות התכלת לפועל

ולמעשה.. אכן בימים האלה ימי המצווה עזרני ה'... (כאן באה תשובה מפורטת בעצם נידון התכלת) "ובזמן קצר, לבשו איזה אלפים מישראל תכלת בציציותיהם" (כעדות רבנו)

ימות הקיץ תרמ"ט – רבנו עורך נסיעה שלישית למדינת איטליה, כדי לייבא משם כמות גדולה של חלזונות, שתספיק עבור צביעת התכלת לאלפי בני ישראל המעוניינים לזכות בתכלת של מצווה. לדבריו, בתחילה חשב כי הכמות שהביא בנסיעתו הקודמת תספיק לו, אך כעת לאחר הצביעה הראשונה נוכח רבנו לראות, כי למען צביעת תכלת של מצווה עבור אלפי המעוניינים לזכות בקיום המצווה היקרה שחזרה ליושנה, זקוק הינו לכמות גדולה בהרבה מכפי שחשב

שנת תר"ן

ראשית שנת תר"ן – רבנו מתחיל לצבוע בכמויות מדם החילזון שהביא ממקומו במדינת איטליה, ומודיע שבעזרת השי"ת "הרבה אלפים מישראל הטילו תכלת בבגדי ציציותיהם, וכיום יותר משנים עשר אלף מישראל כבר לבשו תכלת, ובעזרת השי"ת בכל יום מוסיפים והולכים... וכמה ממדינות רחוקות מהרבה גלילות כבר לבשו, וכמעט בכל יום יגיעונו מכתבים ממקומות רחוקות לשלוח להם תכלת, והרבה תופסי התורה ממדינות "עסטרייך-אונגאריין" [אוסטריה והונגריה] ו"פרייסען" [פרוסיה] וליטא, כבר לבשו..."

יום ה, יג בניסן – רבנו כותב מכתב ערוך בנושא התכלת בציצית ל"שני גדולי זמננו, כמעט בסגנון אחד", והם: הגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל, רבה של קובנה, והגאון רבי ישראל יהושע זצ"ל, רבה של קוטנה (המכתב כולו נדפס ב"הקדמה" לספר "עין התכלת").

מוצאי ש"ק, לסדר "ועשו להם ציצית" (פרשת שלח) – רבנו עורך מכתב שני אל הגאון מקוטנה, בנושא מצוות התכלת.

קיץ תר"ן – בקיץ של שנה זו, נוסע רבנו זצ"ל בפעם הרביעית (והאחרונה) למדינת איטליה, כשהפעם לוקח עמו רבנו את בנו יחידו וממלא מקומו בקודש, רבנו "תפארת יוסף" זצ"ל, בכדי להכניסו בסוד העניין של עשיית התכלת, ולהראותו מקרוב כל התהליכים

ובשנה זו פורצת בכל עוזה המחלוקת הגדולה בנושא התכלת בציצית, כשרבים מן החסידים והרבנים נרדפים על צווארם בשל לבישתם תכלת בטליתם. אף

"המשכילים" להבדיל, אינם טומנים ידיהם בצלחת [לאחר שענים רעה תמיד בגדולי ישראל בכלל, וברבנו הגדול נזר החכמה והתפארת בפרט, על כי משכיל הוא "לגזול החנית מיד המצרי" [בחכמה ובמדע], והינו מכבר לצנינים בעיניהם בכל עת מצא, והם בוחשים במחלוקת שלא להם על מנת להגדיל התבערה. ו"כאן מצא בעל חוב מקום לגבות חובו" כביכול)

לעומת רוב רבני ואדמו"רי הדור שעומדים מנגד ואינם לובשים תכלת, מתבלטים מקצת מגדולי הרבנים המקבלים דווקא את דעת קדשו של רבנו ולובשים תכלת בציצית לחומרה, ביניהם הגאון הנודע רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל בעל "לב העברי" מירושלים עיה"ק, שאף מנסה להשפיע בעניין אצל גדולי ירושלים ומתכתב עם רבנו בנידון, והגאון המפורסם רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון מבערזאן, שקיבל לעצמו את דעת רבנו בנושא התכלת

בשנה זו, גם מגיע לביקור אצל רבנו אחד מגדולי מנהיגי חסידות ברסלב, הרה"צ רבי אברהם ברבי נחמן מטולטשין, שלאחר שקלא וטריא של הלכה ועמידה מקרוב על החילזון ותהליך הצביעה, מקבל את דעת רבנו ושם חוטי תכלת בציציותיו, כאשר בכך מסתמך הוא בעיקר על קבלה ומסורה שבידו מאת רבנו הרה"ק רבי נחמן מברסלב, שלפיה עתידה התכלת להתחדש לפני ביאת משיח צדקנו, והוא אף מסר סימן "אתה תקום תרח"ם ציון", שבכך רואה ר' אברהם סימן ורמז לאמיתות התכלת שהתחדשה כזכור על ידי רבנו בשנה זו. מאות מחסידי ברסלב הולכים בעקבותיו, וקושרים שני חוטי תכלת בכנף, כשיטתם בזה

שנת תרנ"א

במוצאי שבת קודש, ד' טבת תרנ"א, חושכים המאורות, ורבנו הקדוש נשמתו הטהורה עולה בסערה השמימה. על מקומו מושב בנו הגדול וממלא מקומו, כ"ק מרן רבנו מרדכי יוסף אלעזר זצ"ל בעל "תפארת יוסף", הממשיך בדרכי אביו רבנו בעוז ובתעצומות, הן בהנהגת העדה והן ובמיוחד בצביעת התכלת בציצית

שנת תרנ"ב

הופעת ספרו השלישי הגדול והמקיף של רבנו "מאמר עין התכלת" – בוורשה תרנ"ב, יוצא לאור בידי בנו וממלא מקומו בקודש, רבנו הגאון הקדוש אדמו"ר בעל "תפארת יוסף" זי"ע – לפי צוואת אביו רבנו הגדול והקדוש זצ"ל.

ב"הקדמת המביא לבית הדפוס" כותב מרן אדמו"ר זצ"ל בעל "תפארת יוסף":

"הנני בזה להודיע, שכל מי שירצה להשיב ולשאול בדברי אבא מארי זללה"ה, יבוא במכתב אלינו וישיג תשובה ברורה על נכון בעזרת השי"ת, כי הגם שאבא מארי מאור הגולה נסתלק מאתנו ועלה למעלה, רוח קדושת תורתו מופיע בבית מדרשו, ונתן מהודו עלינו!" (עכ"ל הטהור)

בימי מרן בעל "תפארת יוסף" זצ"ל שוקטים הקולות ושוככות לאטן המריבות והמחלוקות שאפיינו את תקופת ימי בראשית של חידוש התכלת, ולאחר התרגלות למצב מתבלטים הם אלפי חסידי ראדזין בכל מקומות ועיירות מושבותיהם בסימן ההיכר המיוחד שלהם "הטליתות עם ציצית של תכלת"

שנת תר"ס

דיון הלכתי ערני מתפתח מעל דפי גיליונות כתב העת התורני המפורסם "תל תלפיות" היוצא לאור בעיר ווייצען שבהונגריה, דיון שנפתח ומתנהל בידי עורך הירחון החשוב הרב רבי דוד צבי קצבורג מווייצען, כשטענתו בידו מדוע שלא ילבשו תכלת בציצית מספק לפחות, כדין "ספק של תורה לחומרה", כאשר המצדד העיקרי בתכלת בגלוי הינו הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר מירושלים. נוטלים חלק בפולמוס זה רבנים נוספים מארצות שונות, ביניהן מהונגריה, מגרמניה, ומארץ הקודש. משתתף בין היתר בפולמוס מן ההיבט המעשי, החסיד רבי יהושע מאיר קייטלגיסר מראדזין, מי שמופקד על צביעת התכלת בחצר הקודש, בשליחותו ותחת השגחתו של "כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א" (=ה "תפארת יוסף")

שנת תרע"ג

מכתב שנשלח מפאריס שבמדינת צרפת, מגיע לעיר ראדזין שבפולין, וממוען "לבית כ"ק אדמו"ר שליט"א" (בעל "תפארת יוסף" זי"ע)

במכתב מקופלת פנייה יוצאת דופן שנתקבלה מאת אחד הרבנים מעיר פאריס, הגאון רבי יואל ליב הלוי הרצוג, רבה של קהילת יוצאי פולין במקום, ובה הוא מבקש עזרה בהכרת תהליך צביעת התכלת בציצית, כאשר ברצונו ללמוד מכלי ראשון אודות חומרי הצביעה המשמשים בתהליך צביעת התכלת שנעשית בחצר הרבי, כמו כן לדעת האם יש חומר נוסף פעיל בתמיסת הצבע המשמש כחומר עזר לצבע, או שמקור הצבע הינו בדם החילוון בלבד.

(=כפי שמתברר לאחר מכן, מאחורי הפנייה הבלתי שגרתית עומדת התעניינותו של בן הרב, הצעיר יצחק אייזיק הלוי הרצוג, מי שלימים מכהן ברבנות העיר דבלין שבאירלנד, ולאחר מכן כרב ראשי בא"י – שבאותם הימים הינו חוקר במרץ את נושא "צבעי התכלת והארגמן בעולם העתיק", במסגרת עריכת עבודת גמר אקדמית בנושא)

"יום ג' בשלח, שנת שוב"ע חיי"ם ברכ"ה" (=תרע"ג) – משוגרת אגרת תשובה מפורטת למענו של השואל, הכתובה וחתומה בידי "יהושע מאיר קייטלגיסר, הכותב בבית כאדומו"ר שליט"א", שבה הוא משיב באופן מפורט ביותר לשאלת הרב הרצוג מפאריס, והוא מפרט לפניו את אופני הצביעה כפי שנעשים בחצר הרבי, המכתב נפתח כדלהלן:

"מכתבו הסגור מיום ד' בא העבר, הערוך לאדומו"ר שליט"א, לנכון הגיע, והיות כי איננו בפה ביתו לשעה, שנסע מפה זה איזה ימים. ובידי יש כוח למלאות דרישת כת"ה, אבוא בזה להודיע כי החבילה של תכלת, מקבל כת"ה על ידי פאסט [=דואר] ארבע חוטין, חותם בתוך חותם כדת תוה"ק, מוסגר בזה.

"ואשר כת"ה דורש הנהו לדעת בכדי להודיע שהתכלת הנמצא בפה הוא מתמצית דם החילזון ולא ממין צבע זולתו, ואנוכי היודע בטיב המלאכה הזאת, הנני לבאר לפניו את כל מיני הסממנים המתערבים אל דם החילזון, וכל מי שיוודע ומכיר מהות הסממנים, ידע כי הנם כולם משוללי כל צבע, ומראה כולם לבן, ומהם כמראה מים בעלמא, לבד הדם שהוא בעל מראה. דם החילזון הנמצא בתוך השלחופית מראהו שחור כדיו, וקרוב עד כי יישבר ויהא לרסיסים מרוב חוזקו. הדם הזה משימים ביורה עבה מאד, ומצטרפים בה שחיקת ברזל היוצא מתחת המוריגה... ואחר השהייה בתוך הבערת אש גדולה וחזקה בשעות ארבעה או חמשה, עד כי התבערה בוערת חוצה ופנימה כאשה של גיהנום (!), אזי ניתכת הדם הברזל שחוק והסם הלבן, וייעשו לבשר אחד... (בהמשך מגיע בפרוטרוט תהליך הצביעה המתוארת בשפה שהייתה בשימוש בימים ההם, ולבסוף הוא מסיים) "זהו כל אופן עשיית הצבע וצביעת הצמר לתכלת של מצווה, ואין יותר"...

(כאן באה חתימת "בלתי מכירו, דורש שלומו, יהושע מאיר קייטלגיסער, הכותב בבית כאדומו"ר שליט"א)

[=מכתב מיוחד ונדיר זה, שבמשך עשרות בשנים נותר גנוז וחתום בבית גנזיו של הרב המקבל, וליתר דיוק בידי בנו, הרה"ג הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, מבלי שאיש

מחוץ למעגל מצומצם של חוקרים, יודעים דבר אודות קיומו, מתגלה ברבות הימים כפלא וגילוי מיוחד של 'השגחה פרטית' ממרומים, למען הצלת והנצחת המפעל הגדול של צביעת התכלת בציצית, מפעל קודש שעליו מסר את נפשו ממש כ"ק מרן אדמו"ר רבנו הגאון הקדוש "בעל התכלת" זצוק"ל.

והנה מזמנת ההשגחה העליונה כך, שנער צעיר, בן רב, ממקום מגוריו במדינה רחוקה, יחפוץ מטעמים כלשהם להתחקות אחר שורש צבע התכלת דראדזין, ודרך אביו שמכהן כרב מכובד בקהילתו, זוכה לקבלת מענה מפורט לשאלותיו מאת הממונה על הצביעה בחצר הקודש, וזאת עשרות בשנים בטרם שיער אי מישהו כי הנה עומד לעלות הכורת על יהדות פולין ואירופה, שתעלה משך שנים ספורות בסערת אש השמימה ר"ל, בתוכם רבבות אלפי חסידי ראדזין בכל מקומות מושבותיהם, ובמרכזם 'משיח ה' נלכד בשחיתותם' הלוא הוא כ"ק מרן אדמו"ר רוח אפנו רבנו שמואל שלמה זצוק"ל הי"ד, הנכד הגדול וממשיך שלשלת הקודש, היחיד שעסק בצביעת התכלת בשנות הנהגתו ערב השואה האיומה, והיחיד ומיוחד שהכיר סוד צביעת התכלת, שנעקד על קדושת שמו יתברך במעלות קדושים וטהורים, והנה מכינה ההשגחה 'רפואה קודם למכה' בנסיבות כה פלאיות, גילוי של אור בערפילי ענני החושך, כי לא תישכח מפי זרעו. נסתרים דרכי ה' ומופלאות דרכי ההשגחה, וה' בית צדיקים יעמיד]

שנות תשא-תשב

רבנו הקדוש אדמו"ר רבי שמואל שלמה זצוק"ל מסתתר בגטו "וולודאבה" עם בני משפחתו הקרובים וגיטו ומשפחתו (לימים כ"ק אדמו"ר מוהרא"י זצ"ל), ממשיך בפעילותו בקודש בחסד ובפזרנות לצדקה בתנאים הימים הקשים ההם, בייסוד ישיבה לבחורים בגטו, במילת ילדים שנולדו בגטו, במסירות נפש עבור יהודים ובקיום המצוות המעשיות ללא פשרות. ובתוך כך, ממשיך במלאכת הקודש של צביעת התכלת בציצית בתנאי מחתרת, את הציצית שאין להשיגן כבימים כתקנם, משיגים בלקיחת בד מכריות. "כל זאת באתנו ולא שכחנוך"..

כ"ט אייר תשי"ב

נוטל כבוד מבית חיינו, בעליית ארז הלבנון אדיר התורה, רבנו הקדוש והטהור מרן שמואל שלמה זצוק"ל בסערה השמימה על קדושת שמו יתברך, ביום המר שבת

קודש ערב ראש חודש סיוון, ה' ינקום נקמת דם עבדיו השפוך, ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו, במהרה בימינו.

*

בחסדי הבורא יתברך כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, נשאר בנסי ניסים אוד מוצל מאש, הוא גיסו של רבנו, כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצוק"ל, חתנא דבי נשיאה של כ"ק מרן אדמו"ר בעל "תפארת יוסף" זצ"ל ומי שביהן כנשיא ישיבות "סוד ישרים" דראדזין במחיצת גיסו רבנו הקדוש והטהור אדמו"ר זצללה"ה, אשר שהה במחיצת קדשו של רבנו בשנות הזעם עד עלות הכורת ביום המר, ולפי צוואתו של כ"ק מרן זצ"ל שהועידו למלא מקומו בקודש ברח ליערות הסביבה, יחד עם הרה"ח הנאמן ר' מרדכי (מוטל) רייכמן ז"ל, כך נותר בחסדי שמים שריד לפליטה להחיות עם רב בהמשכת שלשלת הקודש לאחר החורבן, זי"ע ועב"י

שנת תשי"ג

קבוצה מחסידי ראדזין בארץ ישראל, אשר אש תיקד בקרבם לחידוש צביעת התכלת בציצית אשר הושבתה עם החורבן הגדול, ומגששים באפלה לרגל חיסרון הידיעה בתהליך הצביעה ובחומרים המשמשים בתהליך זה, עורכים במשך חדשים רבים ניסיונות כימיים בלתי פוסקים על דעת עצמם, עד שלבסוף מצליחים, ביום ג' מרחשוון תשי"ג, בעזרת מומחה לצבעים מחוגי אנ"ש, למצוא נוסחה מסוימת להכנת צבע התכלת, והחל מיום כ"ה טבת שנה זו, מתחילים בצביעת מצווה של ציצית עם תכלת (נמנים על הקבוצה, הרה"ח ר' יעקב ליינר, ר' השל שפירא, ר' דוד זיכר, ר' יונה שפיזאייזן, זכר כולם לברכה)

מני אז, נצבעים והולכים חוטי תכלת של ציצית במשך שנים רבות לפי תהליך זה, למרות חסרונות שונים שנמצאו בה, וחרף אי הכרת השיטה שלפיה נצבעה התכלת בראדזין עצמה, ופרטים שונים שלא תאמו עמה לפי זיכרונות מן העבר. כל זאת, לאור התשוקה הבווערת בלבבות החסידים למצווה זו עוד מבית אבא, ומתוך החשש שלא תישכח ח"ו שוב התכלת מישראל.

כ"ט אייר תשי"ג – במהלך אסיפת החסידים שנקבעה ביומא דהילולא של כ"ק מרן אדמו"ר הקדוש רבנו שמואל שלמה זצוק"ל, ובמלאות י"א שנים להסתלקות מרן על קידוש השם, הוכתר לשמחת לב אנשי שלומנו גיסו ויד ימינו בקודש, כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצוק"ל, שהגיע אז לראשונה לביקור בארץ ישראל, לאדמו"ר

וממשיך שושלת הקודש איזביצא ראדזין. הוא הגבר אשר הוקם על, לנער את האפר ולהחיות את העצמות היבשות השרידים, בהשבת עטרה למקומה, בהקמת בתי חסידים דראדזין בארץ הקודש ובהקמת ישיבת "סוד ישרים" דראדזין מחדש בתוככי ירושלים עיה"ק, ועל פעולותיו הראשונות נמנה חידוש החיפושים ביתר שאת וביתר עז, על מנת להחזיר עטרה ליושנה בצביעת התכלת בציצית באותה דרך ממש כפי שנהגה בחצר הקודש שבפולין, וכפי שעמד בזיכרונו של מרן מאשר ראו עיניו מלפנים בעת תקופת מגוריו במחיצת גיסו הגדול כ"ק מרן אדמו"ר רש"ש זצוק"ל, ומני אז, שנים רבות מוקדשות לפי הנחיית מרן, בכיוון מאמצי קודש אלו

שנת תשי"ד

מופיע ויוצא לאור הספרון "התכלת בציצית בימינו" מעשי ידי יוצר של הרה"ח ר' יעקב ליינר ז"ל מתל אביב, מזקני וחשובי החסידים ונין לבעל "בית יעקב", ומן היוזמים הראשיים לחידוש צביעת התכלת בא"י. הספר נערך לפי הסגנון החדש, ונחלק לפרקים ופרקי משנה, מבוסס ומיוסד כולו על יסוד דברי רבנו הגאון הקדוש זצ"ל ומלווה בציטוטים רבים מהספרים, בספר זה ניסיון ראשון מסוגו להציג בפני בן זמננו את עמדת רבנו זצ"ל וחידושו בנושא

שנת תשל"ד

תנופה רבה במאמצים לחידוש צביעת התכלת בדרך שנהג מלפנים, החלה בשנת תשל"ב, מעת שקבע משכנו כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצ"ל בארץ הקודש ובעידודו של כ"ק מרן, ובשנת תשל"ד חלים צעדים של ממש בשטח, נוכח גילוי הנוסח המלא של המכתב הידוע, שנשלח מראדזין לבית הרב הרצוג (בשלבם קודמים, רק הסתננו ידיעות אודות המכתב ונתקבל ממנו נוסח חלקי בלבד), כשעותק וצילום שלם מן המכתב מתקבל ממשפחת הרב הודות לפעילותו של הר"ר שלמה זלמן שרגאי ז"ל, מחשובי חסידי ראדזין ועסקן ציבורי ידוע (המכתב המלא מופיע בספרו "בנתיבי חסידות איזביצא ראדזין" כרך שני, ירושלים תשל"ד)

שנת תשל"ז

"פריצת הדרך" המשמעותית ביותר מושגת בשנה זו, עם הכנסת כימאי צבע בכירים לתוך התמונה, חברי מכללה לצבעי בדים ברמת גן, הללו נכנסים לעובי הקורה, תחת

שבט פיקודו של מרן אדמו"ר זצ"ל, ותחת פעילותם הנמרצת של העסקנים החסידיים ובראשם הר"ר פינחס וינדרבוים מר"ג, והר"ר גציל זילברליכט והר"ר משה וינדרבוים מת"א, זכרם לברכה, מושקע במפעל אדירים זה ממון וידע ויזע רב המתפרסים על פני חדשים ארוכים ומיגעים, בכדי ועל מנת להגיע באמצעות ניסיונות מעבדתיים ומדעיים אל הבנת התהליך הכימי המתואר במכתב, אשר נכתב בזמנו בשפה שאינה מוכרת למדע השימושי, ומבלי נקיבה מפורשת בכמויות ובמשכי התהליכים השונים

עד שבחסידי שמים ולאחר מאמצים ממושכים, זוכים בסייעתא דשמיא לברך על המוגמר, כאשר נצבעים פתילי תכלת ראשונים במעבדה כימית מדעית לפי השיטה הישנה של המכתב הראדזיני, בניצוחם של הכימאים הבכירים מצד אחד ושל נציגי החסידים מן העבר השני, השיטה נלמדת ונרכשת בניסיון בעמל וביזע רב, וכך נפתחת הבשורה הגדולה והמיוחלת להשבת עטרת צביעת התכלת בציצית ליושנה, על דרך הנהוג מלפנים אצל כ"ק מרנן ורבנן רבותינו הקדושים זי"ע, החל ממרן הקדוש בעל "אורחות חיים" מחדש התכלת, ונתקיים בעת זו הכתוב "ודור רביעי ישובו הנה", הטוב כי לא כלו רחמיו, כי לא יזנח לעולם ה', ופעולות צדיק תעמוד לדור ודור

שנת תשל"ח

החל משנה זו ואילך, נצבעים והולכים רבבות חוטי התכלת, באותה דרך ושיטה שבה נהוג היה לצבוע התכלת מלפנים, בעמוד עולם על תילו בחצרות בית קדשנו, כאשר הצביעה נעשית בבית כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י [שליט"א] זצ"ל ותחת פיקוחו ההדוק והדרכתו, בידי האמונות של החסיד ר' גציל זילברליכט ע"ה שמסר נפשו ואונו במיוחד לצורך מצווה זו, ומאוחר יותר במשך השנים עד הנה ע"י הרה"ח ר' יצחק נתן נחום הי"ו בן כ"ק מרן אדמו"ר [שליט"א] זצ"ל, כאשר תנור תעשייתי מיוחד נרכש לצורך צביעה של מצווה זו באמצעות מימונו הנדיב של הרה"ח משרידי אנ"ש ר' יעקב גרינברג [שיחי'] ז"ל מתל אביב, וכן כל הכלים והחומרים, הנצרכים לצורך כלל ענייני הצביעה

גדולה הייתה השמחה בבית כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י [שליט"א] זצ"ל, על אשר זכה לאחר שנות ראינו רעה, בעקבות החורבן הגדול שירד על כלל ישראל ועל חסידות ראדזין בשנות השואה, ל"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו", לראות במו עיניו הקדושות בהתגשמות החלום הגדול ובהשבת עטרה ליושנה, כאשר בעידודו של כ"ק מרן [שליט"א] זצ"ל אשר העלה בכל עת מצא על נס את עניין חידוש התכלת כנהוג מאז ועוצם תפוצתה המחודשת, וכן בעקבות פעילותם הבלתי נלאית של העסקנים והחסידים המסורים, החלו מאות ואלפים יהודים שעמדו עד כה מנגד,

להטיל חוטי תכלת בציציותיהם, אלפים מקרב כל החוגים וכל שכבות הציבור, במרכזם חסידי ראדזין וכן חסידי ברסלב כמנהגם מלפנים, וכן יהודים יחידים רבים מכל המגזרים והעדות, הן בארץ הקודש וגם מחו"ל, מטילים ומוסיפים והולכים להתעניין וגם להטיל פתילי תכלת בציצית, כדי לקיים בשמחה מצווה יקרה זו הנזכרת על ידי ישראל בכל יום פעמיים באהבה, בקריאת שמע של שחרית ושל ערבית "הכנף פתיל תכלת והיה לכם לציצית, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם", ולזכור באמצעות כך את היושב על כיסא הכבוד ומלוא כל הארץ כבודו, כמאמר התנא רבי מאיר (מנחות מג:): "מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים? אלא שתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכיסא הכבוד", וכפירוש רש"י (שם) "להזכיר את היושב על הכיסא" (ע"כ)

שנת תשמ"ג

כהשלמה מתבקשת להתחדשות המפעל הגדול של צביעת התכלת בציצית, נוצר צורך חיוני ונחוץ לחדש הופעתם לאור של "שלשת ספרי התכלת" המפורסמים, אשר חיבר והוציא בשעתו כ"ק אדמו"ר רבנו הגדול והקדוש מרן "בעל התכלת" זצלה"ה זי"ע, בנושא מצוות התכלת, ספרים שהרעישו כזכור עולם ומלואו, ואשר במשך שנים רבות לא ראו אור עולם והפכו ליקרי המציאות, ואכן בשנה זו, בעידודו של הרה"ח ר' גציל זילברליכט ע"ה (שלדאבון לב שבק חיים באמצע ההוצאה לאור ולא זכה לברך על המוגמר, יהי זכרו ברוך), ובמאמצי הוועד להוצאת ספרי רבותינו הקדושים מראדזין זי"ע, מופיעה מהדורה מחודשת של הספרים המבוקשים והנחוצים, ולראשונה בהוספה חשובה ומתבקשת של מפתחות כוללים ומפורטים על סדר הש"ס וכן באופן מסודר לפי תוכן העניינים, אשר חסרונם ניכר עד הנה, והדבר הכביד על הלימוד המסודר בספר ועל ההתמצאות בשלל ענייניו. המפתחות הללו, נערכו בידי האמונות של מורנו הרה"ג מוהר"ש בן כ"ק אדמו"ר [שליט"א] זצ"ל (=כעת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א). ואכן, באמצעות המפתחות המשוכללים הללו, שעשו אוזניים לתורת רבנו הגדול, נפתחו הספרים הללו לעיון וללימוד הכלל בהיקף חדש, ביתר שאת וביתר עוז, דבר שכמובן הוסיף ומוסיף להשרשת תודעת המצווה היקרה והקדושה בישראל

שנת תשמ"ט

בשנה זו, צוינה מלאות מאה שנה לחידוש צביעת התכלת בציצית בישראל, אשר התחדשה ושבה לעם קודש בידי רבנו הגדול והקדוש אדמו"ר רבנו גרשון חנוך

העניך זצוק"ל בעל התכלת ובעל "אורחות חיים" ו"סדרי טהרות" וחנוכה תרמ"ט – חנוכה תשמ"ט), ולכבוד ציון תאריך מיוחד זה, הופיעה סדרת מאמרים תורניים רבת היקף (בעיתון 'המודיע') אודות חידוש מצוות התכלת בישראל, שנכתבה והופיעה בשעתו תחת שם עט (ולמעשה נכתבה ונערכה בידי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א), המאמרים הופיעו בהיקף מלא לתועלת הקוראים חסרי הרקע, וכן למען סיכום הנושא המפליא מכל זוויותיו הרבות ההלכתיות וההיסטוריות, בכדי לתת תמונה מלאה של הנושא הגדול שעורר בשעתו פולמוס תורני רחב והשאיר הדים חזקים בכל העולם התורני והחסידי, ולמען העמדת דברים על דיוקם ועל תילם

שנת תשנ"ח

כעבור שנים מעט שהחלה תעמולה בלתי פוסקת והודעות שווא מצד מעוררי הפולמוס אודות חלזון ה"מורקס", אשר לשיטתם של מדענים וארכיאולוגים, בניגוד גמור כמובן ל"דעת תורה" שהובעה והועלתה על ידי מרן גאון הגאונים אדמו"ר רבנו הגדול "בעל התכלת", ששמעו הגדול יצא קום בכל העולם והכול וביניהם גם גדולי התורה המתנגדים חרדו לקראתו, סבורים הינם בדעתם כי חלזון המורקס שבו צבעו העמים את צבע ה"פרפורה" הנודעת (שצבעה היה סגול!) – הוא החילזון שבו צבעו בישראל התכלת מלפנים, וסובבו את נושא הסימנים של חז"ל לאחור זה בכה וזה בכה, תוך אחיזת עיניים נפלאה, ואף התקיפו בחריפות את שיטת רבנו זצ"ל באופנים ובמלים שלא יעלו על הדעת

לאחר שנים של שתיקה מודעת בנושא, העלה כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א על הכתב סיכום תמציתי של תשובות, לכל המלל הרב שנשפך בנושא, הרצוף באי הבנות ואי דיוקים, וגם בלא מעט חזיונות שווא וציטוטים בלתי מדויקים. המאמר, שנכתב לפי בקשת ירחון תורני מכובד ונכתב לאחר שיקול דעת וכובד ראש לגבי עצם ההתייחסות לנושא, פורסם בשעתו בין עלי כתב העת התורני "אור ישראל" (יא, ניסן תשנ"ח), ועורר הדים רבים, בעקבות זאת החלה התעוררות ומודעות מחודשת בנושא, ומאמרים וספרים שלימים שהופיעו ועדיין מופיעים בנידון, אשר מוכיחים ומטפחים על פניהם ומכים על קדקודם של המוליכים שולל למיניהם, שאינם סרים למשמעת "דעת תורה" במלואה אלא מנסים לעצב כביכול את ההלכה ואת המקורות התורניים, באופן שיתאימו לפי דעת חכמי המחקר והארכיאולוגים שהם וממצאיהם מהווים נר לרגלם, דברים אשר ביסודם כולם גלויים וידועים היו עוד לפני רבנו הגדול בשעתו בעת שניגש לתגליתו הגדולה, כעדותו המפורשת במכתבו, וכידוע ומפורסם לכל, ומני אז שום דבר אמתי לא השתנה בעצם. ואף על פי כן הכריעה דעתו הגדולה דעת תורה להלך אך ורק לפי סימני חז"ל הקדושים, כאשר כן

אורח ההלכה והמסורה, ובהתאם לדעתו הגדולה של רבנו הרמב"ם (=הדברים שבים ומתפרסמים בס"ד במסגרת חוברת זו, לפי צורך השעה, ולאחר שהינם בלתי מצויים כיום בידי כל אחד ואחד)

ומי ייתן ומבקשי האמת, שבמצווה יקרה זו הם חפצים מאד, יקבלו האמת מפי מי שאמרה, מידי גאון ישראל וקדושו מרן רבנו זצ"ל, במקום שיש עמוד גדול וחזק על מי להיסמך ולהישען, וההולך אחר דעת רבנו הגדול במצווה יקרה זו אין מזיחים אותו ואין מזיחים אותו, לעומת הנוהים בדעתם אחר השוגים בדמיון ליבם שאינם מגיעים כמובן לקרסוליו של רבנו הגדול בידיעה ובהבנה, לא בתורה ואף לא במדע להבדיל, ואף כיום לאחר כל התגליות עדיין ניכרים דברי אמת לדורשי האמת, וה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר

שנת תשנ"ט

הופיעה ויצאה לאור עולם מהדורה חדשה ומפוארת של "שלושת ספרי התכלת", בסדר חדש ובאותיות מרובעות, בשילוב 'המפתחות' שהופיעו מכבר ונערכו בידי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, בתוספת הרחבה, וכן בצירוף מאמר ארוך וערוך לתולדותיו של כ"ק מרן אדמו"ר רבנו הקדוש "בעל התכלת" זצ"ל, וסקירת חידוש התכלת והמסתעף, כפי שיצא מפרי עטו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א כעשר שנים מלפנים וכנזכר למעלה, הספר יצא על ידי חברי המכון להוצאת ספרי רבותינו הקדושים מאיזביצא ראדזין, והוא הספר האחרון שעוד זכה ונעטר בהסכמתו של כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצוק"ל בשנותיו האחרונות, זי"ע ועכ"י

צביעת התכלת בציצית נמשכת, והולכת ומתרחבת ב"ה מיום ליום, כאשר מפעם לפעם אף נמסרים שיעורי תורה והלכה בנושא התכלת בציצית באספקלריא המאירה של רבנו הגדול זי"ע, בארץ ישראל וגם ברחבי העולם, בערי לונדון או אנטוורפן, ובירושלים עיר הקודש, שיעורים המושכים קהל מגוון החפץ ומתעניין באפשרות קיום מצוות התכלת בציצית, ובפרט לפי שיטת רבנו הגדול זללה"ה אשר פתח לנו את השער והפתח כפתחו של אולם, והורה לנו את הדרך נלך בה ואת המעשה אשר יעשון, ומצווה שנצטער עליה אותו צדיק ומסר נפשו עליה ולחם מלחמתה של תורה, וסבל בעדה רדיפות ועגמת נפש בשנותיו האחרונות, נותן פירות ופרי פירות עד לימינו אנו, ויהי רצון שנזכה במהרה לימים שיעמוד הכהן לאורים, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים בבניין בית מקדשנו ותפארתנו, ובעבודות המקדש נשמח כולנו, ובהקרבת הכהן הגדול בבגדי השרד בגדי הקודש, ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות, אמן כן יהי רצון!

מכתב תשובה מאת מרן הגאון הקדוש בעל "אורחות חיים" זי"ע בנושא התכלת בציצית

(נכתב על ידי רבנו כמענה לפנייתו של הרב הגאון רבי אברהם הופנברג (ב"ח)
זצ"ל אבד"ק וואסקי (פולין), בעל מחבר ספר "עקבי ברכה", בנושא התכלת)

ב"ה יום א' ויק"פ תר"ן ראדזין

שלום וכט"ם [=וכל טוב מלה] להרב המאזה"ג חריף ובקי כש"ת מ' אברהם
ב"ח נ"י האבד"ק וואסקי

אחדשה"ט [=אחר דרישת שלומו הטוב], מכתבו הגיע לפה בעת לא היינו פה,
ולזה נאבד עיקר מכתבו ולא נשאר רק לוח א' ממכתבו, בסופו, ולזאת לא
ראיתי לנחוץ להשיב, כי אי"ה בקרוב יצא לאור מאמרנו עין התכלת,
ושמה יראה הכול מבואר באר היטב, וקשה להעתיק מטרדות החג [=הפסח]
הבע"ל.

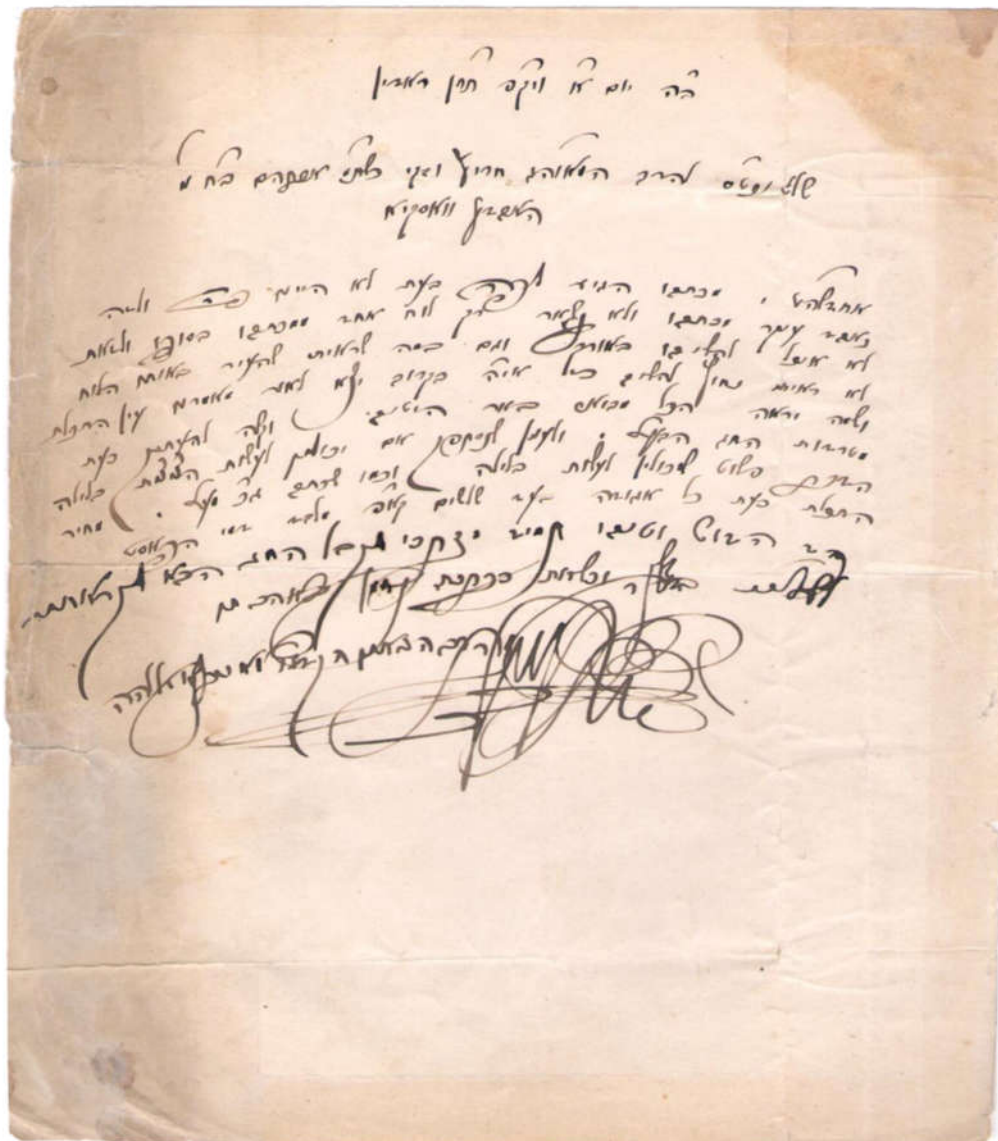
ולעניין מה שנסתפק אם יכולין לעשות הציצית בלילה, הדבר פשוט
שיכולין לעשות בלילה, וכמש"כ גם כ"ת.

מחיר התכלת כעת, כל אגודה בעד שלשים קא"פ (=קאפיקעם, מטבע פולני קטן),
מלבד דמי הפאסט [=הדואר]

כ"ד הדו"ש וטובו תמיד יזכהו לקבל החג הבא לקראתנו לשלום

גרשון העניך בן הרב הגאון הק' מו"ה יעקב זצוקללה"ה

[המכתב נדפס בספרו של הגאון המקבל "עקבי ברכה" שיצא לאור בזמננו, ומשמ
נדפס בשלשת ספרי התכלת במהדורה החדשה, בצירוף הערות (ראה שם, עמ' תנט)]

צילום מכתב יד קודש מרן הגאון הקדוש בעל "אורחות חיים" זי"ע בנושא התכלת

שנכתב אל הרב הגאון רבי אברהם ב"ח הופנברג זצ"ל אבד"ק וואסקיא (פולין)

(המכתב היה מצוי ברשות צאצאי משפחת הרב המקבל, עד לעת האחרונה ממש, כאשר נמכר

בבית מכירות ידוע לאספן עתיקות, תמורת סכום עתק)

מכתב תשובה

מאת

כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק בעל "אורחות חיים" ובעל התכלת זצ"ל

שנשלח אל הגאון הצדיק המפורסם מוהר"ר עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל
מירושלים עיה"ק ת"ו בעל מחבר הספר "לב העיברי"

בעניין "מצוות התכלת בציצית"

ישמח לב מבקשי ה', בהיגלות נגלות מכתב תשובה בהלכה נדיר ויקר הערך, שנשלח מאת אדמו"ר רבנו הגאון הקדוש מרן רבי גרשון חנוך העניך זצללה"ה, בעל "התכלת" ומחבר הספר "אורחות חיים", אל מעון קדשו של הגאון הצדיק הנודע רבי עקיבא יוסף שלעזינגר זצ"ל, איתן מושבו בעיר הקודש והמקדש ת"ו. נושא המכתב, הוא הפולמוס שהתנהל אז באותה תקופה בין גדולי ישראל שבדור, בנושא מצוות "תכלת בציצית" שביקש רבנו לחדש ולהנחיל בכלל ישראל, פולמוס שהיה אז בעת כתיבת המכתב בעיצומו.

כידוע ומפורסם, שבמהלך שנות חייו האחרונות עלי אדמות, היה רבנו הקדוש עסוק כולו ב"מלחמת מצווה" בנושא חידוש מצוות התכלת בציצית, אשר ברוב גאונותו וגדלו חידש, מתוך עמל ומסירות נפש והשלכת נפשו מנגד באופן שאי אפשר לתאר, ואשר עלה לו דמים מרובים תרתי משמע, ובריאות גוו. משימת קודש זו, שבה ראה את תפקיד קדשו עלי חלד, ולה התמסר בלב ונפש בכל כוחו ונפשו. וחיבר על כך שלשה ספרים יקרים ומקיפים, בכמות ובאיכות כולם שווים לטובה ולברכה, שניים מהם זכה עוד להוציא בחיים חיותו, ה"ה: א) מאמר "שפוני טמני חול" (ווארשא תרמ"ז), ב) מאמר "פתיל תכלת" (ווארשא תרמ"ה), ג) ואחרון חביב בכמות ובאיכות, שיצא לאור רק אחרי הסתלקותו לגנוי מרומים, הספר הגדול "עין התכלת" (ווארשא תרנ"ב), אשר הוציא לאור בנו וממלא מקומו בקודש מרן רבנו הקדוש רבי מרדכי יוסף אלעזר זצ"ל מראדזין בעל "תפארת יוסף" זצ"ל.

והנה מבין גדולי ישראל זצ"ל שבאותו הדור, אשר רבנו הגדול עמד עימם בקשרי הלכה במיוחד בנושא התכלת, היה הגאון הצדיק הנודע רבי עקיבא יוסף שלזינגר

זצ"ל מירושלים עיה"ק, מתלמידי הגאון בעל "כתב סופר" זצ"ל, בעל מחבר הספר "לב העיברי", ועוד ספרים. רבי עקיבה יוסף זצ"ל, מפורסם היה בזמנו בין גדולי חכמי ירושלים עיה"ק, שהייתה עיר מלאה וגדושה בחכמים וסופרים המתקדשים ומיטהרים לפני האלוקים בעיר הקודש והמקדש, ובזמנו סמכו עליו כל גדולי ירושלים בתפקידו האחראי כמכשיר המקוואות בירושלים, ובעוד תפקידי קודש מרובי אחריות. הוא היה האחד והמיוחד, אשר מעצמו נענה לקריאת קדשו של רבנו הגדול בנושא חידוש התכלת בציצית, ונפשו איוותה ויעש לעצמו טלית קמץ וגדול מעוטרות בציצית עם פתיל תכלת, ובשעתו אף סבל רדיפות רבות בשל כך.

הגדיל רבי עקיבה יוסף לעשות, כאשר ניסה לדבר על ליבם של כמה מגדולי ירושלים ת"ו מעניין התכלת, ואלמלא מלחמת חורמה שקידשו כנגדו אז כמה ממתנגדיו בירושלים, יתכן שאף היה קוצר הצלחות בנושא. וכפי שיעיד מכתבו של רבי עקיבא יוסף בעניין, שאותו הריץ אל רבנו הגדול בעל "התכלת", מכתב אשר רבנו הגדול העלהו על נס בהתבטאו על כותבו הגדול כי "לא אלמן ישראל", ואף העתיק הימנו דברים בהקדמתו הגדולה לספרו "עין התכלת", וזה לשון רבנו (שם):

"ובאמת לא אלמן ישראל ח"ו, וגם בדורנו יש הרבה גדולי תורה ויראי ה', אשר ליבם חרד בקרבם לקיים מצוות ה', מצוות התכלת.. כאשר השגנו בזה כמה מכתבים.

"ולדוגמה אציע לשון הרב הגאון הצדיק מוהר"ר עקיבה יוסף שליט"א מעיר הקודש ירושלים ת"ו, הנודע בשם ספרו הבהיר "לב העיברי" ושאר חיבורים יקרים. וזה לשונו המהור במכתבו אלי:

"מציון יבורך גבר בגוברין, כבוד הרב הגאון הצדיק כקש"ת מוהר"ר גרשון חנוך הרב דאיזביצא שליט"א.

"הקרה ה' לפני קונטרס "שפוני טמוני חול" על איזה שעות בשאלה, ושמחתי על הרעיון הקדוש, ושלחו לי אחר כך קונטרס בדפוס, זה לעומת זה, והשבתי כנגדו (א), ועתה הנה זה בא והשאלני שני קונטרסיו היקרים (ב), וגם הנאני במעשה ידיו להתפאר לפאר ליוצרנו יתברך שמו, ושמחתי, כי כמה דברים אשר כיוונתי מן הכתוב בקונטרס "פתיל תכלת", ואין בית המדרש בלא חידוש בס"ד.

"אמנם העיקר הכול פי רוב המעשה לזכות הרבים בס"ד, אמרתי לגלות אוזן דה"ק (=דהוד קדושתו) יחי'. דברתי בעניין עם גדולים דפה

עיה"ק הגאון דבריסק נ"י (=מורנו הגאון הגדול רבי יהושע לייב דיסקין), והגאון מוהר"ש פלנט נ"י, והסכימו עמי בגוף ההלכה על פי דעת הרמב"ם ז"ל, שאין שום מקום להסתפק לפטור מחיוב קיום המצווה, דהא אפילו בלא חוט זה כשר.

"אמנם אחר חג השבועות, כאשר באו הנה הקונטרסים, ודברתי עם הגאון דבריסק נ"י למעשה, אז אמר לי כי אי אפשר לו עוד להתערב, כי קיבל מכתב מן מורי הוראה דווילנא באזהרה שלא להשיב בעניין הזה כלל. ואמרתי לו, לא אבין כזאת, "ואדברה בעדותיך וכו' [נגד מלכים ולא אבוש" (תהלים קיט) כתיב, כלום משא פנים בדבר להורות כהלכה?

"ושוב עסקתי בעניין עם חכמי ספרד המכונה "קהל חסידים עדת בית א-ל" אשר הם המקובלים המכוונים רב חסיד השמ"ש זיע"א (=רבנו שלום מזרחי שרעבי) כמפורסם, ואני לומד עמהם כמה פעמים ביחד. ודברתי וראו והסכימו עמי וכו', וה' אל ימנע טוב להולכים בתמים (תהלים) ..."

"דברים היוצאים מן הלב העברי. עקיבא יוסף

עד כאן מלשון מכתבו המפורסם:

ומסיים (שם) רבנו:

"וממכתב זה יתברר למעיין בצדק ובלב ישר, שני דברים.

"האחד, שמי שמעיין בעניין זה בלי נגיעה ושנאה, ורק מביט אל נקודת מרכז האמת, רואה בבירור אמיתות דברנו להלכה. כי זה הרה"ג בעל מחבר ספר "לב העברי" שליט"א, הוא מפורסם בצדקתו ובחסידותו בקצווי ארץ, ואנוכי השפל לא זכיתי מעולם להיות לי שום הכירות עם צדיק זה, וזה הוא המכתב הראשון שהשגתי מאתו. כן גם מאלו הגדולים שיחיו שעסק בעניין זה, לא זכיתי מעולם להיות לי שום הכירות עמהם שיחיה מקום לחשוד אותם ח"ו שמשום נגיעה ואהבה נוטה דעתם אחר דעתי. ורק משום שעיינו בעניין זה בצדק, בלי שום נגיעה ונטייה לשום צד, רק לכוון האמת לאמיתה, ראו שהאמת כדבריי, שבח ותהילה להשי"ת..."

(עב"ל רבנו לענייננו)

כנראה, שהגאון רבי עקיבא יוסף זצ"ל, הוסיף לעמוד בקשרי מכתבים רצוא ושוב במשא ומתן של הלכה עם רבנו זי"ע. והנה, מתוך משא ומתן של הלכה זה, שרד בדורנו מכתב אחד ויחיד מרבנו זי"ע, בגוף כתב יד קדשו, הנמצא כעת תחת ידי יורשי הגאון הצדיק המנוח מוהר"ר משה האלברשטאם זצ"ל מירושלים עיה"ק ת"ו, חבר הבית דין צדק של "העדה החרדית" ומגדולי חכמי ירושלים, אשר קיבל זאת בירושה מאת חותנו הרה"צ ר' הלל שלעזינגר זצ"ל מירושלים, נכדו של הגאון הצדיק רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל, שהמכתב נמצא בין גנזי אוצרותיו.

מכתב תשובה זה, היה ספון וטמון בכתב יד קודש רבנו זי"ע, במשך תקופה של כמאה ועשרים שנה מעת כתיבתו בידי רבנו ושילוחו לארץ הקודש, והיה בלתי נודע ברבים, מחמת שלא ראה אור הדפוס. רק לפני עשור בלבד, בשנת תשס"ט, ראה מכתב רבנו אור עולם לראשונה, במסגרת הספר החדש שנדפס מאת הגאון, ה"ה "שו"ת רבנו עקיבא יוסף" על חלקי שולחן ערוך אורח חיים ויורה דעה.

התשובה האמורה, נדפסה בגוף דברי תשובה להלכה שהשיב הגאון רעק"י, בנידון שנשאל מאת אנשי החברה קדישא בירושלים עיה"ק, כדת מה לעשות במי שבחיו לבש תכלת בציצית, האם יש לקברו עם ציצית של תכלת (כמנהג הימים ההם שהיו קוברים את הנפטר כשהוא עטוף בטלית שלבש בחיו, והיו פוסלים בו הציצית). רעק"י משיב תשובה ארוכה בעניין, ובתוך דברי התשובה הנ"ל הריהו מעתיק אגרת רבנו זי"ע, תוך הקדמת שורת תיבות הללו: "ועתה אעתיק גוף המכתב האחרון, אשר קבלתי מהגאון הצדיק בעל "פתיל תכלת"... וכאן הוא הולך ומעתיק בספרו הנזכר את לשון תשובת רבנו אליו, שיצא מכתב היד בשנים האחרונות.

והנה אינה השי"ת לידינו בס"ד, העתק צילום תשובת רבנו זו מגוף כתב יד קדשו, אשר הגיעה אלינו מאוצר בית גנזיו של הגאון המובהק רבי משה האלברשטאם זצ"ל מירושלים עיה"ק ת"ו, חבר בד"צ העדה החרדית, שקיבלו מירושת חותנו הרה"צ רבי הלל מרדכי אליעזר שלעזינגר זצ"ל מירושלים, בן בנו של אותו גאון וצדיק רבי עקיבא יוסף שלעזינגער זצ"ל. לבד מחשיבות עצם כתי"ק, ישנם הוספות אחדות שעמדנו עליהם מתוך גוף העתק זה, שאותו הננו מצרפים כאן לחשיבות העניין. יעמדו על הברכה האחים הרבנים החשובים, ה"ה הג"ר יעקב דוד האלברשטאם שליט"א רב דקהל משאקאווע בירושלים ת"ו, הג"ר שמעון שמואל שליט"א אב"ד בית הוראה "דברי משה" בירושלים עיה"ק ת"ו, והג"ר זלמן שליט"א רב דקהל משאקאווע בברוקלין ניו יורק, על שנהגו בנו טובת עין והמציאו לידינו העתק צילום גוף כתב יד קדשו של רבנו זי"ע, לצורך פרסומו לראשונה באכסניה נכבדה זו.

מכתב מרן הגה"ק "בעל התכלת" זצ"ל מראדזין אל הג"ר עקיבה יוסף זצ"ל מירושלים ת"ו בעל "לב העיברי"

...יום ג' ואתחנן י"ג מנחם תר"נ פה ווארשא

שלום וכט"ס לכבוד הרב הגאון המפורסים וכו' כש"ת מ' עקיבא יוסף ני בעהמ"ח ספר
לב עברי

אחד"ש שני.. מכתבי קבלתי היום, הנני עובר דרך פה, ושלחתי לו שלושים אגודות
תכלת בחותם בתוך חותם, ויזכה לקיים כל המצוות כמאמרם.

התכלת יחלק בין אוהבי מצוות בלא לב ולב (א). ידרוש בשלום הרב המקובל מ' ששון
פרסידי (ב) שי'. ולא ייפלא בעינו על הרבה מגדולי מדינתנו שלא לבשו עדיין, כי
מטיבן של קרובים ידע טבען של רחוקים יכתירו שכתב לי שהשיב לו _____ כן...
הרבה. אכן בעזהש"י הרבה אלפים מישראל מקיימים מצוות ציצית בתכלת ולבן,
ובעזהש"י מוסיפין והולכין בכל יום, ושפת אמת תיכון לעד.

ובעזהש"י גמרתני מאמר עין התכלת ויצא אי"ה לאור, שמה את כל יוכית.

ומה שכתב מספרי העמים, בעזהש"י את הכול ידעתי וראיתי, כמו שהבאתי שהרבה
מינים יש בו, אכן אין הסימנים שהבאתי רק במין אחד, והוא מצוי גם בים התיכון
בגבולי זבולון עד היום.

הנני דו"ש נאמן באהבים

גרשון חנוך העניך בהרב הגאון הקדוש מאיזבצא זללה"ה

(א) על פי דברי הכתוב (דברי הימים א', יב לד) "מזבולון יוצאי צבא עורכי מלחמה בכל כלי מלחמה
חמשים אלף ולעדור בלא לב ולב". ופירשו הקדמונים ז"ל (רש"י ורד"ק) היינו בכל ליבם,
שלא היה להם ב' לבבות כי אם לב אחד שלם אל דוד ע"ש. וכן נוסח תפלת הושענא רבה
"למען באי לך היום בכל לב, שופכים לך שיח בלא לב ולב". ובידוע שחילזון של תכלת היה
עולה בחלקו של זבולון, ושמה זה נכלל ברמיזה כאן וניתכן גם שהבליע ברמזו שזבולון
בכתוב היו נכונים למלחמת מצווה וכן בזה, וד"ל] (ב) הוא הרב המקובל רבי ששון ב"ר
משה בעל המחבר ספר "שמן ששון", מחשובי מקובלי ירושלים עיה"ק ת"ו.

צילום והעתק מגוף כתי"ק של רבנו מרן אדמו"ר הגאון הקדוש 'בעל התכלת' זצוק"ל מראדזין

מתוך מכתבו האחרון אל הגה"צ רבי עקיבא יוסף שלעזינגער זצ"ל מירושלים עיה"ק ת"ו

מתפרסם כאן לראשונה באדיבות יוצאי חלציו הרבנים החשובים שליט"א לבית הלברשטאם הי"ו, בני הגאון המובהק חבר בד"צ עדה החרדית הגר"מ הלברשטאם זצ"ל מחבר שו"ת "דברי משה"

בשוליו מכתבו של רבנו זי"ע, יש להוסיף כדלקמן:

המקובל בעל "שמן ששון" הנזכר בדברי רבנו זי"ע, הוא הגאון המקובל רבי ששון ב"ר משה, מחכמי המקובלים בירושלים עיה"ק. וזה אשר נכתב עליו בספר "תולדות חכמי ארץ ישראל" (לי' גלים, ירושלים תשל"ח), בערכו:

"רבי ששון ב"ר משה, נולד בבוסניה (=שבמדינות הבלקן). הגיע לארץ ישראל עם אחיו הגדול רבי אפרים, והיה מגדולי ירושלים וחסידיה, פרנס ומנהיג קהילת "בית א-ל" שנים רבות. חיבר ספר "שמן ששון", חמשה חלקים בקבלה. הוציא לאור את "ספר התכונה" להגה"ק רבי חיים וויטאל (ירושלים תר"ך). נפטר בירושלים ביום י"ח ניסן תרס"ג, והוא בן שמונים שנה". (ע"כ)

*

והנה מבין השיטין של מכתב תשובת רבנו זי"ע נראה, כי הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר באחד ממכתביו האחרונים, ניסה להסב ולעורר את תשומת לבו של רבנו זי"ע לכך, שמתוך ספרי חכמי העמים משתמע, שהחילזון אשר שימש בימי קדם לצביעת התכלת בציצית, מין אחר היה (=שכפי הנראה מתוך ספרי חכמי העמים כבר בתקופה זו, הרי החילזון ששימש לצורך צביעת צבע התכלת בתקופה העתיקה של זמן בית המקדש השני, היה החילזון הידוע אצלם בלשונם בשם "פורפורא", או "מורקם" בשפה של היום, והאריכו מזה חוקריהם בספרים השונים).

ואכן, כפי שמתברר במקום אחר מכתבי הגאון רעק"י בעצמו, כמסיח לפי תומו, שהוא היה מברר בעת עסקו בד בבד אודות דעת חכמי הטבע והיסטוריונים של האומות, בכדי להיוודע דעתם בעניין, וכפי שעולה במפורש מן השורות שלפנינו:

"הנה הגאב"ד דהעכבערג במדינת אשכנז, מוהר"ר משה אלחנן פנחס וועכסלער זצ"ל, שלח אליי השגות והוספות על "ברית עולם קמא"... ובעוזה"ר נשאר באמצע מלאכתו מלאכת הקודש..

"כי בעניין אחד עשה חסד עמי, בדבר המחלוקת אשר היה ברוסי"א בעניין תכלת לציצית אשר המציאו גדול אחד זצ"ל - ופלפול ארוך שהיה אצלנו, כמובא בתשובותי אי"ה אם ה' יהיה בעזרי להוציאם...

"ובקשתי ממנו כי לא נסמוך על הפלפולים, בעניין אשר איכא לברורי [=לברר] מן דורשי קדמוניות, על מהות התכלת. וטרה ודרש אצל חכמי

העמים באקאדעמי"ע בלייפציג להוציא את ידיעתם בזה, ושילחם אליי, ויבואו העתקות אלו בתשובותיי הנ"ל אי"ה...". [עכ"ל]

[מתוך הקדמה לספר "ברית עולם אחרון" להגאון רבי עקיבא יוסף זצ"ל]

כנגד ידיעות הללו שקיבל דרך ידידו הגאב"ד העכבערג הנ"ל, שבירר לבקשתו אצל חכמי 'האקדמיה' ושלה אליו החומר כאמור, רומזים כפי הנראה דברי רבנו זי"ע במכתב תשובתו אל הגאון רבי עקיבא יוסף ז"ל, במה שכתב רבנו בזה הלשון:

"ומה שכתב מספרי העמים - 'בעזרת השי"ת את הכול ידעתי וראיתי... אכן, אין הסימנים שהבאתי (=במאמרים 'שפוני טמני חול' ו'פתיל תכלת') רק במין אחד!..."

[עכ"ל קדשו של רבנו, כמובא לעיל]

והיינו, שבאותו מין החילזון (=הנודע בשמו הלטיני "סעפיא אופיצינלים"), אותו זיהה רבנו זי"ע כחילזון התכלת, אשר ממנו נעשית ת"ל צביעת התכלת עד לימינו אנו.

כלומר ובמילים אחרות, רבנו מודע היה לכך מראש ומקדם מידיעת חכמי 'האקדמיה' של האומות, אשר כבר בזמנו היו מצדדים לפי מסקנת מחקריהם הארכיאולוגיים וההיסטוריים בסברה, שהחילזון שממנו צבעו התכלת לציצית הוא אותו המין ידוע ששימש אצל האומות מימי קדם לצביעת הפורפורה, דהיינו המורעק"ם. אכן, כמו שכותב רבנו בהדיא במכתבו כאן, לא מן השם הוא זה, לפי שאין בו בחילזון ההוא הסימנים של חז"ל, שהם [סימני חז"ל בגמרא] נמצאים בשלימות רק במין שמצא רבנו זצ"ל וזיהה בו את החילזון של תכלת, כמתבאר בספריו באר היטב ובפרטות.

*

ומכאן תשובה גלויה וניצחת לאותם חכמים בעיניהם שבימינו, אשר מתיימרים לומר כי בנמצא מין חלזון אחר אשר לדעתם (שאינה על פי דעת התורה) ממנו צבעו התכלת, ועוד מגדילים לעשות ולחזות דעתם, כי לולי היה רבנו זי"ע חי עמנו בזמננו, כי אז בוודאי ומבלי ספק היה מודה בדעתו שזוהי התכלת האמתית, לאור הנתונים והפרטים שהתבררו מזמן רבנו ועד היום, שלא היו ידועים כלל בתקופת חיי רבנו, והיה מורה כביכול ללבוש את התכלת העשויה מן החילזון ההוא דווקא.

אולם מלבד שאין מהצורך לפי דעתנו להשיב על דברים כאלה שלא מן החכמה הם נאמרים – הנה הרי דברי רבנו זי"ע מורים במפורש היפך דבריהם, שכן כפי העולה במפורש מן המכתב המובא למעלה יוצא באופן ברור, שרבנו זי"ע בעצמו ראה וגם הכיר מקרוב את דעתם של חכמי העמים. ואולם למרות הכול, מתוך רוחב דעתו ועוצם בקיאותו של רבנו זי"ע, אשר כל רז לא נעלם ממנו בנגלה ובנסתר, ולהבדיל בחכמת העמים שהן בבחינת "לרוקחות ולטבחות" לתורה – הכריעה דעתו הקדושה "על פי סימני הגמרא וחז"ל" היפך דעה זו, שאותה כאמור דוחה רבנו מכל וכל. אלא קבע להלכה ולמעשה על פי דעת תורה והלכה ברורה, כי הלזון התכלת הוא אותו המין הידוע שנקרא "ספיא אופיצינלים" דוקא, אשר ממנו ת"ל נצבעים אלפי פתילי תכלת לאחב"י מידי שנה בשנה עד עצם היום הזה.

ובאמת, כל מי שעובר ולומד היטב את דברי רבנו זי"ע מבפנים, ורואה באיזה דרך ואופן מפרש רבנו על פי דעת תורתו את סימני החילזון כפי שנמסרו ופוזרו בדברי חז"ל הקדושים הלוא היא בספרתם – ובמיוחד דברי רבנו הרמב"ם ז"ל בסימני החילזון – הרי מבין הוא מעצמו כי לא יתכן חילזון אחר, מלבד אותו שזיהה רבנו זי"ע בעצמו, ובוודאי שלא אותו חילזון שזיהו הם על פי חכמי האומות וכאמור, שאינו עונה על סימני החילזון שנאמרו בעניין. אולם תועלת ידועה יש במכתב האמור לגבי העניין המדובר, (מלבד עצם דברי קדשו ז"ל כמוכן), והוא: שלעומת הטענה הנטענת כאלו נעלמו כביכול מרבנו זי"ע דברי חוקרי ומדעני האומות בעניין, עתה מתברר היטב, שעיקרי הדברים ידועים גם ידועים היו לפניו, שכן עצם ההשערה (או הקביעה, כל שיטה כסברתה) ידועה הייתה כבר אז, ורבנו זי"ע שללה מכל וכל וסירב לקבלה ואף לשמוע זה, מחמת שלילת "הסימנים" (ואולי עוד סיבות) וכאמור.

אי לכך, למרות שבמשך כל השנים הרבות שעברו מני אז נוספו כל מיני חומרים בנידון, מכל מקום אין הדברים נוגעים כמוכן אל עיקר "הסימנים" של החלזונות למיניהם, שאלו כמוכן לא השתנו מאז כלל וכלל, אלא כל מה שנשתנה היינו בעיקר בחינת "הממצאים הארכיאולוגיים" שנמצאו בשטח כביכול, או שיטות הצביעה השונות וכדומה, או דברי חכמי האומות בצביעת הפורפורה שלהם, מה שאינו מעלה ואינו מוריד לגבי סימני החילזון, שלפי דעת תורה הם בלבד אלה הקובעים לגבי זהות החילזון שצובעים בו התכלת. ודוק, כי פשוט וברור הוא לכל מבין והולך ישר.

לסיום, כדאי להוסיף כאן קטע מדברי הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר הנזכר, מן השורות שהוסיף לאחר תשובה זו, אשר מדבריו שם ניכר וכולט עד כמה היה הוא

אחוז רגשי התבטלות כלפי גדלותו הענקית של רבנו זי"ע, וכפי שהדברים משתקפים מהשורות דלהלן:

"אמנם, אותו גאון בגדולתו, הלוא נודע בשערים פלאי פלאותיו אשר עשה ב"מסכת כלים" וסדר טהרות ושאר חיבורים, עד כמה רב גבוריה (=כוחו).

וסופו הוכיה, שנפטר בקדושה נפלאה, אחרי שסבל כל כך הרבה ייסורים של אהבה. כי הרופאים רצו לתת לו סם לישון, ולא רצה כי אם סבל הייסורים באהבה, ולא יכלו הרופאים להאמין שיכול לשאת הייסורים, ולהרליק עוד כל נרות החנוכה, תמחו מראות.

נפטר בסימן יפה כאשר נכנס 'בכי טוב' (=רמוז על פטירתו של רבנו בחודש טבת כדלקמן), כמובא בספר "קרניים", מובא בילקוט ראובני פרשת לך לך 'תקבר' בשיבה 'טובה ר"ת 'טבת', ועיין שם באורך – אחר חצות לילה, ולא הניח יום בלא תורה ומצוות, על זאת התפלל כל חסיד. על כן בלי ספק מלבד שהוא מיוחד מורע מלכות בית דוד זי"ע"א, צריכים לחוש לכבוד מלכים למלכא דרבנן באלו:

(ע"כ לישון קדשו של הגאון ר'עק"י זצ"ל)

(צילום: פרץ כהן)

מכתב שנשלח אל כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק רבי שמואל שלמה זצוק"ל, ובו בקשה לשלוח לירושלים עיה"ק ת"ו כריכות "תכלת"

מכת"י הרה"ג רבי שמעון שלזינגר זצ"ל מירושלים עיה"ק, בן הגה"צ המפורסם רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל בעל "לב העברי"

בעזרת השי"ת, יום ו' עש"ק ויקרא, י"א אדר שני תרצ"ב, בתוככי ירושת"ו

לידיד בן ידיד, ידיד ה' וידיד ישראל, ארי בן ארי, האי ניהו הגה"צ המפורסם, בוצינא קדישא, חסידא ופרישא, פאר מקדושים, כקש"ת מהור"ר שמואל שלמה שליט"א למשפחת ליינער, האדמו"ר מראדזין

אחר דרישת שלום תורתו, כיאות להדרת גאונו.

באתי לחלות בזה את פני קדשו בדבר מצווה חביבה, והיא:

בטח ידוע לכ"ק, שאדמו"ר הגאון הצדיק המפורסם מוהר"ר עקיבא יוסף שלעזינגר זצוקללה"ה מחבר ספר 'לב העיברי', היה מעריצו של מרן זקנו הגאון הצדיק מאור הגולה 'בעל התכלת', ובפרט בעניין התכלת, כאשר מרן זקנו מעתיק מכתבו בספרו הק' 'פתיל תכלת'.

גלל זה, איוותה נפשי גם כן אני, לקיים מצוות ציצית כתיקונה. וחיפשתי פה חוטי תכלת, ולא מצאתי את שאהבה נפשי. לכן אין לי עצה אחרת, כי אם לפנות לכ"ק שימלא בזה את מקום אבותיו הקדושים, שהיו רגילים לשלוח למרן אדמו"ר זיע"א חוטי התכלת. אבקשו בזה להמציא גם לי את התכלת, ואני מוכן לשלם כאשר יושת, או לכשירצה אשלח לו ספר 'לב העיברי' שהדפסתי מחדש עם הרבה הגהות והוספות מעצם כתי"ק.

שלא יהיה מכתבי ריק מדברי תורה, אסיים בזה שהביא מרן אדמו"ר זיע"א בספרו 'תורת יחיאל' פ' בראשית, וזה לשונו:

"פלא ראיתי בפייט קרובין של פורים אצל 'גואל ישראל' לסימן גאולה, אשר ימצאו את התכלת. וכעת נדפס ספר 'פסול תכלת' [וכתב] אשר גדול אחד זצ"ל המציא תכלת, אשר הלבישו בו כמה אלפים ברוסיא. וז"ל הפייט: "זה הכנה לאות לתיקון אריא-ל, תכלת

ידה עשות לגאולי א-ל" עכ"ל. כן ייסד הקליר, שהוא רבי אלעזר ברבי שמעון לדעת התוספות חגיגה ה' ע"א ע"ש. וגם בעיניי ייפלא, עכ"ל אאמו"ר זיע"א.

ואחרי שבא כבר הסימן, יהא רעווא שהשי"ת יחיש את גאולתנו ופדות נפשנו בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אכ"ר.

כה דברי ידידו המשתחוה מרחוק מול הדרתו

שמעון שלזינגר,

בלאאמו"ר הגה"ק מחבר ספר 'לב העיברי'

תשובת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק רבי שמואל שלמה זצוק"ל

על המכתב

ב"ה יום ד' כ"ב אדר ב' שנת תרצ"ב לפ"ק

כבוד הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול צנא מלא ספרא, חריף ובקי, מגזע תרשימים בנן של קדושים וכו' וכו' כש"ת מו"ה ר' שמעון שלעזינגער שליט"א, חונה בתוככי ירושלים תובב"א

אחר דרישת שלום כ"ת, מכתבו אליי בדבר התכלת הגיענו. והנני מוכן למלאות מבוקשו. אך לא נדע איך לשלוח לו. כי לפי הנשמע בהרבה מדינות, אם שולחים חבילה גדולה על בחינה (מוסטער אהננע ווערדע) מחתכים אותה על הצאל-קאמער לחתיכות דקות.

לכן אבקש להתוודע ולכתוב לנו אם לשלוח לו על ידי "מוסטער אהננע ווערדע", או לשלוח חבילה סתם, ואז תלך דרך צאלל-קאמער. וכאשר יגיענו תשובתו, נשלח לו תיכף.

ובזה הנני דורש שלום תורתו מברכו בחג כשר ושמח,

שמואל שלמה ליינער

בהרב הגאון הקדוש זלה"ה מראדזין

ב"ה יום... 3... פ' אמונת ע"ה... ואלה... שנת תרצ"ב... לפ"ק.

אחל"ת, אכסני ילדו בפיטת התפלת הבית...
 אלוהים מן ימי בבל...
 (מלכות ז'הנ-וודד) מתחשבים זכותה על הצלת-קוונט...
 אלהי האל...
 זהו כבודו...

אחל"ת יוסף אלעזר ליינער זל"ה
 מראדזין
 ווארשא, טווארדא 10

צילום כתי"ק מכתב מרן אדמו"ר כ"ק רבי שמואל שלמה זי"ע מראדזין, להרה"ג ר' שמעון שלזינגר זצ"ל (בן הגה"צ רעק"י זצ"ל מירושלים עיה"ק בעל מחבר ספר 'לב העיברי')

התנור המיוחד להרתחת דם החילוון – מבט מבפנים

בעניין זהות דג התכלת

(מתוך הקובץ "אור ישראל", גיליון יא, תשנ"ט – בעריכה חדשה ובתוספת הרחבה)

במשך שנת תשנ"ט, הופיעה בין עלי הקובץ התורני "אור ישראל" היוצא לאור בארצות הברית, סדרת מאמרים התומכת בחילזון ה"מורעקס" המחודש, בתור החילזון היחידי שממנו יש להפיק את צבע התכלת בציצית, בהתאם לחוות דעתם של המדענים וחוקרי הטבע התומכים בגישה זו, מטעמיהם שלהם. הרב הכותב, השתמש במאמרו בהנמקות שונות, ביניהן גם הלכתיות, בכדי להצדיק את הגישה הזו, כשבין היתר דחה את גישתה של ראדזין בנושא, וקרא לציבור התורני ללכת בעקבות הדברים.

באותה שנה, בעקבות כתבות אלה, הופנתה בקשה לעבר כתובתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א (= היה זה עוד בחיים חיותו של כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצלה"ה), כי יגיב על הנכתב, ויציג בין עלי הקובץ "אור ישראל" את עמדתה של "ראדזין", הדוגלת כידוע בתכלת המפורסמת, המסורה בידינו מאז ומקדם לפי הקבלה והמסורה של כ"ק מרן גאון הגאונים אדמו"ר זצלה"ה "בעל התכלת", ואשר הימנה אין לזווע וממנה אין לשנות.

למרות שגישתו מאז של כ"ק מרן אדמו"ר זצלה"ה, מני הופעת התכלת החדשה של המדענים, גרסה תמיד סגנון אחד, והוא - כי אין מן הצורך ועניין לנו להגיב כלל על סוג דברים אלו, וכי אצלנו ולגבינו אחת היא מה שיאמר זה או יסבור אחר, שכן "אנו אין לנו אלא דברי בן עמרם"! (=כלשון קדשו) - מכל מקום במקרה זה, לאחר שנעשה פרסום באופן בוטה בקובץ תורני המוגש לציבור הרחב של חסידים ובני תורה, עלתה אז הסברה לפני כ"ק אדמו"ר שליט"א (בפרט לאור הפנייה האמורה), כי במקרה שכזה "לא עת לחשות" היא, וכי על מצב כזה נאמר בפסוק "כי אם החרש תחרישי בעת הזאת" וגו', בפרט כאשר הדבר נוגע בכבודו כבוד התורה של כ"ק מרנא שר התורה גאון עוזנו אדמו"ר זצלה"ה, אשר הללו לצורך קידום עניינם בין השאר אף חיפו עליו דברים שלא כן הוא כמובן (את דעתו של כ"ק מרן אדמו"ר זצלה"ה אי אפשר היה לקבל אז, לרוב חולשתו באותם הימים בערוב ימיו).

כתגובה התפרסם אפוא המאמר דלהלן, שבו נדחות אחת לאחת 'הטענות' השונות שהועלו כביכול כלפי התכלת של מרן אדמו"ר זצלה"ה, וכן לא נפקד הימנו צרור שאלות נוקבות כלפי התכלת שהוצעה כביכול על ידם. מאמר זה הופיע כאמור בקובץ "אור ישראל" לפני כעשרים שנה (תשנ"ט, גיליון יא), ולמרות שהדברים נכתבו אז בתמצות, וגם בנושא התכלת נשפך הרבה מאד דיו מאז (לרגל ההתעניינות הגוברת והולכת לגבי האפשרות לקיום מצווה יקרה זו) - מכל מקום מאמר זה עד עתה לא נס ליחה, והינו בבחינת "מועט המחזיק את המרובה", ואידך זיל גמור. והיות שאין הדברים מצויים אצל כולם, וכן מפאת הזמן הרב שחלף מעת פרסומו, הלכך ראינו תועלת בעלותו לדפוס בשנית, בשינויים מעטים, למען תרבה הדעת ולקיים את הכתוב "על פי התורה אשר ירוך.. לא תסור!!.."

מערכת "תפארת ראדזין"

לכבוד מערכת הקובץ הנכבד "אור ישראל" ה' עליהם יחיו,

קראנו בתשומת לב את מאמרו של הרב.. בנושא "קיום מצוות תכלת בציצית בימינו", שהופיע בקובצכם.

ברצוננו להתייחס בקצרה למספר נקודות שהועלו במאמר הנזכר (אמרנו "בקצרה", משום שהרבה אפשר לכתוב בנושא זה, והדברים עתיקים. אולם דבר זה מצריך מאמר ארוך, ונקווה שעוד חזון למועד אי"ה).

נתחיל אפוא מהסוף – תכלית המאמר האמור, שמטרתו להראות באצבע כי חלזון "מיורעקס" (murex) הוא הוא חילזון התכלת המבוקש, שעל ידו צבעו ישראל את חוטי התכלת בציצית - ובאמצעותו ניתן גם כיום לצאת ידי חובת מצוות התכלת בציצית.

בנידון זה, נזקקים אנו לשתי קטגוריות שונות, שרק על פיהן יש בידינו להכריע אם מצאנו צבע התכלת המבוקש, והן: א) זיהוי החילזון, שממנו צבעו ישראל תכלת בציצית, ב) לפי הצבע המופק מן החילזון, שעליו להתאים עם גוון התכלת הדרוש מצד ההלכה.

א. זיהוי החילזון וסימניו:

בכדי לזהות החילזון של התכלת, יש צורך בראש ובראשונה להתוודע דרך מקורות חז"ל והפוסקים, מה הם "הסימנים" המובהקים שבחילזון, שעל פיהם ניתן אולי לזהות חילזון זה כיום. הרי בידוע כי "סימנים דאורייתא הן", ועל פי סימנים מתירים גם אשת-איש עגונה לעלמא.

ובכן מהראוי להקדים כאן בקצרה, שפעמים רבות נזכר השם "חלזון" בדברי חז"ל בהלכה ובאגדה או במדרשים, אבל במקומות מסוימים אין ברור כי מדובר שם בחילזון-התכלת דווקא, שכן כידוע כמה וכמה מיני חלזונות יש. ולפעמים יש בזאת חילוקי דעות בין המפרשים ז"ל בעצמם, באיזה סוג חילזון מדובר, ובחלק מן הגמרות אף ידוע במפורש כי לא דיברו שם מסוג חילזון התכלת, ואכמ"ל.

אולם גמרא אחת ישנה, שבה מדובר במפורש ובוודאי, ואליבא דכולי עלמא, בחילזון התכלת ובסימניה. גמרא זו מצויה במסכת מנחות דף מ"ד ע"א, וזה לשונה:

"תנו רבנן:

"חלזון זה, גופו דומה לים, וברייתו דומה לדג, ועולה אחת לשבעים שנה, ובדמו צובעים תכלת, לפיכך דמיו יקרים" (ע"כ).

רש"י:

"גופו. מראה גופו, דומה לים: וברייתו. תבנית דיוקנו: (וכן פירש רבנו גרשום, שם: "צורתו").

לפנינו בגמרא אפוא, שלושה סימנים מובהקים - בחלזון של מצווה לצורך ציצית:

(א) מראה גופו של חלזון, דומה לים; (ב) תבנית דיוקנו של החילזון, דומה לדג; (ג) ועולה אחת לשבעים שנה.

והנה, לגבי 'סימן' השלישי הנזכר בגמרא "ועולה אחת לשבעים שנה", דן באורך מרן "בעל התכלת", לגבי משמעותו המדויקת, ולאחר שקלא וטריא וראיות שונות, העלה, כי אין משמעות עניינו שבמהלך אותם שבעים שנה שבין עלייה לעלייה אינו מצוי כליל, שכן ראיות מוכיחות ישנם מן הגמרא שאין הדבר כן, וגם הרמב"ם בסמנו את החילזון של התכלת (בפ"ב מהלכות ציצית ה"ב), אינו מזכיר כלל סימן זה (ובמסכת ציצית הגרסה היא "אחת לשבע שנים" ע"ש). אלא כוונת הגמרא בזה לציין ולבאר יוקר דמיו של תכלת וטעמו, לפי שאין החילזון המשמש לצביעה מצוי בשפע כשאר מיני דגים, אלא דרכו להתחפר הרבה בקרקעית הים ("שפוני טמוני חול") ואין צידתו קלה ככל הדגים, ורק אחת לשנים רבות, נפלטים מן הים העמוק חלזונות רבים ממין זה ועולות על היבשה, ואז נוח לצוד אותם באסיפה בידיים. הלכך אין סימן זה כפשוטו, מהווה מכשול למציאת החילזון בימינו (וכמבואר באורך במאמר "שפוני טמוני חול").

אולם שני הסימנים של הגמרא: **גופו דומה לים, וברייתו דומה לדג, הינם ללא ספק ולכל הדעות, סימנים מובהקים של הגמרא, לסימון ולזיהוי 'חלזון התכלת'!**

והנה, חלזון ה"מורקס" המוצע כאמור על ידי המדענים כדג התכלת, אינו עונה על אף אחד מן הסימנים-הקריטריונים האלו – וכפי שיבואר לפנינו:

"מראה גופו" של מין חלזון המורקס, אינו דומה לים. אין בגוף החלזון, דמיון כלשהו לים! ואלו ה"צמידה הביולוגית" שאליו מתייחס הכותב [=מדובר בחומר ביולוגי ימי, שדבק בקונכיית חלזון 'המורקס' מבחוץ, ומשווה לו למראית העין גוון כחלחל-ירקרק], אינו מתאים כלל לתיאור הגמרא "מראה גופו דומה לים" - שכן הרי אין זה מראה "גוף החלזון" כמובן, כי אם מראה דבר זר הנדבק לגופו! [ומי לידינו יתקע, כי כל יחידה ויחידה אכן היא בעלת 'צמידה ביולוגית' כזו, וכגון חלזונות שזה עתה נולדו וכדומה? לבד מזאת, הרי 'צמידה ביולוגית' מעין זו יש מן הסתם לעוד מיני חלזונות ימיים, לפי נסיבות ומקומות גידולם בים, ואולי אף למיני יצורים ימיים אחרים, שאינם קשורים לחלזונות כלל. אי לכך, קשה לקבל את הסברה, כי זה עצמו יהיה פשר הסימן האמור של הגמרא. ואין הדבר נכנס לאוזניים כלל].

יתירה מזו:

הלוא צמידה זו אינה נצמדת ל"גוף" החלזון עצמו, כי אם לקונכייה העוטפת אותה. הלזה "מראה גופו" ייקרא??

העדר דמיון לדג

בנוסף לכך, חסר בו סימן השני של הגמרא: צורתו של "מורקס", אינה דומה לדג כלל וכלל.

שכן צורת גופה וקונכייתה - כצורת חלזון ימי רגיל, ללא כל סממן ומאפיין שדומה ל"דג"!

אמת - ישנו קושי בסיסי בהבנת 'סימן' זה: שכן איזו צורה ניתן לאפיין בה 'דג', עד שנשווה החלזון אליו? והלוא אלפי אלפים של סוגי דגים מצויים בים, ואינם בעלי צורה אחידה כלל?

ואמנם, רבנו הגאון "בעל התכלת" נדרש לקושי האמור, ולאור כך הוא מוכיח, על סמך ראיות ברורות מן הגמרא ומן הראשונים (ובכללם הרמב"ם), כי 'צורת דג' הכוונה בכך היא, שיש לו 'סנפיר' כדג, שזהו מאפיין מרכזי שהתורה טבעה ביצורי המים הכשרים, עיין בדבריו.

אולם, אף מי שלא יודה בפירוש זה, יודע הוא מהרמב"ם, כי יצורי מים בכללותם נחלקים לשני סוגים כוללים: **דגי מים, ושרצי המים**. לפי לשון הגמרא שהבאנו

("דומה לדג"), ברור שיש לחפש את החילזון הספציפי של התכלת בין קבוצת 'דגי המים' דווקא. ואלו "חלזון המורקס" לעומת זאת, הינו "שרץ המים" אופייני לכל דבר, אשר אין בינו לבין דג ולא כלום.

מה שקורה כאן הוא, שאצל החוגים הדוגלים ב"חלזון המורקס", גרם הקושי האמור בהגדרת "דג" שבגמרא, להתעלמות מסימן זה – ובעצם למחיקה מוחלטת של סימן זה של הגמרא, עד כי הפכוהו לבלתי רלוונטי בעליל. נשאלת כאן שאלה: הייתכן? האמנם ניתן להעלות על הדעת למצוא כביכול "חלזון של תכלת" על סמך דעת חכמינו ז"ל – עם או בלי להסתייע בחפירות ארכיאולוגיות למיניהן, עם או בלי הסכמת חכמי האומות כדוגמת פרופסורים באוניברסיטאות וכדומה (שמאמרי הגמרא ודברי חכמינו ז"ל אינם נר לרגלם בעניינים כאלה וד"ל) – ובו בזמן להתעלם כמעט כליל מסימן שבסימני הגמרא המובהקים, או להסיטם ממשמעותם הפשוטה, המבוארת במשנת ראשונים כמלאכים? האומנם "זו דרכה של תורה"??

דמו של חלזון שחור כדיו

הרמב"ם ז"ל, בתארו את החילזון שבו צובעים התכלת בציצית, הריהו כותב כדלהלן:

"לוקחים דם חלזון, והוא דג שדומה עינו לעין התכלת, ודמו שחור כדיו, ובים המלח הוא מצוי", עכ"ל הרמב"ם (בפרק שני מהלכות ציצית, הלכה ב).

רבנו הרמב"ם, בבואו להגדיר ולתאר את חלזון התכלת, מגדיר אפוא גוון דמו שהינו "שחור כדיו" (=והנה, על מקור דבריו אלו של הרמב"ם, נשתברו כמה קולמוסים, ולדעת רבנו ז"ל בספרו, לבטח היה בידי הרמב"ם איזה מקור קדום לדבריו, כפי שנודע הדבר שחלק ממקורות הרמב"ם נמצאים במדרשים אבודים מאתנו. ובמקום אחר, מביא רבנו כי דברי "זוהר הקדוש" בעניין, עמדו לנגד עיני המורה הגדול).

והנה, כאשר באים לבחון דמו של ה"מורקס", אנו מוצאים אותו בעצם שקוף לגמרי! כעדותם של בעלי מקצוע. ואלו העובדה שמתחשב בה הרב הכותב, שלפיה דם ה"מורקס", כשהוא מצטבר על שולי הקדירה הוא משחיר, לפי שנוצר אז בדפנותיה כמין משקע שחור – כל זאת אינו נוגע כמובן לתיאורו של הרמב"ם, המגדיר את גוון הדם בעצמו שחור, עוד בטרם ניגשים לצביעה.

מסיבה זו עצמה, גם יש לדחות את ה"יישוב" החדש הרווח לאחרונה, ולפיו, כאשר שלפוחיות הצבע של ה"מורקס" נערמות יחדיו בכמות, הריהם משתקפים במעין ברק

שחרחר (ואף צרפו תמונה לכך). שכן אף זאת בעצם אינו צבע הדם שבתוך החילזון, שהינו נוזל שקוף כאמור - אלא זהו גוון המתקבל בדם רק לאחר פירוקו בכמויות, כשהם נצברים בכלי למטרת הכנתם לצביעה. ואלו הרמב"ם ז"ל, הלוא ברור מללו כשהוא כותב "והוא דג.. ודמו שחור כדיו"! משמע אפוא שהדם שלו כשהוא נתון בקרב הדג (או החילזון), הוא בעצמו נוטה לגוון שחרחר.

[והנה לאחרונה ניסו להתחכם בתשובה אחרת, לאחר שמצאו כביכול בחלק מחלזונות המורקס, שבפתח המקום שמשם יוצא נוזל הצבע, מונח כעין 'וריד' שחרחר, ובתוכו או מתחתיו מרוכז ומצוי החומר הצובע. וזוהי לדעתם כוונת הרמב"ם שכתב "ודמו שחור כדיו". והנה, כמה מן הדוחק והעקימות יש בפירוש זה! כמו גם ב'הסבר' כאלו הרמב"ם 'ינק' את המידע האמור מתוך ספרו של הפילוסוף אריסטו במדע בעלי החיים, המתאר במקום אחד את דם החילזון כ'שחור' (מתברר כי גם שם הכוונה בהצטברו בירת הצביעה, ולא בדג עצמו וכו'). רק לחשוב, כי מקורות הרמב"ם בספר משנה תורה שלו (בנבדל כמובן מספרו "מורה נבוכים" העוסק מלכתחילה בפילוסופיה) נובעים מחכם האומות כפילוסוף אריסטו, שעל פיו יישק דבר הלכה... ודברים הללו, הלוא נעתקו בספרי כל גדולי הראשונים, כמו סמ"ג, רבנו בחיי ועוד, כולם כאמור ינקו בכלי ראשון ושני ושלישי, מספרו של פילוסוף האומות על בעלי חיים. ראו נא לאן אפשר להגיע!]

(ואכן "בדג הדיו" שזיהה רבנו, מתקיים בו בשופי הסימן האמור, בהיות דם החילזון שבו צובעים לאחר מכן, בעל גוון חום כהה שחרחר עוד מעת היותו בגוף החילזון. שכן בדם זה כידוע "מבלבל" הדג את האויב שמנסה לתוקפו, בזריקתו הדיו שבקרבו לתוך המים, שעל ידי זה נוצר ענן כהה במים עד שהאויב אינו מוצא את טרפו, ואלו הוא בעצמו בינתיים חומק בשלום לדרכו.. השווה תיאורו המפורט של רבנו זללה"ה, בהקדמתו למאמר "פתיל תכלת").

כל הסימנים שבגמרא – מצויים בחלזון שמצא רבנו

לסיום קטע זה, יש להדגיש שוב:

"כל" הסימנים של החילזון, המבוארים בש"ס [בגמרא מנחות ובמקומות אחרים, כפי שרבנו ליקט ומצא במאמר "שפוני טמוני חול"] וברמב"ם, והנוגעים לתיאורו של חלזון התכלת, מצויים בחילזון אחד ויחיד, שהוא מין ה"ספיה" (דיונון הרוקחים), אותו זיהה רבנו הגאון בעל התכלת זללה"ה כחלזון התכלת.

חלזון זה, מצד אחד עטוף במעין קונכייה קשיחה על גבו (ואף שאין הקונכייה עוטפת את כולו כדוגמת חלזונות הים המוכרים, אבל 'עוטפת' את חלקו העליון של הדיונון לכל אורכו ורחבו). הלכך, נחשב הוא בימי חז"ל לאחד ממיני החלזון, אשר כשמו כן הוא, ועד היום מסווג הוא במדע הזואולוגיה הימית כמין ממיני הרכיכות, שעליהן נמנות כלל החלזונות הקלאסיים המוכרים אצלנו). ואלו ייחודו של מין זה לעומת 'החלזונות' המוכרים הינו בכך, שהוא בעל 'סנפיר', שבעזרתו הוא שט במימי הים בחופשיות (דבר הנמנע מחלזונות ימיים רגילים), בזמנים שאינו שט, הוא מתחפר בחול שבקרקעית הים. דמותו מוארכת, דומה הוא לדג בסנפירו ובכוח השיט שבו, ואף גופו דומה הוא לים כמתואר בספרי רבנו, כל זאת לצד היות דמו שחור כדיו, ככל האמור.

יצור ימי נוסף, העונה על כל הסימנים שחז"ל והרמב"ם מגלים ומודיעים לנו – ככל הידוע אינו בנמצא.

מראה גוון התכלת – וזיפו בקלא אילן

(ב) הרב הכותב מזכיר בדבריו את דברי הרב הרצוג, המתבסס בין השאר על מראה התכלת, שהינו קרוב למראה ה"קלא-אילן" שבו זיפו בימי חז"ל את צבע התכלת, צבע שעד היום הינו ידוע כצבע "האינדיגו".

הבחינות הכימיות מצאו כיום דמיון מוחלט, מבחינת ההרכב הכימי, בין בד הנצבע בדם ה"מורקס", לבין אריג הנצבע בצבע ה"אינדיגו". ובכן קשה: במה יוכר אפוא בין דבר הנצבע בתכלת, לדבר הנצבע בקלא אילן, אם תוצאת האנליזה הכימית של שתיהן, שווה היא?? מיישב הרב הכותב: שבכל זאת נשארים חלקים של 'צחצוחי פְּרֹמוֹ', ובזה ניתן להכיר ההבדל בין תכלת לקלא-אילן. ע"כ דברי הרב הכותב.

אכן לעומת קושייתו, שהיא באמת חזקה ומכרעת - הרי תירוצו לעומת זאת, הינו חיזור וקלוש. שכן הבדיקה שבגמרא בין תכלת לקלא-אילן, אינה מבחינה ככל הידוע ב"צחצוחי פְּרֹמוֹ", וכבר העירו החוקרים העוסקים בכך, כי שני הגוונים, גם "מורקס" וגם "אינדיגו", עומדים בבדיקות הגמרא (כפי שהם פירשו אותם), נשאלת אפוא השאלה: אם כך, שמא מכאן תבוא הראיה כי התכלת שבידם, אינה הנכונה? שהרי יש בה מה שיש בקלא-אילן, קרי: "אינדיגו", ובשניהם תוצאת הבדיקה שווה?? אלא אם כן לא הבינו אל נכון את בדיקות הגמרא, מה שלפי עדותו של האדמו"ר מראדזין, הוא זצ"ל כן הבינו היטב, ואף בדק לפיהן, והתוצאות אכן התאימו לחידושו.

התמיהה מתחזקת שבעתיים, כאשר לצורך חיזוק דעתו מביא הרב הכותב מדברי "ספרי", לפיו יוצא שהיו מוסיפים עוד צבענים לקלא-אילן. לפי זה, בעצם נופל מכל וכל יסודו בהגדרת גוון התכלת, מכוח דמיון השורר בינו לבין "קלא-אילן". שהרי אם כן, יתכן בעצם כי דמיון שבין קלא-אילן לתכלת נובע לא מכוח "קלא-אילן" לבד, אלא דווקא מכוח צירוף "קלא-אילן" לצד צבענים נוספים, בו בזמן שגוון קלא-אילן המקורי, ללא התוספות הנדרשים, אינו דומה לגמרי לגוון התכלת. ואם-כן, ההיקש לפיו גוון התכלת צריך להיות בדמיון מוחלט לגוון האינדיגו, שעל פיו מתבססת הנחתם, שגויה בהחלט! מה עוד, שמן הראוי לציין, כי לפי מה שבררנו, הרי גם כיום ניתן להפיק מגוון די רחב של גוונים מצמח האינדיגו בעצמו, ואין לו גוון יחיד דווקא.

יסוד זיהוי החילזון בארגמן קהה הקוצים ('מורקס') – בממצאי ארכיאולוגיה ומדע

ג) עיקר היסוד, שעליו מבוסס זיהוי "מורקס" כחלזון התכלת, מסתמך על הממצאים הארכיאולוגיים בחפירות למיניהם, ובמציאת הררי קונכיות בחופי ים התיכון "מסולמות צור ועד חיפה", ואשר זוהו והוכרו כקונכיות חלזונות "מורקס". ומאידך, על הנכתב ומופיע בכתבי חכמי יוון ורומי מתקופת בית שני, דוגמת אריסטו ופליניוס ודומיהם - שמתארים בספריהם את תעשיית צביעת הארגמן שהתקיימה בזמנם.

על כל אלו, יש להשיב בפשטות:

נכון אמנם שנמצאו הררי קונכיות כאלו, ושתעשיית הארגמן מחלזונות הללו התקיימה אכן על חופי הים התיכון במקומות שנמצאו אלו הקונכיות - אולם מי לידינו יתקע, כי קונכיות אלו שימשו גם לתעשיית התכלת **בציצית**? והלוא בכל ספרי אלו חכמי האומות, אין בנמצא אף רמז לכך, כי צבעו בהם צבעי כחול ותכלת, שלא לומר מכך שיהודים (שנואי נפשם!) עסקו לצורך דתם אף הם, בתעשייה זו?

שבחופי הים התיכון התקיימה אז תעשייה מפותחת של צביעת הפורפורה (ארגמן), אשר חלזונות המורקס שימשו להם כמקור עיקרי - זה אינו דבר חדש. אולם, מה שייכות בין כל זאת, לבין תכלת של מצווה? והלוא הגוונים בעצמם שונים זה מזה, זה סגול וזה כחול, ומה עניין זה לזה?? בפרט לאחר שרבנו מוכיח בדבריו, כי תכלת של מצווה יש בה נטייה מסוימת לגוון הנקרא אצלנו 'ירוק' (לפי גרסה אחת בגמרא: "תכלת דומה לים, וים דומה לעשבים" וגו'), אזי לבטח שלא קרב זה לזה כל היום וכל הלילה. ויש כאן אפוא תערובת גמורה של מין במה שאינו מינו. **והדבר פשוט ומבואר.**

גם מנקודת מבטם של חכמי המדע (שכאמור אינו עולה בקנה אחד עם ההלכה והמסורה בנקודה זו), אין הדבר מוחלט מדעית כלל. בזמנו דברנו עם אחד מגדולי המדענים, שעסק בחקר צביעת בדים בעולם העתיק ובר סמכא בעניין, והוא הודה בפנינו במפורש, כי מכל מה שנודע להם מנקודת מבטם עד עתה, לא נמצא בידם שום ראיה מדעית חותכת לזיהוי ה"מורקס" כחלזון התכלת. שכן מבחינתם, כל עוד לא נמצא חוט של 'ציצית' שעברה אנליזה כימית, ונמצא מקור הצבע מאין הוא בא ושבטוח בוודאות כי זה בא מתכלת של מצווה, אין שום ביטחון בוודאות לקבוע זיהוי כזה או אחר.

כדבר הזה שמענו גם מפי אחד מגדולי מדעניהם, מאבות וממציאי שיטת הצביעה הנוכחית מה"מורקס", שהודה באוזנינו מפורשות, שעל פי הנמסר במקורות ובהתאם לממצאי המדע עד כה, אין שום ממצא המאשר או שולל זיהוי כזה או אחר, באופן מוחלט. והכול עדיין בגדר האפשרי. דברי המדענים בנושא, נאמרים אפוא רק בתורת 'השערה' ובגדר 'הסתברות' ואומדנה, קרובה יותר או פחות. והלוא במעין זה, ידוע כי דברי המדענים אינם מעלים או מורידים בנושא של הלכה, כל עוד שלא הוכחו דבריהם במעבדה למעלה מכל ספק, ואף זאת כמובן רק כאשר דברי חז"ל ומקורות ההלכה משמשים להם כאבן פינה עיקרי וכיסוד מוסד, מה שכאמור אינו מתקיים כמובן בנושא שלפנינו.

ואילו שאלתם מכוח העובדה, כי לא נמצאו כלל על חופי הים קונכיות או עצמות מן הדיונון, שאותו מזהה רבנו כחלזון התכלת? זו כמובן אינה שאלה או פרכה, ועל כגון זה נאמר הכלל "לא ראינו-אינה ראייה", ויתכן שעוד יימצא ויתגלה. בפרט לאחר שניקח בחשבון את העובדה הידועה, כי העצם הקשה ב"ספיה" (=החלזון שמצא האדמו"ר) [הנרתיק שלנו] שימש בכל הזמנים כמרפא למחלת הטחורים ועוד, ונסחר גם בבתי המרקחת, אזי בכך לבד ניתן להסביר חלק גדול מן העובדה שהנרתיקים הללו לא שרדו על חופי הים, כדרך ששרדו קונכיות הארגמונים למשל, שלא נמצא בהם כל חפץ, אי לכך שרדו מהם כמויות ניכרות במקומות שונים.

תמיהה מכוח תהליך הצביעה

תהליך הצביעה: לפי המבואר במאמר הכותב, ובכתבי המצדדים בחלזון ה"מורקס", הרי עצם הגוון הכחול אינו מושג על ידם על ידי תהליך הצביעה גרידא, כי אם באמצעות חשיפה מכוונת של תמיסת הצבע מול קרני השמש.

ואלו בגמרא במסכת מנחות (מב:) כך שנינו:

שאל אביי את רב שמואל בר יהודה, האי תכלתא, היכי צבעיתו לה?? [=תכלת זו של ציצית, כיצד אתם נוהגים לצבוע אותה?]. על כך משיב רב שמואל: מביאים דם חלזון, וסממנים (ראה תוספות), וזורקים אותם לתוך היורה, ומרתיחים את תכולתה.

וברמב"ם (פרק ב' מהלכות ציצית, הלכה ב) כותב כך:

"כיצד צובעים תכלת של ציצית? לוקחים הצמר, ושורים בסיד, ואחר כך מכבסים אותו וגו', ומרתיחים אותו וגו', ואחר כך מביאים דם חלזון, והוא דג שדומה עינו לעין התכלת, ודמו שחור כדיו וכו', ונותנים את הדם ליורה, ונותנים עמו סממנים וגו', ומרתיחים אותו, ונותנים בו הצמר, עד שייעשה [הצמר] כעין הרקיע – וזו התכלת של ציצית", עד כאן לשונו של הרמב"ם.

והנה לדבריהם, שנחוצה כאן חשיפה לקרני השמש בכדי שיתקבל גוון התכלת, העיקר חסר לכאורה מן הספר, שהרי לא נזכר כלל מעניין חשיפה לקרני השמש וכדומה. ואף אם נניח שכל צביעתם בחוץ הייתה, מה עשו הללו כאשר צבעו לעת ערב, או ביום המעונן, שמא אז לא עלה הצבע יפה ולא עשו כלום?? זהו דבר בלתי מתקבל על הדעת.

השגותיהם כלפי תהליך הצביעה של ראדזין

(ה) ומה שהעירו על תהליך הצביעה של ראדזין, כי לפי אופן צביעה זו כביכול נשחת כל החומר האורגני (=הצבען שמקורו בחי), והצבע שמתקבל לבסוף אינו כי אם הגוון המלאכותי המוכר בשמו העממי "כחול פרוסי" (=צבע מלאכותי שכידוע הומצא ונתגלה בצרפת לפני כשלוש מאות שנה ונעשה בו שימוש נרחב מאז), וזאת ניתן כיום להפיק מכל חומר אורגני אחר שמקורו בבעל חי אף אינו חלזון זה או אחר, ע"כ תוכן דבריהם.

זוהי טענה שאין בה ממש, כי אין בידינו שום סימן שבימי חז"ל ידעו דבר אודות הגוון הקרוי "כחול פרוסי", שנתחדש במדע הכימיה (לגמרי במקרה!) רק לפני כשלוש מאות שנה, וממילא מכוח זה אין מה להקשות בנידון.

ואפילו נודה בדבר (=שזהו הגוון המכונה כיום 'כחול פרוסי', וכי ניתן כביכול להפיקו גם ממיני בעלי חיים אחרים, מה שאינו בטוח לגמרי בכל מאת האחוזים) – אזי מה חסרון בעצם יש בכך?? והלוא על פי ההלכה והמסורה, העיקר הוא כי הצבע יופק מדם מין החלזון המתאים, שעונה על כל הסימנים והתיאורים המבוארים בגמרא

ובמדרשים ובספרי הראשונים, והוא נמצא כמו כן מתאים לתיאור החילזון כפי שמופיע אצל הרמב"ם ונעתקו בכל ספרי הראשונים (הרמב"ם כאמור שאב כנראה דבריו מאיזה מדרש שנעלם מאתנו). וכן גם, שתהליך הצביעה יעמוד בתנאים המגבילים לפי דעת ההלכה. ואף גם זאת, כי הגוון שיתקבל לבסוף מן הצביעה, יהיה תואם לגוון שצריך להיות בתכלת של ציצית.

(ו) אולם עצם הטענה הנטענת, שניתן כאלו להפיק צבע דומה מבעל חי אחר גם כן (בדגש על מקור מן החי דווקא, שהוא בגדר 'עומד ביופיו', ולא מן הצומח כדוגמת "קלא אילן", הפסול לפי דין הגמרא) - זה אינו חסרון או פרכה כלל. שכן היכן קיים תנאי כזה בהלכה, כי הצבע המופק יהיה ממין חילזון כזה, אשר בלתי ניתן להפיק צבע תואם אליו, משום בעל חי אחר כלשהו?? ואם אכן ישנו 'תנאי' כזה, היכן מצוי הוא, ואיה הוא מופיע בהלכה? ועוד, אם אכן ישנו תנאי שכזה, הכיצד ניתן לברר דבר שכזה, והרי "לא ניתנה תורה למלאכי השרת"?! ומי לידם של מצדדי 'הפורפורה' והמורקס יתקע, כי את צבעם שלהם, אי אפשר כלל להפיק ולצבוע מכל בעל חי אחר?? והלוא אף לדבריהם המפורשים, ניתן כיום להפיק צבע בעל מבנה כימי דומה לדם המורקס, אף מן **הצומח**, למשל. על כל פנים, איש טרם טרח לבדוק את כל מיני בעלי החיים שבעולם, כדי לבוא למסקנה שאי אפשר להפיקו משום מקור אורגני אחר.

ואם יתעקש מי ויטען, כי אף אם ניתן להפיק מבעל חי אחר, אין בכך כל פגם, ורק כאן בחלזון זה, שאפשר לכאורה להפיק צבע דומה מכל מין בעל חי אחר, כאן זהו אכן פגם. אף זאת אינו מתקבל, שכן וכי מה חילוק יש בכך מכמה מינים נוספים אפשר להשיג הצבע, כאשר ברור כי בימי חז"ל על כל פנים, לא ידוע היה כי אם על חילזון מסוים ומקובל? וגם בלאו הכי אין אנו רשאים ויכולים לזוז מן הקבלה והמסורה משום איזה טעם ונימוק שבעולם, ואין לנו ללכת אלא כפי מה שהורו לנו בזה ובכל דבר, בפרט כאשר יתכנו טעמים נוספים ונסתרים להעדפת מין חלזון זה על פני מין חלזון אחר.

זאת ועוד: וכי מי הוא שבדק כבר, או שיכול הוא לבדוק בכל מינים האחרים, האם ניתן לקבל צבע כזה מבעל חי שונה **אפילו בימינו אנו**, ואין צריך לומר בזמן הגמרא? והלוא המצאת תהליך "כחול פרוסי" כאמור, אינה אלא המצאה פרי דורות האחרונים, ובזמן המקדש והגמרא, כלל לא היה ידוע אודותיו כמובן. ואפשר שגם הבדיקה שנותנת הגמרא, ניתנה רק בכדי להבדיל בין תכלת הידוע הבא מן החילזון הכשר ומקובל דאז, לבין מין קלא אילן, שבו היו מזייפים מטעמים ידועים, והוא היה פסול. **אנו אין לנו אפוא כי אם כללי התורה והמסורה, וסימנים שמסרו לנו חז"ל הקדושים, ולא**

תורת המדע והכימיה של הצבעים שהתגלתה או שעתידה להתגלות, שאינה מעלה ואינה מורידה בהלכה זו.

ואף שבגמרא (מנחות, ועוד) אנו מוצאים סימנים מסוימים לחילזון מסוים דווקא - זהו או משום שבתקופת חז"ל ידוע היה רק על מין מסוים זה, שהינו צובע תכלת בגוון הראוי (ושמא גם היום הדבר כך), או שבאמת ישנם טעמים נוספים להעדפת חילזון זה על פני אחרים, שאותם לא גילו לנו חכמינו. כידוע מדברי רבנו הגר"א, שאף בדברים שחז"ל גילו לנו הטעם, לא גילו אלא טעם אחד, אולם קיימים גם טעמים נסתרים שאותם לא גילו לנו ואותם לא נוכל לדעת, ואנו אין לנו אלא לנהוג וללכת לפי מה שהורו לנו חז"ל, ולברר דעת ההלכה והמסורה, מבלי לעסוק בחשבונות הרבה של מדע וכדומה, שיכולה לשמש לכל היותר כרקחות וטבחות, אולם לא להכריע הלכות שמסור להלכה.

וכן מה שמצאנו בדברי התוספתא (במסכת מנחות וציצית) "תכלת אינה כשרה אלא מן החילזון, הביא שלא מן החילזון פסולה", אפשר שזה בא להוציא בעיקר מן צבע קלא אילן המופק מן הצומח, שבזה נהוג היה במשך הדורות לזייף בו צבע התכלת, על שום שהוא שימש כתחליף זול וזמין לצבע החילזון, שכן לצורך הצביעה בחלזון צריך היה להתעסק בצידת חלזונות בים (שאינו עולה בנקל וגם אין הכול בקיאים ועוסקים בו, עיין שבת עד.). וכן בפציעת הדג והוצאת דמו, והפרדת הצבע ממנו וכן עוד ועוד, מה שאין כן בצביעה בצמח האיסטיס והאינדיגו (=קלא אילן), שהיו צבענים זולים שנמצאו בהישג ידו של כל אחד ואחד וגם קלים הם לצביעה, ומאיך פסולים היו לציצית על שום שלא היו מן החי ולכן צבעם לא היה מתקיים כלל (השווה דברי רבנו בעניין במאמר "שפוני טמוני חול" בראשיתו, הנותן הסבר לדבר על פי חכמת הטבע).

יתר על כן:

ברור הדבר, שבמקום שהתורה תולה עניין כלשהו במין מסוים דווקא, שאין ההרכב הכימי שבו הקובע העיקרי, כי אם מקור ושם המין הינם הקובעים. דרך משל, כאשר התורה אוסרת חמץ בפסח, הרי אם יבוא לפנינו אדם, ויכין 'ספירט' (יין שרף) מדגן חמץ, הלוא פשוט שכוהל זה ייחשב חמץ גמור וייאסר בפסח. ואלו 'ספירט' (כוהל) אחר, דומה אליו ממש מבחינת הרכבו הכימי, אשר הוכן מפירות או מתפוחי אדמה למשל, יהיה כשר לפסח למהדרין, זאת למרות העובדה כי במעבדה כימית, כאשר יערכו אנליזה לשני מיני ספירט הללו, יגלו מבנה אטומי שווה לגמרי בשניהם, ללא כל יכולת להבחין בחילוק שבין מוצא הספירט, ואף על פי כן - זה כשר, ואלו זה חמץ!

הכיצד?? **אלא שהיא הנותנת**, שבדברים כאלה שהתורה קובעת איסור או חיוב לפי המין, ולא משנה כלל האנליזה הכימית שבדבר.

ערכה של בדיקה כימית יכולה אולי להיות רק, במצב שאנליזה כזו תגלה לנו הימצאות עקבות של חמץ וכדומה. ואם לא תימצאנה עקבות כאלו, אפשר שניתן יהיה לסמוך על כך ואפשר שלא, אולם במקרה שאנו מכירים את מקור הספירט, לבטח המציאות הכימית אינה מעלה ואינה מורידה כמובן. והוא הדין והוא הטעם גם בענייננו, שאין בכוח מדע הכימיה להכשיר מין חילזון שנעדרים הימנו סימנים של חז"ל, ולהיפך באם מתקיימים בחילזון כל הסימנים, כי אז נוכחות דומה במינים אחרים, אינה משנה דבר.

וראיתי בדברי הרב הכותב שהעלה, מכיוון שחז"ל קבעו 'בדיקה' מיוחדת בגמרא כנגד חשש קלא אילן (השווה: מנחות מב), הרי אם אכן ניתן להכין אותו צבע גם ממין בעל חי אחר שאינו חלזון, אזי מה תועלת יש בבדיקה זו, ע"כ. **ולא הבנתי דבריו**, הלוא במקום אחר כתב בעצמו, כי חרף העובדה שהנצבע מקלא-אילן, דומה כיום בהרכבו לצבען (דיברומו) שמכינים מן המורקס, אין בזאת בכדי לערער על זיהוי המורקס כחלזון התכלת. זאת משום שלדבריו, בימי חז"ל לא ידעו לצבוע צבע קלא-אילן בשיטות שיודעים כיום.

וכאן הבן שואל, הרי הרב הכותב מרכיב לכאורה החבל על שתי קצותיו:

בנוגע לצבע המופק מקלא-אילן של ימינו הוא כותב, שאין מכך לסתור את תיאוריית חלזון המורקס, זאת משום שחז"ל בימיהם לא ידעו להכין בשיטה כזו קלא אילן, הלכך אין מכאן סתירה כלשהי לבדיקה שבגמרא. ואלו כאשר הדבר נוגע לזיהוי החילזון של רבנו, אזי "פתאום" נזכר הרב הכותב, שצבע כזה הרי מתאפשר כיום להרכיב מבעלי חיים אחרים גם כן, ומזה עצמו אפוא ראייה, שלא קלענו לזיהוי החילזון האמתי, ושהצבע כלל אינו מן החילזון כי אם "כחול פרוסי".. מארי דעלמא! הכיצד זה שכח לפתע את אשר כתב בעצמו, שהעיקר הקובע בבדיקה היא המציאות בימי חז"ל והגמרא, והלוא בזמן הגמרא לא ידעו כמובן אודות צבע "כחול פרוסי" כפי שיודעים כיום, וכן לא ניסו ואולי גם לא ידעו לצבוע בסוגי בעלי חיים אחרים, כאשר הקבלה והמסורה הייתה ונשארה על חילזון מסוים דווקא, והוא היה המין המוכר והשימושי - אזי לשיטתו, **מה לו אפוא להקשות קושיות מדברי חז"ל כביכול, מכוח מציאות כימית הנודעת רק בימינו??**

ו) ואלו טענה זו שהם טוענים, שכביכול בתהליך של ראדזין שמרתיחים הדם חלזון בחום גבוה מאד, אזי החומר הצובע נהרס הוא לגמרי, עד שלא נשאר בחום חזק שכזה

שום חומר אורגני (מן החי) שנוכל לייחס אליו את צבע התכלת מן החילזון, טענה זו אף היא מופרכת בעליל.

ראשית כל, הלוא הם עצמם מודים, שלצורך יצירת מה שהם קוראים "כחול פרוסי", יש צורך על כל פנים במקור אורגני כלשהו 'מן החי' דווקא. ואלו לדבריהם, שהכול בדם החילזון נהרס תחת חום שכזה, הכיצד אפוא לא נהרס היסוד האורגני כולו, באופן שלא יוכלו להפיק הימנו גם "כחול פרוסי" לשיטתם?? אלא בעל כורחנו לומר, שלא הכול אכן נהרס למרות מה שנדמה, וכי לפחות מה שצריך, לא נהרס, או שהוא משתקם איכשהו בהמשך. והרי כבר הזכרנו, כי לפי הסבר אחד שנותן לנו רבנו "בעל התכלת", הרי עיקר הצורך בחלזון דווקא לצביעת התכלת, הינו נובע מחמת הצורך בצבע ממין של בעל חיים (ויש לזה גם אסמכתא, לפי גרסה אחת בתוספתא) לצורך קיום הצבע, והלוא את זאת בדיוק, מספק לנו כאמור דם החילזון למרות ההרתחה, וכאמור.

שנית, שטענה זו יכולה הייתה אולי להישמע, אלו החילזון היה חפץ המצווה בעצמו, דרך משל כמו נטילת אתרוג או לולב, שנטילת המין לאחר שמרקם שלו הרוס או נשתנה, פוגם בעצם נטילת המין שלא נטל אותו כלל. אולם כאשר דם החילזון הנדרש אינו חפץ המצווה, אלא 'הכשר מצווה', שהמצווה היא צביעת התכלת, אלא שחז"ל בחכמתם, בקבלתם וברוח קדשם גילו לנו שצבע זה יש להפיקו מן החילזון דווקא, אזי מה קושיה יש כאן בכך, 'שהמרקם' נהרס ואין כאן יותר "חלזון"? וכי לחלזון עצמו אנו צריכים? והלוא אין צריכים אנו כי אם לצבע המופק מן החילזון, אם מצד שמתקיים ביופיו ואם מטעם נוסף או אחר, ומה מעמנו יהלוך שהמרקם נהרס כביכול במהלך ההרתחה? [כדבריהם] והרי סוף כל סוף השגנו צבע התכלת מן החילזון כמבוקש, וזהו הכשר המצווה?? אלא בעל כורחנו שאין בשאלה זו כל ממש, כאמור.

יתירה מזו:

התורה דורשת מעמנו כי ניקח י"א סממני הקטורת, ואף נוקבת בשמם של ארבעה מהם: **נטף, שחלת, חלבנה**, לבונה זכה, ושאר ז' סממנים נמסרו בשמם למשה מסיני, כמבואר כל זאת בר"מ פ"ב מהלכות כלי המקדש, ע"ש. [ודעת הרמב"ן, שרק ארבעה שמפורטים בכתוב הם מהתורה, והשאר קבעו חכמים ע"ש], סממנים הללו מדיפים ניחוח משכר ומיוחד, האופייני לסממני הקטורת. והנה נניח שלפי הידע שנרכש בימינו ניתן להגיע לאותו ריח ממש באמצעות 'סממנים' כימיים ותרכובות שונות, כלום ניתן להעלות על הדעת שנכשיר 'קטורת' מסממנים 'חלופיים' כאלו?? [ואפילו לדעת רש"י כריתות ו:; שנראה כאלו כל י"א סממנים אפשר להחליפם, אין זה מוסכם בדעתו,

ורבים מבינים אף ברש"י שרק בכמויות הדברים אמורים ולא במהות הסממנים שלפחות ארבעת המפורשים הם מעכבים במינם]. אלא מה, שהתורה וההלכה דורשת סממנים הללו בריחם ובמשם דווקא, משום טעם שיהיה, אי לכך אין מקום כמובן לחקור לא באטומי 'הריח' שבמינים הללו ולא בחומרים סינטטיים כלשהם, בכדי לנסות ולהכין להם 'תחליף' כביכול, וכן הדבר כאן בחלזון, שאם נמסר לנו בקבלה על מין מסוים אף שאפשר ממין אחר לא סגי בהכי כמובן. והעובדה שאפשר להשיג הגוון ממין אחר אינו כלום, והוא כקלא אילן הפסול. המבין יבין והעיקש יחדל, ואנו נפשנו הצלנו.

ודי בהערה זו!

עניינים נסתרים ופנימיים – בעניין הצורך לתכלת בדם החלזון דווקא

וראינו לסיים בציטוט מדברי קדשו של רבנו זצ"ל, לקראת חתימת מאמרו השני "פתיל תכלת", לאחר ביאור פנימי בדרך הקבלה במצוות תכלת בציצית, מסיים רבנו בדבריו בזה הלשון (בעמ' קעד, לפי המהדורה החדשה):

"ולכל אלה יש רמזים נסתרים במצוות ציצית, בחלזון בכל סימניו, ובתכלת במראהו וגווניו, ניכרים ליודעי חן, ישימו לב ויבינו וישכילו".

עד כאן לשון קדשו של רבנו, המגלה לנו כמחט סדקית, ומכסה אלפיים אמה, שאף בחלזון וסימניו, שנראה כפרט 'טכני' גרידא, ישנם תילי תילים של סודות נסתרים "ניכרים ליודעי חן", כלשונו.

בעת שבעלי 'חלזון המורקס' יואילו בטובם לגלות לנו, ולשתף אותנו במשהו מן הרמזים הנסתרים הללו, שעליהם רומז רבנו הגדול והקדוש "בחלזון ובכל סימניו, ובתכלת במראהו וגווניו", ויגלו נא חכמתם ובינתם ביודעי חן - שמא אז יוכלו גם לנסות להחכים אותנו ולחוות לנו דעת בדברים העומדים ברומו של עולם, בהלכה ובאגדה ובקבלה, ובאופן קיומן של מצוות התורה הקדושה.

תחת להיתלות בדברי חוקרים ופרופסורים למיניהם, שכבודם במקצועם ובמקומם מונח, ובמקום ללכת לאורם של פילוסופים נוכרים מימי קדם, כאשר ציפורנם של קטן שבתנאים הקדושים, עבה הינה ממתנו של גדול חוקריהם וחכמיהם, ותחת זה יקיימו "שאל אביך ויגדך, זקנך ויאמרו לך!" אביך דווקא, וזקנך דווקא. והם יאמרו לך דברי 'אמת ואמונה', שהינם בוודאי גם 'אמת ויציב'!

ניכרים הם דברי אמת, "והאמת והשלום אהבו".

מכתב תשובה מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א

אל כב' הרב הגאון רבי לוי יצחק הלפרין זצ"ל

יו"ר מכון מדעי-טכנולוגי לבעיות הלכה בירושלים עיה"ק ת"ו

[נשלח כתשובה למכתב בשנת תשנ"ח]

לכבוד הרב הגאון רבי לוי יצחק הלפרין שליט"א

יו"ר מכון מדעי-טכנולוגי לבעיות ההלכה בירושלים עיה"ק ת"ו

שלום רב לאוהבי תורתך,

את מכתב מעכ"ת קבלנו לפני זמן רב, והתמהמהנו להשיב, לאשר אפפנו טרדות שונות ודחינו התשובה מזמן לזמן, והיה נראה ונדחה כמה פעמים, ועם מעכ"ת הסליחה. עם כל זאת, לאשר ראינו את מעכת"ה שליט"א משתדל הרבה בעניין זה, וכבר נאמר בפסוק "אל תמנע טוב מבעליו" וכל שכן הכא במוות עשה מדאורייתא שהיא באה להזכיר כבודו של מקום כמו שדרשו חז"ל על הפסוק "וראיתם אותו וזכרתם" (במדבר) "תניא רבי אומר, מפני מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? שתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכיסא הכבוד" (מנחות מג:), ופירש רש"י "להזכיר את היושב על הכיסא", ע"כ. על כן אמרתי אבוא במגילת ספר כתוב עלי ונשאב מבאר מים חיים של רבנו אדמו"ר זצ"ל, להאיר עיניים במצוות הבורא יתברך.

הנה תמצית דברי כ"ת שליט"א:

א] שכפי המסתבר בפשטות, אם התורה הצריכה שיהיה התכלת מדם חילזון דווקא, הרי על כורחך שיש משהו בדם חילזון שהוא מיוחד אצל צביעת תכלת של מצווה. ואם כנים דברי חכמי הכימאים, שבפעולת הצביעה והרכב הסממנים הכימיים כפי שהיא מתבצעת לפי הוראות הצביעה של הגה"ק מראדזין זצ"ל - לפי פעולות אלה אפשר וניתן להפיק גוון תכלת מכל חומר חי אורגני יהיה איזה שיהיה, ואפילו מדם שור למשל, אם כן אין זה מיוחד בדם חילזון דווקא. וזהו נגד דין התורה, שהצביעה צריכה להיות מופקת מחומר המיוחד בדם החילזון. כי על כורחך שזהו הצורך שנתנה התורה בחילזון, וכאן אין לו כל קשר לצבע זה עם החילזון, ע"כ תמצית דבריו.

ב] כמו כן שאל לדעת, האם אמנם נכונים בזה דברי החימאים במציאות.

ונענה בס"ד על ראשון ראשון, ועל אחרון אחרון.

[א] מעלת כבוד תורתו יוצא מתוך הנחה, שאם ניתן לקבל אותו צבע בכל תערובת אורגנית וכל סוג דם או בשר מן החי, בוודאי שאינו בגדר צבע של דם חילזון" (עכ"ל במכתבו אליי).

הנחה זו, לכשנתבונן בה, איננה בהכרח נכונה.

לא מיבעי אם נסכים לדעות אחרונים (תפארת ישראל בהקדמת קופת הרוכלים, ועוד) שתכלת לציצית ולבגדי כהונה כשרה מכל צביעה העומדת ביופיה ולא תשתנה אף אם אינה באה מן החילזון, שעניין הצרכת חילזון לדבריהם הוא רק מפני שממנו ידעו חז"ל שצביעתה עומדת ביופיה ולא תשתנה. הנה לאור הנ"ל, ובהתאם להסברו של מרן אדמו"ר זצ"ל במאמר "שפוני טמוני חול" (עמ' יב-יג, בהוצאה החדשה) שסיבת ייחודו של דם חילזון המופק מן החי על פני קלא אילן שהוא מן הצומח, מפני שצבע החי יחזיק בצמר שאף הוא בדרגת חי שהוא בא מצמר כבשים, ולכן לא יחזיק צבע שהוא בא מן הצומח בדבר שבא מן החי באופן שיחזיק צבע שבא מן החי בדבר שהוא מן החי, עיין שם בדבריו. לפי זה, הרי כל צבע תכלת שהוא מופק מן החי (חומר אורגני), מאחר שסוף כל סוף צבעו עומד ואינו משתנה, והוא עומד כמובן בדרישת ההלכה כפי שמנוסח בדברי הרמב"ם פרק שני מהלכות ציצית, שתכלת זו צריכה שתהיה עומדת ביופיה ואינה משתנה, כל תכלת שכזו כשרה היא. ואין זה משנה אפוא, אם בא מן החילזון דווקא, או מדם בעל חי אחר, כל שהוא בא מבעל חי על כל פנים, לפי שחז"ל הצריכו תכלת מן החילזון רק משום שבזה היה מקובל וידוע שאין צבעו משתנה.

אלא אפילו אם נחלוק על הנחה זו, ולפי שיטתנו ננקוט ונאמר שהצרכת חילזון בדווקא היא, מן טעמים הכמוסים אצל חז"ל, הרי גם אז אין בעצם האפשרות לצביעה כזו מדם בעל חי אחר משום ערעור על הצביעה בחילזון בצורה שהינה מתבצעת כיום, למרות שבצורה זו אפשר לצבוע כיוצא בה גם מבעלי חיים אחרים.

שכן בידוע, כי מצוות התורה ניתנו מתוך כוונות וטעמים עמוקים ונשגבים, שאין לאיש השגה בהן, וכולם דברי אלוקים חיים ומלך עולם, ואפילו דברי חז"ל הקדושים נעלמו מאתנו. ניקח לדוגמה איסור חמץ בפסח, הנה באם נניח שאדם ייצור חומר מסוים במהלך כימי מן החמץ, הרי מבלי להיכנס כרגע לעניין 'נפסל מאכילת כלב' או שינוי צורה של פנים חדשות באו לכאן, הרי דבר פשוט הוא שיש כאן איסור של חמץ בפסח, ואיסורו איסור כרת. והנה, אם יבוא כעת אותו אדם, וייצור תוך כדי מהלך כימי זהה חומר דומה ממשוהו שאינו חמץ, למשל אלכוהול מפירות הדרים וכדומה ולא מחיטה, האם ידמה ויעלה על הדעת, שדין שני החומרים הינו שווה, משום הרכב הכימי השווה שבשניהם? פשיטא שלא! שכן כך היא גזירת הכתוב: זה בא מחמץ והריהו חמץ, זה אינו בא מחמץ ואינו חמץ!

ואם למשל, מסור בידינו בקבלה, כי יש למלוח הבשר להוצאת הדם במלח דווקא, אם יבוא מאן דהו וימציא חומר כימי חדש שמושך הדם כמלח, או באם יימצא בטבע סוג שאינו מלח, נכשירו?? בוודאי שלא! כי אינו במסורת. וכך הדבר בכל התורה כולה כמובן

אם כן, מדוע לא יובן דבר פשוט כזה בנוגע לתהליך צביעת התכלת, שלמרות שמדענינו מתיימרים לקבוע כי במהלך כימי דומה אפשר לייצר צבע זהה מכל דם בעל חי אחר, בכל זאת ברור הדבר, כי מראה התכלת שמקורו בחילזון הינו כשר לתכלת, ומה שאין מקורו בחילזון הוא פסול! ואין זה משנה כלל, אם הוא מהרכב כימיקלי זהה, או לא. התורה לא ציינה הבדל כלשהו בין דם חילזון לדם אחר, ואם גזירת הכתוב היא או הלכה למשה מסיני, נקבל, מבלי לראות או להבין את ההבדל, שאינו נפקא מינה עבורנו כמובן

משום כך, אם כוונת הכימאים בדבריהם הללו היא לערער על דרכי צביעת התכלת שבידינו, ולהוכיח על פי ניסיונם זה כי תהליך המקובל אצלנו אינו נכון, מלאכתם לא תצליח. ויש להשכילם יסוד מוסד – כי דרישות ההלכה מעוגנת בתורת משה והיא זו הקובעת, וזו דורשת כאמור רק שצבע התכלת מקורה יהיה בחילזון שקיבלו חז"ל, ולא מבעל חי אחר ולא מסממנים. אבל בהחלט אין כלול בדרישות ההלכה שעלינו לבצע בדרך ניסיונות כימיקליים בבעלי חיים שונים בכדי לגלות, האם מהם מתקבלת תוצאה זהה לשל חילזון, ובוודאי שאין זה מתפקידם וסמכותם של מדענים לקבוע שאם מתקבלות תוצאות כנ"ל, שתהליך הצביעה הזה אינו תקין.

תמצית דרישת ההלכה בנוגע לתהליך הצביעה, ימצא מעכתר"ה בסוף מאמר 'פתיל תכלת' לרבנו זללה"ה (עמ' קעה). שם גם ימצא מעכת"ר, איך רבנו יגע לעשות הצביעה בחומרים ושיטות צביעה כאלו שהיו ידועים בימי חז"ל, ולא אחרת. יש להניח, כי לפחות חלק מאופני הצביעה וניסויים הכימיים שעל פיהם מנפנפים הכימאים בעד סוגי חילזון אחרים, לא בהכרח היו ידועים בימי חז"ל, ואף על פי כן חז"ל בידיעתם וברוח הקודש שעליהם קבעו איך ובמה לצבוע, ואך מפיהם אנו חיים, ומאמינים אנו בכוחם שקלעו אל המטרה וכי אחרת אין באפשרות לצבוע, אפילו אם יבואו אלף כימאים ויוכיחו שחור על גבי לבן שאפשר לצבוע אחרת או אפילו יותר טוב לצבוע באופן אחר.

וכבר היו דברים לעולמים בכל תחומי המדע שלבסוף הודו המדענים לדרך התורה, אם כי אנו אין צריכים להודאת בעל דין שלהם. ובעניין כזה כבר כתב רבנו (שם): "וראיני עוצם כוח תורת הראשונים כמלאכים, שאף מה שלא עשו בפועל, הגיעו בכוח פלפולם לכל סתום לכוון לאמתה של תורה, כי סוד ה' ליראיו. וכל מה שכתבו לתרץ שבאופן זה נעשה, כן הוא באמת ואי אפשר לעשות כן באופן אחר" (ע"כ). כך דברי רבנו ז"ל, שכידוע מלבד חכמת התורה שבו היה בקי גם בשאר חכמות לרקות ולטבחות, וביניהם בחוכמת הכימיה שהצליח במקום שאחרים לא הצליחו (כמו שכתב בסוף מאמר 'שפוני

טמוני חול' עמ' לח "אכן אין בכוח כל האומנים להפרידו" ע"ש). ובכל זאת, בהתלהבות של מצווה ותוך ניצול ידיעותיו הרחבות וחכמתו העמוקה, הצליח בדבר הקשה הזה.

כל זאת שאמרנו, היינו באם כוונת הכימאים בדבריהם לערער על תהליך הצביעה. אכן, אם כוונתם לערער על מקור הצבע עצמו, היינו שבניסיונם זה הוכח כביכול שחילזון שבו אנו משתמשים לצביעה אינו החילזון שהשתמשו בו בזמן הבית. בזה, בוודאי פיהם דיבר שווא ותורת משה לא שמו לנגד עיניהם.

שכן הרי חז"ל, בבואם להגדיר החילזון הכשר לתכלת, קבעו שני מבחנים לדבר, האחד לכתחילה ואחד בדיעבד.

לכתחילה: (א) אם באים לצבוע בדם מן החילזון, צריך שיהיו בו כל סימני החילזון המפורטים במנחות מד. ועוד (ראו בדברי רבנו בספר 'עין התכלת' עמ' שפז, בתשובתו אל הגאון מקוטנה: "אם בלי הסימנים היינו אומרים שנראה לנו שהדג הזה הוא החילזון.. אבל כיוון שעל ידי הסימנים אנו אומרים, והסימנים וודאי סימנים מובהקים שבמובהקים נינהו, כיוון דכל הני סימנים נצטרפו יחד ונמצאו בזו הבריה, ובכל מיני בריות שניצודים תמיד בימים ובנהרות לא נמצאו סימנים הללו יחד, זהו וודאי סימן מובהק שזה הוא החילזון האמתי. והרי כלל גדול הוא בכל התורה דסמכינן אסימנים מובהקים אפילו בעדות אשה להתיר ערוה החמורה.. והרי הש"ס והרמב"ם מסמנים את החילזון ולאזיה עניין מסמנים אותו אם לא להכירו על ידי סימנים..." (ע"כ).

[ב] [אם מצאנו ציצית צבועה בתכלת ומסופק לנו מקורו אם הוא מן חילזון הכשר או מקלא אילן הפסול] יעשו הבדיקות שקבעו חז"ל (מנחות מג:). ביצוע הבדיקות מאפשר לנו לקבוע אם מקור הצובע שבחוט הוא מחילזון או מחומר אחר (ולדעת הרמב"ם עמידות הצבע בבדיקות אינה רק מבחן למקור התכלת, אלא היא הנותנת לכשרותו ולעצם הצרכת דם חילזון לצביעתו, כדי ליצור צבע עמיד ויציב כנ"ל). לדעת רבנו (במאמר שפוני חול עמ' טז) הבדיקות נחוצות רק באם ספק לנו אם נצבע בדם חילזון, אבל אם ברור לנו שהוא חילזון אין צורך בבדיקות. בכל אופן, אין ספק שאם בנוסף לסימני חילזון גם הצביעה עמדה בבדיקות שבגמ' הרי זהו אישור וגושפנקא שאין עליה עוררין לכשרות חוט התכלת ולכך שנצבע בדם חילזון הנדרש.

ומכיוון שחילזון שאנו משתמשים בו – מין הקרוי 'ספיה אופיציונליס' – מתאים עם כל הסימנים שנתנו חז"ל, כפי שהאריך רבנו בספריו הכבירים, ברור ממילא מעל לכל ספק כי זהו החילזון המבוקש והאמתי שאליו נתכוונו חז"ל ואפשר לקיים בו מצוות התכלת בציצית. ואם רבנו בעצמו הודיענו בספרו (מאמר פתיל תכלת) שעשה בצבעו כל הבדיקות של הגמרא אף שאינו צריך מעיקר הדיון, וזאת מכיוון שאנו באים עתה לחדש מסורת הצביעה שהופסקה מזה דורות, ולא זו בלבד אלא שערך גם הבדיקות פעמיים

ולא פעם אחת, היינו, פעם לפי שיטת רש"י ופעם לפי שיטת הרמב"ם, שכידוע נחלקו בפרט מסוים בבדיקה. והבדיקות הצליחו, ומי כמו רבנו מורה ומומחה – אזי ממילא ברור כשמש ואין סיבה בעולם לפקפק בדבר שהצביעה היא כשרה כדת וכדין.

ובוודאי שאין עצם עובדת היכולת, לפי טענת הכימאים, להפיק גוון דומה ממיני בעלי חיים אחרים, מעלה או מוריד כלום. שכן, **אחת מן השתיים: או** שחז"ל ידעו דבר זה שהגוון מתקבל בדומה גם מסוג בעל חי אחר, ואף על פי כן החליטו מטעמים כמוסים או על פי הקבלה כי הצביעה צריכה להיות ממין חילזון דווקא. בדיוק כמו שלהבדיל, אף לדעת המדענים הם מסכימים כי צבע ברומו אינדיגו שמתקבל ממין ה'מורקס' שתפסו לעצמם, גוון כזה והרכב כימי כזה בדיוק מתקבל אף מהנצבע בצמח האינדיגו (שהוא הנקרא קלא אילן), ולמרות זאת אין איש חולק שאף על פי כן רק מין חילזון כשר לתכלת ולא קלא אילן כמובן, כך בדיוק ובאותה מתכונת עליהם להבין שגם אם יש בעל חי אחר שיפיק אותו הצבע אבל אינו חילזון, שאינו כשר. שגזירת התורה וקבלת חז"ל אין זולתן. וידוע מהגר"א ז"ל, שכל מצווה יש לה טעמים גלויים וטעמים נסתרים, וגם בהעדר טעם הגלוי, עדיין אינו אומר שבטלה המצווה חלילה, שעדיין ישנם טעמים שאינם נגלים לנו.

או שלחילופין נאמר, שחז"ל אכן לא ידעו מזאת אז, שאפשר בשיטה כזו להפיק גם ממין אחר צבע כזה (מה שלא מסתבר), אך קבעו הדברים לפי ידיעתם אז במין זה שעומד ביפיו כנדרש, אבל אין הכי נמי אם היו יודעים גם על מין אחר כיוצא היו מכשירים בזה [אבל אינו מסתבר כאמור, מה גם שלמי שמכיר ויודע בדברי חז"ל אין הדרך לומר כך].

כך או כך, הסימנים של הגמרא וחז"ל מצויים במין שקבע רבנו בלבד, ובשופי, מבלי כל הדחוקים של אנשי ותומכי חילזון המורקס שצריכים לדחוק ולהוציא הדברים מפשוטן. וסימנים אחרים שאינם מצויים אצלם כלל, שכידוע מבטלים בהבל פיהם כל סימן שאינו מצוי אצלם לאמור שסימן זה אינו נחוץ או שהוא דברי אגדה וכדומה.

עתה ניגש לשאלה השנייה שהציג מעכ"ת, והיא, האם מציאות זו כפי שמציירים המדענים באשר לאיכות הצבע ומהותו – נכון ואמתי כדבריהם.

הנה אנו כשלעצמנו מעולם לא ניסינו לראות הנאמנו דבריהם, מכיוון שאין לנו כאמור נפקא מינה בדבר, שלאחר כל מה שקבלנו מרבותינו ז"ל ולאור כל האמור לעיל, אין לנו צורך בזה, שכן לא מפיהם אנו חיים. ולא תהא שיחה בטלה שלהם, כמו תורה שלימה שלנו, המבוססת על ש"ס ופוסקים, ראשונים ואחרונים, שאמרו מה שאמרו ונתקיים בזה. ואלו כל מה שדרשו הם אלה דברים שבדו מליבם, ואיננו נזקקים לחידושיהם ולסברותיהם כלל.

אכן לגופו של עניין, שאלה נכונה העלה כת"ר, ואמנם שפיר יש מקום להסתפק בעניין דידן אם נאמנו דבריהם אליבא דאמת.

שכן, מאחר שאנו לאורם של חז"ל ניסע ונלך, והם קבעו כי רק דם חלזון כשר הוא לתכלת, וכדברי הרמב"ם שקבע כי רק באופן זה תהיה הצביעה עומדת ביופיה מצד עצמה ואינה משתנה. הרי לאור הנ"ל, באם יבואו ביום מהימים מדענים דגולים ככל שיהיו, ויטענו באוזנינו כי צבע כיוצא בזה במהות ובאיכות ניתן להפיק גם מבעלי חיים אחרים שאינם מן החלזון שעליו הצביעו חז"ל, הרי יתכן בזאת רק אחת מן השתיים: א. שדבריהם אינם נאמנים בזה, ודברו כן על פי השערה ואומדנה או מתוך שאינם בקיאים בהלכה. ב. או שדבריהם נאמנים באופן עקרוני, אבל הצבע שיתקבל מבעל חי אחר אין ביכולת לתת שום ערבות שקלענו בזה לצבע האמתי (ואף אם יהיה דומה לאינדיגו, אבל בידוע כי מאינדיגו גופו ניתן להפיק כמה גווני תכלת ומה הועלנו בתקנה זו?), או שאין לו הזוהר הרצוי שעחיו כיוונו חז"ל, או טעם אחר שאינו גלוי לפנינו במדויק. זאת מכיוון שכאמור חז"ל בדעת קדשם קבעו כי התכלת כשרה מחלזון זה בלבד ולא אחר, אם כן אין ביכולת שום אדם לשנות מכך כמלוא הנימה כמובן. ואנו לדברי חז"ל נשמע ולא לזולתם מן המדענים או חכמי האומות יהיה מי שיהיה.

מעין דוגמה לכך ניתן למצוא בדברי הרב הרצוג בעצמו, המציין באחד ממאמריו ב'ההד' לפני יותר משבעים שנה, כי המדענים, אף הדגולים ביותר, פעמים טועים הם וכותבים מהשערותם כאלו מדובר בידיעה בדוקה בידם, ומציין לדבר מדבריהם בנידון כדוגמה לזה

מצורף בזה (נספח) מדברי הרב הרצוג, תחילה ממאמרו הראשון ב'ההד', ולאחר מכן ממאמרו השני, שם, שנראה כחוזר בו מקביעה חשובה בנושא תהליך הצביעה, שבו סמך בעיניים עצומות על דברי חכמי המדע, ולסוף נתברר שטעו והטעו בדבר.

מעתה אחתום בכל חותמי הברכות, ונזכה לילך לאור תורתנו הקדושה ודברי חכמינו ז"ל כמסמרות נטועים. וזכות קיום מצוות ציצית ששקולה כנגד כל תרי"ג מצוות (נדרים כה.) תגן עלינו ובעדינו, ונזכה לביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

ויישר כוח לכת"ר שליט"א שהעיר בעניין זה וסייענו לברר הנושא מפני המלעיזים, בנים בלי שם המדענים למיניהם שקמו על מצווה יקרה זו ולא כולם לצורך קיומה בפועל. ואם ימצא לנכון להראות הדברים לאי-מי מחכמי המדע אשר אולי יש בהם איזו נקודת הודאה על האמת בהופעת אור תורתנו הקדושה וההלכה הצרופה למול עיניהם, ודברי חכמינו הקדושים נר לרגליהם מבלי תערובת זמורת זר ועל ילדי נוכרים לא ישפיקו, והיה זה שכרנו בזה.

החותם ביקרא דאורייתא ובברכת כל טוב סלה למעכת"ה שליט"א

שלמה יוסף

בן לכ"ק א"א עט"ר אדמו"ר (שליט"א) [זצ"ל] מראדזין

נ. ב. אם ישנן שאלות נוספות או צורך בהברות, יוכל כת"ר לשאול עוד ובלי נדר נשיב בהקדם כיד תורת רבנו הקדוש זצ"ל הטובה עלינו.

הנ"ל

קטע ממכתב הערות בעניין התכלת

מאת הגאון רבי ירוחם ליינער זצ"ל מראדזין

בנוגע למאמר הרב י. א. הרצוג ב"ההד", פורסם בקובץ 'הדרום', חוב' נ"ט

"מקרוב נדפס מכתב עת "ההד" מאמר בשם "התכלת בישראל", מאת הרב דר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג הרב הראשי למדינת אירלנד החופשית (ירושלים תרצד). ובאמת לא רציתי להשיב על דבריו, אחרי שמרן דודי זצ"ל ביאר הלכה זו לאורכה ולרוחבה במלוא הקיפה, וכל הרוצה ללעמוד על בורין של דברים ידרשנו מהם.. אמנם מכיוון שבאותו מאמר יספר שפנה אל איזה כימאים בחוטי התכלת, ואמרו לו להד"ם שאין בזה שום דם חלזון ורק מאיזה צבע המצוי בזמננו, מצאתי את עצמי חובה להשיב על דבריו..."

"לבסוף מביא מכתב מאיזו פרופסור גרמני מדרמשטאט "שהצביעה [מראדזין] נעשתה מצביעה החדשה לגמרי, ואי אפשר להוציא את הגוון הזה ב'ספיה' על פי ההוראה הראדזינית, ואינן משמשות אלא להטעות, ושכן הסכים איזה פרופ' מליעדז שבאנגליה.

"כמדומני שדברים כאלו המה למטה מכל ביקורת. אחרי שכתב שכתבו לו [מראדזין] כל מעשה התכלת בפרטות מתחילתו ועד סופו, האדם הישר הרוצה לעמוד על אמיתת הדברים, יש שני דרכים. או לעשות כמתכונתם ולנסות הדבר, או לנסוע לראדזין למקום המעשה.

"אבל הוא לא כן עשה, ורק שאל ברופאים כימאים, אחד אשכנזי ואחד לידזאי, ועל פי השערותיהם המזויפות ירחיב פיו בלשון מדברת גדולות לדבר על צדיק עתק, שהטעה את העולם ונתן להם קלא אילן, ואמר שתכלת הוא, מה שנאמר על זה 'אני ה' שעתיד להיפרע' וכו'.

"דבר זה למטה מתשובה. ובכלל, אין במאמר זה כלום בנוגע למקצוע ההלכה של תכלת, רק איזו פטומי מילי בעלמא. ובצדק יאמר 'לא תהא תורה שלימה שלנו, כשיחה בטילה שלכם'.

מתוך מאמר מאת

הגאון רבי שלמה אליהו מילר שליט"א

ראש הכולל ואב"ד דכולל טאראנטא

לכבוד ידידי ר' מנדל זינגר שליט"א

אודות התכלת החדשה, כבר הייתי שם במקום שעושים התכלת, ולדעתי כל מה שכתבו בזה אין שום הוכחה שזהו תכלת, אדרבה, יש ב' ראיות גדולות שאינה תכלת.

א', שבגמרא ורמב"ם מבואר שיש בדיקה להבחין בין תכלת לקלא אילן, ומה שעושים תכלת החדשה הוא ממש כקלא אילן, אלא שעושים את זה ממין 'מורקס' ומשנים הרירעד שיהא דומה ממש לקלא אילן, ואין שום חילוק ביניהם באופן כימי. ועל כן אי אפשר להיות שום בדיקה להבחין ביניהם, וכל מה שדחו ראייה ברורה זו אין בו לא טעם ולא ריח.

ב', מה שעושים היום שאחר שבירת קצת מן הקליפה הם חותכים קצת מן החי וטוענים שכן מצאו הרבה בחפירות מימים הקדמונים, הנה בגמרא מפורש שמלבד איסור צידה ליכא שום איסור בפציעת החלזון ובנטילת הצבע, ובאופן שהם עושים הלוא הוא גזיזת דבר מן החי שלכל הדעות הוי מלאכה מן התורה בשבתכמו הסרת ערלה מן החי, וחייב או משום נטילת נשמה או משום גוזז לפי דבר הש"ס בכתובות, ואם כן מפורש שמה שהם עושים אין זה באופן שעושים תכלת.

גם מפורש בגמרא שאופן פציעתו הוא באופן נטילת נשמה, אלא שאינו מכוון לנטילת נשמה והוי מקלקל או פסיק רישא דלא ניחא ליה לגבי נטילת נשמה, והצבע שעושים הלוא גם לדבריהם הוא טוב ומועיל גם שעה או שעתיים אחר המיתה, ואם כן גם מזה מוכח שאין תכלת שלהם תכלת של הגמרא.

ומה שטוענים שמצאו מיני המורקס בחפירות, יתכן מאוד שהיה צבע ארגמן אשר עד לפני כ"ד שנה לא ידעו שיש אופן לשנות הצבע ולעשותו [כמו] קלא אילן ממש, אם כן יש לומר שגם בימים הקדמונים לא ידעו מזה אלא שעשו מזה צבע אחר..

והנה בעיקר מה שדוחקים המדענים בזה מפני שלא ידוע שום מין אחר, ועל כורחך צריך להיות [התכלת מן] המורקס, אבל אין זה כלום לכל יודע דבר, שתמיד מוצאים דברים שלא ידעו מתחילה, ובפרט חלזון שכבר אמרו עליו שאינו בנמצא עכשיו.

סוף דבר לדעתי יש קפידה בדווקא שלא להשתמש במין תכלת החדשה הבאה מן המורקס.

מתוך מאמר הנדפס בקובץ "אור ישראל", ל"ו

קטעים מתשובת הגאון רבי אשר ווייס שליט"א

מתוך שו"ת "מנחת אשר" חלק שני [סימנים ב-ה]

בשאלת התכלת בזמן הזה

לשאלת רבים וטובים, בעניין מצוות התכלת בזמן הזה, הנני לכתוב את הנלע"ד בעניין נכבד זה.

הנה לאחרונה טוענים רבים, שחלזון 'הפורפורה' הוא חלזון התכלת של ימי קדם, ולענ"ד לא ראיתי כל ראיה והכרח שאכן מין זה הוא חלזון התכלת, כדלהלן

"במנחות (מ"ד ע"א) אמרו "חלזון זה גופו דומה לים, וברייתו דומה לדג, ועולה אחת לשבעים שנה, ובדמו צובעים תכלת". וברש"י פירש, שמראהו דומה לים, ותבניתו דומה לדג. ויש מן הראשונים שכתבו שהחלזון מין תולעת הוא..

והרמב"ם כתב (הלכות ציצית פ"ב ה"ב) "ואחר כך מביאים דם החלזון, והוא דג שדומה עינו כעין הים, ודמו שחור כדיו, ובים המלח הוא מצוי" [ע"כ]

'הפורפורה' אינו דג ואינו דומה לדג, וגם אינו דומה לתולעת, אין עינו ואין מראהו דומה לים, ואין דמו שחור כדיו, אלא שקוף.. הרי לך שמכל הסימנים שמצינו בגמרא וברמב"ם, אין אפילו סימן אחד המתאים לפורפורה.

וראיתי את הדוחקים שכתבו חכמים שונים, עד שנדמה שבת קול יצאה מן השמים שהנה נמצא חלזון התכלת והוא הפורפורה, עד שחייבים אנו ליכנס לפרצה דחוקה כדי ליישב את ה'בת-קול' בדרכים רחוקות ועקלקלות. והלוא המסקנה הפשוטה היא שכל עוד לא מצאנו מין חלזון העונה לסימנים שנמצאו בחז"ל וברמב"ם, לא מצאנו את חלזון התכלת..

ועוד, שבאופן הפקת התכלת כתוב בגמרא (מנחות מ"ב ע"ב) "אמר ליה אביי לרב שמואל בר יהודה, האי תכלתא היכי צבעיתו לה, אמר ליה, מייתנין דם חלזון ורמינן ליה ביורה, ומרתחינן ליב' וכו'. וכעין זה ברמב"ם פ"ב מציצית ה"ב-ג, ולא הזכירו שרק על ידי חשיפה לאור השמש מקבלת צבע זה גוון התכלת, ומהיכי תיתי לומר אפוא שהארגמון הוא התכלת ללא כל מסורת מחז"ל.

ולומר שבימי קדם נהגו לעשות את התכלת מחוץ לבתים ולאור השמש ומשום כך לא ראו צורך לפרש זאת, אינו אלא דברי נביאות, דמהיכי תיתי שלא עשו את התכלת בבתי מלאכה, וכי בימי קדם לא ירדו גשמים בחורף והשמש זרחה בכל ימות השנה ובני אדם עשו כל מלאכתם לאורו?!

והנה המצדדים בחלזון הפורפורה מביאים ראיה ממה שמצינו בדברי אחרונים שכתבו שחלזון התכלת הוא הפורפור. כן כתב ה'חיות דעת' בספרו 'מקור חיים' (סימן י"ח סק"ג) וכן כתב היעב"ץ

במטפחת ספרים מחכמי אומות העולם וכן כתב במנחת עני (להגרי"ד זינצהיים בעל 'יד דוד') וז"ל "וכן כתבו המספרים שהוא חומט הנקרא פורפור מושעל".

ותמיהני, הלוא גדולים אלה מעולם לא ראו לא את הפורפור ולא את התכלת, ולא עסקו בשאלה זו הלכה למעשה, ולא כתבו רק על סמך שמועות וסיפורים והביאו גם את דברי חכמי האומות?..

ואדרבה יש לשאול, אם גדולים אלה ידעו מהו חלזון התכלת, למה לא עשו כל השתדלות לקיים מצווה זו, ולמה נניח שלא היה בידם להשיג צבע זה אם ידעו בבירור מהו. אלא נראה מזה שפשוט היה בעיניהם שאין כל וודאות מהי התכלת.. ולא כתבו דבריהם להלכה כלל אלא כדברי מפרשים.

ומה שטענו שלא מצינו מין אחר מן החלזונות שמפיקים ממנו צבע כחול, איך נוכל לקבוע בבירור שאין מינים אחרים או תת-מינים, שגם מדמם אפשר להפיק צבע כחול על ידי תהליכים כימיים?..

ובאמת עיקרי הסימנים של חלזון התכלת שמצאנו בחז"ל ובראשונים, אינם דומים כלל לפורפורה כמבואר לעיל, והן הם הסימנים שעל פיהם תקום התכלת ותיפול..

ומה שהוכיחו מן הממצאים הארכיאולוגיים שנמצאו קונכיות ושרידי בדים הדומים לפורפורה ולצבע המופק ממנו, אין בו ראייה כלל, דאטו בימי קדם צבעו את כל הבגדים שבעולם בתכלת בלבד, והלוא ברור כשמש שבגדי צבעונים רבים היו וצבעו במינים שונים ורק בגדי מלכים נצבעו בצבע זה, וזה לעומת זה בגדי כהונה וציצית.. וצבע התכלת היה יקר בדמים כמבואר במנחות מד. ואם כן מסתבר שכל הממצאים הנ"ל נועדו לצרכים אחרים ואינם תכלת כלל. ועדיין לא נמצא פך תכלת חתום בחותמו של כהן גדול שנוכל להביא ממנו ראייה למהות התכלת.

..כתב כבודו שאף אם אכן יש מבוכה בקשר לסימני חלזון התכלת, אבל יש סבירות עצומה שהפורפורה הוא חלזון התכלת, שהרי נמצאו במקומות שונים בארץ ישראל מצבורים גדולים של קונכיות פורפורה, ולפי כל הסימנים הארכיאולוגיים שימשו חלזונות אלה בתעשיות הצבע. מאידך לא נמצאו בשום מקום מצבורים של קונכיות או של חיות ים אחרות, וכמה רחוק לומר שלא נשאר זכר של תעשיית התכלת, ולעומת זאת יש ממצאים אחרים של תעשיית צבע אחר.

ובפרט שגם במקורות זרים מזוהה הפורפורה כחלזון התכלת.

עוד טען מע"כ, שלא מצינו בכל עולם החי חיה, דג או שרץ אחר שמגופו אפשר להפיק צבע עמיד, אלא מן הפורפורה, ומשום כל זה יש להסיק לדבריו שאכן חלזון זה הוא חלזון התכלת, ע"כ דבריו

ואען ואומר: יודע אני שדרך חשיבה זו אכן מקובלת בתחומי מדע שונים, ובעיקר בארכיאולוגיה, שהרי בתחום זה אין אנו דנים במדע מדויק אלא בהשערות בלבד. וכאשר מוצאים ממצאים עתיקים, מנסים לשער על פי הגיון דמיון והשערה מה שימשו ממצאים אלה.

אך לא כן מחשבת ההלכה, אין זו דרכה ולא שפתה. וההשערה אינה ראייה כלל ועיקר. וכנגד כל השערה לעולם אפשר להעלות השערות אחרות. אפשר שמשום גזירת הרומיים נגד ייצור התכלת השמידו כל הממצאים שעלולים להפיל היהודים שעסקו בתכלת במסירות נפש, אפשר שדווקא

הרומיים הם שהשמידו המעבדות של התכלת. ואפשר שהרומיים פיתחו תעשייה אדירה של 'מעין תכלת', כדי להתחרות ביצרני תכלת של היהודים. ועוד כהנה וכהנה...

עוד כתב כב' שבכתבי הפילוסוף פליניוס מצינו שהתכלת היא הפורפור. תמה אני שתלמידי חכמים יראי ה' מחדשים הלכה על פי כתבי יוון העתיקים.. יסלח לי כת"ר, אך כמדומני שרוח שטות אחזה במי שמעלה על דעתו להביא סמך להלכה מכתבים אלה של חכמי האומות מלפני אלפי שנים.."

Stazion zoologie des dohrn, Napoli

האקווריום למחקר ימי בעיר נאפולי שבאיטליה, כפי שנראה מבחוץ (על גדות הים), בתקופת ביקורו של רבנו שם למטרת מציאת חלזון התכלת [תרמ"ז – 1887]

"ובאנו לגבול הים התיכון במדינת איטליה בעיר נעאפולי, אשר שם מקום היותר נמצא כל חית הים, ושם מקום אוסף חית ורמש הים... והוא בנין גדול של אבנים במעמקי ארץ, על שפת הים התיכון" (מתוך לשון רבנו ותיאורו, בהקדמה למאמר "פתיל תכלת")

מראות האקווריום הימי בעיר נאפולי - מבפנים

"זהו שדרות בניינים חדרים הבנויים מזכוכית לבנה, ומי הים תמיד יחלפו... ובהם כל חית הים הולכים חפשים, ויתראו על ידי כותלי הזכוכית (=מתוך תיאורו של רבנו במאמר "פתיל תכלת")

חוף כפר הדייגים chioggio שעל גבול הים האדריאטי – בדרום איטליה

במקום זה הצליח רבנו לראשונה לתפוס את המין שזיהה כחילוון התכלת (*sepia officinalis*) בעודו חי, וצד אותו כדי לצבוע בדמו חוט תכלת של ציצית

”והנה הפעם אודה את ה' השם נפשנו כחיים, כי אחר אשר זיכנו לברר ההלכה הברורה, בעזרתו התחלתי לעסוק במעשה להוציא לאור מלאכת שמים..

”והנני כהיום.. פה עיר וויניציא, ואחר יגיעה רבה מצאתי את החילוון באי קטן בקצה לשון הים המערבי, בשיעור הראוי לאסוף את דמו לצביעה, שאף שנמצא בכל הים, אכן אינו רק מעט... שבהרבה מקומות תיכף שמרגיש כשניצוד, יזרוק כל דמו לתוך הים ולא יישאר ממנו מאומה, ורק איים מיוחדים ומעטים ששם ימצא באופן שיש בו הדם...”

(לשון רבנו בסוף מאמר ”פתיל תכלת”, ווארשא תרמ”ח)

הדיונון בשחיתו במעמקי הים

“מראה גוו ישתנה בכל רגע, כי מראה גוו מכלול צבעי היופי הכלולים בו בתולדתו, וצבע מפני צבע יחלוף ויבוא. אכן בכל ההתחלפות הוא מראה תכלת. לפעמים תכלת כהיר, ולפעמים כהה ומעורב בו מעט ירוק חלמוני, ופעמים מעורב בו מראה צהוב ירוק, ועוד שלל צבעים שונים...”

“בשני צדדיו ילטשו עיניו הגדולים בצבע מתנוצץ, אשר תכונת בניינם דומה כמעט לעיני האדם...”

(מתוך תיאורו של רבנו בהקדמה למאמר “פתיל תכלת”)

”תמונתו כביצה ארוכה, ויוכל לגדול בערך שנים עשר עד עשר אצבעות כפי מקום משכנו.. סביביו יסובב סנפיר על כל גופו מחויץ לראשו...”

(מתוך לשונו של רבנו בתיאור החילזון, בהקדמתו למאמר ”פתיל תכלת”)

דג הדיונון (=מת), כשהוא נתון בתוך צנצנת עם החומר "פורמלין"

"אך בפירוש הנני מוכן לעשות בזה כל תחבולה וטצדקי, כי בעזרת השי"ת אוכל לברר הכול בפני כל. וכל מי שאינו מאמין לי, מאנשי השם, יוכל לבוא בעצמו אליי, או לשלוח איש אשר יבטח בו כי נאמן הוא, ואנוכי אשלם שכרו"

"ואראה לו מעשה התכלת מהחל ועד כלה: אראה לו את החילזון שלם, שרוי ביין שרף (-שפירט) כדי שיקיים תוארו בשלימות, בו יראה כל הסימנים שכתבנו במאמרנו"....

[מתוך לשון רבנו, במכתבו ששלח לפני שני גדולי הדור, הגאון הגדול רבי יצחק אלחנן מקאוונא, והגאון הגדול רבי ישראל יהושע מקוטנא, כמעט בנוסח זהה, בתאריך יום ה' י"ג ניסן תר"ן, ראדזין]

נדפס בראש ספר "עין התכלת"